

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 18. Madde Rehberi

Haklara Getirilecek Kısıtlamaların
Sınırlanması

31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir.

Bu Rehber, Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır ve Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

Bu raporun tamamını ya da bir kısmını basılı veya çevrim içi (web) yayın şeklinde tercüme etmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayıncıların veya kuruluşların, izin koşullarını bilmek amacıyla *bir tercümeyi çoğaltma veya yeniden yayımlama talebine* yönelik iletişim formunu doldurmaları gerekmektedir.

İçtihat Rehberlerinin hangi tercümelerinin halihazırda devam ettiğini öğrenmek istiyorsanız lütfen devam eden tercüme listesine bakınız.

Bu rehberin orijinal metni, İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Rehber, düzenli olarak güncellenmektedir ve en son 31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bu rehber, bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İçtihat rehberleri, <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncellemeler için, Mahkemenin Twitter hesabına başvurunuz: https://twitter.com/ECHR_CEDH

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi / Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025

İçindekiler Tablosu

ÖNSÖZ	4
I. GİRİŞ	6
II. UYGULAMA ALANI	8
A. 18. MADDENİN İKİNCİL NİTELİĞİ	8
B. 18. MADDENİN UYGULANABİLİRLİĞİ	9
C. 18. MADDENİN DİĞER MADDİ HÜKÜMLERLE BİRLİKTE UYGULANDIĞI ÖRNEKLER	10
D. DİĞER SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ AÇISINDAN İNCELENEN GİZLİ AMAÇ İDDİALARI	12
E. 18. MADDENİN UYGULANMA KOŞULLARI	13
III. KISITLAMALARIN AMACI	14
A. GİZLİ AMAÇ KAVRAMI	14
B. YÖNTEM VE GENEL İLKELER	16
1. <i>Tek Amaç veya Birden Çok Amaç</i>	16
2. <i>"Baskın Amaç" Kavramı</i>	17
3. <i>İddia Edilen Gizli Amacın Niteliği ve Suç Teşkil Etme Derecesi</i>	18
4. <i>Devam Eden Durum</i>	18
5. <i>Tekrar Eden Kısıtlamalar ve Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılması</i>	19
6. <i>Birden Fazla Gizli Amaç İddiası</i>	19
C. SADECE GİZLİ BİR AMACA UYGULANAN KISITLAMALAR	20
1. <i>Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılmasına İlişkin Olmayan Davalar</i>	20
2. <i>Belirli ve Bireysel Bir Hedeflemeyi Ortaya Çıkaran Uygulamalar</i>	22
3. <i>Belirli Grupları Hedef Alacak Şekilde Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılması</i>	23
D. BİRDEN ÇOK AMACI HEDEF ALAN KISITLAMALAR	26
1. <i>Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılmasına İlişkin Olmayan Davalar</i>	26
2. <i>Belirli Grupları Hedef Alacak Şekilde Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılması</i>	29
3. <i>Baskın Olarak Değerlendirilmeyen Gizli Amaç</i>	29
IV. DELİL KONULARI	30
A. DELİLE İLİŞKİN GENEL KURALLAR	30
B. TUTUKLULUK VE CEZA YARGILAMALARINA İLİŞKİN SPESİFİK SORULAR	33
C. SİYASİ AMAÇ İDDİALARI	34
D. 18. MADDENİN İHLALİNİN TESPİT EDİLMESİNE YOL AÇAN UNSURLAR	38
1. <i>Doğrudan Deliller</i>	38
2. <i>Dolaylı Deliller</i>	39
a. <i>Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılmasına İlişkin Olmayan Davalar</i>	39
b. <i>Belirli ve Bireysel Bir Hedeflemeyi Ortaya Çıkaran Uygulamalar</i>	43
c. <i>Belirli Grupları Hedef Alacak Şekilde Yetkinin Sistematiik Olarak Kötüye Kullanılması</i>	44
E. YETERİNCE DAYANAK GÖSTERİLMİYEN ŞİKÂyetLER	48
ANILAN DAVALAR DİZİNİ	54

Önsöz

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra metinde “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır) tarafından içtihatlar hakkında yayımlanan rehberler dizinin birini teşkil eden bu rehber, Mahkeme tarafından verilen başlıca karar ve hükümler hakkında hukukçuları bilgilendirme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla bu rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (bundan sonra metinde “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır) 18. maddesine ilişkin içtihatlar, incelenerek özetlenmiştir. Okuyucu bu rehberde, konu hakkında geliştirilen anahtar-ilkeleri ve bunlarla ilgili örnekleri bulacaktır.

Atıfta bulunulan içtihatlar, önemli ve/veya en yeni ilke kararları* arasından seçilmiştir.

Mahkeme kararlarında, sadece kendisine başvuru yapılan davaları incelemeyi, aynı zamanda Sözleşme normları da geniş çaplı olarak aydınlatılmaya, korunmaya ve geliştirilmeye çalışılır. Ayrıca Mahkemenin vermiş olduğu kararlar, Devletlerin, Sözleşmeciler Taraf sıfatıyla verdikleri taahhütlere riayet etmelerine katkıda bulunur (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi no. 25 ve daha yeni bir tarihte *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Sözleşme ile oluşturulan sistem, ayrıca insan haklarının korunmasına ilişkin normları yükselterek ve bu alandaki içtihatları Sözleşme’ye Taraf Devletlerin toplumlarının tamamını kapsayacak şekilde genişleterek, kamu düzenine dâhil olan konuları, genel menfaat içerisinde inceleme amacını taşır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], no. 30078/06, § 89, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin, anayasal aracı olarak” Sözleşme’nin rolünün altını çizmiştir (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın bir tarihte verilen *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], no. 8675/15 et 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme’ye Ek 15 No.lu Protokol vesilesiyle, yakın zamanda Sözleşme’nin önsözünde ikincilik ilkesine yer verilmiştir. Bu ilke uyarınca, “İnsan haklarının korunması sorumluluğu Taraf Devletler ve Mahkeme arasında paylaşılır” ve ulusal makamlar ve mahkemeler iç hukuku, Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlükleri tam olarak tanıyacak şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzeđa/Polonya* [BD], § 324).

Bu rehber, Sözleşme veya Ek Protokollerinin anılan her maddesi için, anahtar kelime referanslarını içermektedir. Her davada incelenen hukuki konular, (genel olarak) Sözleşme ve Protokollerinin metininden doğrudan çıkarılan terimleri içeren bir lügatçadan gelen *bir anahtar kelimeler listesiyle* özetlenmiştir.

* Anılan içtihat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Komisyonunun iki resmi dilinden birinde ve/veya her ikisinde de (Fransızca ve İngilizce) olabilir. Davanın isminden sonra belirli bir ibare kullanılmadığı sürece, Mahkemenin Dairelerinden biri tarafından esasa ilişkin olarak verilen bir karara atıf yapılmaktadır. Kararlarda kullanılan “(k.k.)” ibaresi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verdiği bir karara ve “[BD]” ibaresi ise Büyük Daire tarafından incelenen bir davaya atıfta bulunmaktadır. Bu güncellemenin yapıldığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız (*) işaretiyle belirtilmiştir.

Mahkeme içtihatlarına ilişkin [veri tabanı HUDOC](#), anahtar kelimelerle arama yapma imkânı sunar. Anahtar kelimelerle arama yapılabilmesi, benzer bir hukuki içeriğe sahip olan belge gruplarını da bulmanıza imkân verir (Mahkeme tarafından her davada ileri sürülen gerekçe ve varılan sonuçlar, anahtar kelimelerle özetlenir). Her dava için önerilen anahtar kelimeler, belgenin sayfasında mevcuttur. Gerekli açıklamaların hepsini, [HUDOC kullanım klavuzunda](#) bulabilirsiniz.

I. Giriş

Sözleşme'nin 18. Maddesine İlişkin Rehber - Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlanması

"(...)bu Sözleşme hükümleri ile hak ve özgürlüklere getirilmesine izin verilen kısıtlamalar öngörülükleri amaç dışında uygulanamaz."

HUDOC Anahtar kelimeler

Öngörülme-yen bir amaca getirilen kısıtlamalar (18. madde)

1. Sözleşme'nin 18. maddesinin konusu ve amacı, yetkinin suistimal edilmesini yasaklamaktır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 303 ve 306; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* (ihlal süreci) [BD], 2019, § 189; *Kavala/Türkiye* (ihlal süreci) [BD], 2022, § 144). Bu hüküm, genel kapsamlı olup, demokrasinin korunmasını ve Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerin totalitarizm tehlikesine karşı korunmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla Sözleşme'nin 18. maddesinin amacı, Sözleşme'nin ruhuna aykırı olan siyasi amaçlı kovuşturmalar gibi Devlet eylemlerinin bir sonucu olarak Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin makul olmayan ve hukuka aykırı bir şekilde kısıtlanmasını önlemektir (*Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1335).

2. Sözleşme'ye ilişkin hazırlık çalışmalarına göre, bu madde "yetkinin suistimal edilmesi teorisinin uygulanmasını" teşkil etmektedir (*CDH (75) 11*, s. 8). Bu madde, Sözleşme'nin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin, Devlet tarafından tanınmaması durumunda kişiyi korumaktadır ve dolayısıyla "[Devletin], bu hak ve özgürlüklerin kullanımını, kendi sınırları içerisinde düzenleme bahanesiyle, ulusal mevzuat veya ilkeyi korumak adına, aslında bu hak ve özgürlüklere ilişkin hakkın kullanımını zorlaştırma amacı taşıyan detaylı tedbirler alarak bu hakkı ortadan kaldırmamasını sağlama amacı taşımaktadır." (*ibidem*, s. 3).

3. 18. madde, Sözleşme'de açıklanan hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamaları öngören hükümleri tamamlamaktadır. 18. maddenin İngilizce yazımı ("*shall not be applied for any purpose other than*") söz konusu hükümlerle, örneğin Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ikinci cümlesi ve Sözleşme'nin 8-11. maddelerinin ikinci paragraflarıyla çok büyük benzerlikler göstermektedir (*Merabishvili/Gürcistan*[BD], 2017, §§ 287 ve 293). Bununla birlikte 18. madde sadece kısıtlama hükümlerinin kapsamını belirlemeye yönelik olmamakla birlikte, aynı zamanda, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın Sözleşme'de yer verilen hak ve özgürlükleri, Sözleşme tarafından öngörülen amaçların dışındaki amaçlarla sınırlamalarını açıkça yasaklamaktadır. Bu açıdan 18. madde, özerk bir kapsama sahiptir (*ibidem*, § 288 ; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 93; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 116; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 164 ve *Korban/Ukrayna*, 2019, § 209; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 421; *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 234; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 192; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 307).

4. Diğer taraftan 18. madde, Mahkemenin Sözleşme ve Protokolleri'nin diğer hükümlerinin içerdiği kısıtlama hükümlerini yorumlamasına yardımcı olmuştur (*Merabishvili/Gürcistan*[BD], 2017, § 269), örneğin:

- Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası (*Winterwerp/Hollanda*, 1979, § 39; *Guzzardi/İtalya*, 1980, § 102; *Ashingdane/Birleşik Krallık*, 1985, § 44; *Weeks/Birleşik Krallık*, 1987, § 42; *Kafkaris/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi* [BD], 2008, § 117; *Koutcherouk/Ukrayna* § 177),

- Sözleşme'nin 8. Maddesinin 2. Fıkrası (*De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika*, 1971, § 93; *Gillow/Birleşik Krallık*, 1986, § 54),
- Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. fıkrası (*Lingens /Avusturya*, 1986, § 36),
- Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. fıkrası (*Organisation macédonienne unie Ilinden – PIRIN ve diğerleri/Bulgaristan (no. 2)*, 2011, § 83),
- Sözleşme'nin 15. maddesi (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, 1961, "Hukuk" kısmında § 38),
- 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (*Beyeler/İtalya* [BD], 2000, § 111).

5. Sözleşme'nin 18. maddesi sıklıkla ileri sürülmez, ileri sürüldüğünde ise Mahkeme, nadiren şikâyetin kabul edilebilir olduğuna ve daha da nadir olarak bu hükmün ihlal edildiğine karar vermektedir (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 898). *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017 kararında, Mahkemenin 18. maddeye ilişkin içtihatlarının tamamı özetlenmiştir (§§ 264-281).

6. Mahkeme, içtihatlarında 18. maddeye ilişkin olarak sunulan davaların az sayıda olduğunu dikkate alarak, meşru olmayan gerekçelerle ilgili iddialar hakkında karar verirken daha da özenli davranmaktadır (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 898).

7. Mahkeme, 18. madde kapsamındaki şikâyetlerin kabul edilebilirliğini 34. maddede (bireysel başvurular) ve 35. maddede (kabul edilebilirlik kriterleri) belirtilen kriterlere ve içtihatlarında ortaya koyduğu kurallara göre incelemektedir (bk. *Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*; ayrıca bk. birçok örnek arasında, *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 247-251; *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 136; *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve diğerleri/Gürcistan*, 2019, §§ 269, 274 ve 318; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2)*, 2020, § 621; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 201; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 144; *Rustamzade/Azerbaycan*, 2019, § 58 ve *Savalanli ve diğerleri/Azerbaycan*, 2022, § 107). Mahkeme, bu tür şikâyetlerin kabul edilebilirliğini, Hükümet tarafından belirli bir ilk itirazın bulunmaması halinde de incelemektedir (*Korban/Ukrayna*, 2019, §§ 204-205; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, § 191; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, § 57; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 106 ve *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 180; *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 229; *Mirgadirov/Azerbaycan ve Türkiye*, 2020, § 127; *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 64).

8. Mahkeme, *Gürcistan/Rusya (IV)* (k.k.), 2023 ve *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024 § 1341, davalarında, başvuran Hükümetin, davalı Devletin idari uygulamalarının çeşitli maddi hükümlerle bağlantılı olarak 18. maddeyi ihlal ettiği yönündeki şikâyetinin kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

9. Mahkeme, 18. maddenin ihlal edildiğine karar verdikten sonra 46. madde kapsamında tespitlerde bulunmuştur (*Aliyev/Azerbaycan*, 2018, §§ 223-228; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 185-186; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 441-442; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 240; *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, 2022, § 655; daha fazla ayrıntı için bk. **46. Madde Rehberi**).

10. Mahkeme, *Ilgar Mammadov/Azerbaycan* (ihlal süreci) [BD], 2019 davasında, 2014 tarihli *Ilgar Mammadov/Azerbaycan* kararında 5. madde ile birlikte 18. maddenin ihlal edildiğini tespit etmesinin ardından davalı Devletin sorumluluğuna ilişkin yükümlülükleri belirlemiştir.

11. Mahkeme, *Kavala/Türkiye* (ihlal süreci) [BD], 2022 davasında, 46. madde kapsamındaki belirgin göstergelerin rolüne açıklık getirirken, tespit edilen ihlalin doğası gereği, ihlalin telafi

edilmesi için gereken tedbirler konusunda gerçek bir seçenek bırakmayabileceğini gözlemlemiştir. Bu özellikle, Mahkemenin 5. maddenin 1. fıkrası uyarınca açıkça haksız olduğunu tespit ettiği tutuklulukla ilgili davalarda geçerlidir; zira özgürlük ve güvenlik temel hakkının önemi göz önünde bulundurulduğunda, ihlale son verilmesi için acil bir ihtiyaç söz konusudur. Bu durum, ihlalin 18. maddeye de aykırı olduğuna karar verilen bir tutuklamadan kaynaklandığında daha da geçerlidir. Sonuç olarak, 46. madde uyarınca gösterge verilmesi (örneğin, bir başvuranın tutukluluk haline derhal son verilmesinin güvence altına alınması), ilk olarak Mahkemenin, kararını verir vermez, Sözleşme tarafından sağlanan korumanın etkili olmasını ve söz konusu hakların ihlal edilmeye devam edilmesini önlemesini sağlar ve ikinci olarak ise Bakanlar Komitesine, nihai kararın uygulanmasını denetlemesinde yardımcı olur. Bu tür göstergeler aynı zamanda ilgili Devletin Mahkeme tarafından tespit edilen Sözleşme ihlaline mümkün olan en kısa sürede son vermesini sağlamak ve gerektirmektedir (§§ 147-148).

12. Mahkemenin 18. maddenin ihlal edildiğini tespit ettiği kararların icrasının denetlenmesine ilişkin Bakanlar Komitesi uygulamasının genel bir değerlendirmesi [Ilgar Mammadov/Azərbaycan](#) (ihlal süreci) [BD], 2019 (§§ 104-114) kararında özetlenmiştir.

II. Uygulama Alanı

A. 18. Maddenin İkincil Niteliği

13. Sözleşme'nin 14. maddesi gibi 18. maddesi de, bağımsız olarak var olamaz: 18 madde, sadece Sözleşme veya Protokoller'inin Yüksek Sözleşmeci Tarafların yetki alanlarına giren kişilere tanıdığı hak ve özgürlüklerden birini öngören veya bu hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceği koşulları tanımlayan bir maddesiyle birlikte uygulanabilmektedir ([Kamma/Hollanda](#), Komisyon raporu, s. 9; [Goussinski/Rusya](#), 2004, § 73; [Cebotari/Moldova](#), 2007, § 49; [Khodorkovskiy/Rusya](#), 2011, § 254; [OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya](#), 2011, § 663; [Lutsenko/Ukrayna](#), 2012, § 105; [Tymoshenko/Ukrayna](#), 2013, § 294; [Ilgar Mammadov/Azərbaycan](#), 2014, § 137; [Rasul Jafarov/Azərbaycan](#), 2016, § 153; [Tchankotadze/Gürcistan](#), 2016, § 113; [Mammadli/Azərbaycan](#), 2018, § 93; [Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan](#), 2018, § 116; [Aliyev/Azərbaycan](#), 2018, § 198; [Navalnyy/Rusya](#) [BD], 2018, § 164; [Navalnyy/Rusya \(no. 2\)](#), 2019, § 84; [Selahattin Demirtaş/Türkiye \(no. 2\)](#) [BD], 2020, § 421; [Miroslava Todorova/Bulgaristan](#), 2021, § 191; [Juszczyszyn/Polonya](#) 2022, § 306; [Kogan ve diğerleri/Rusya](#), 2023, § 67).

14. Sözleşme'nin maddi bir hükmüyle birlikte 18. madde kapsamında sunulan şikâyetlerin, ikincil nitelikleri göz önünde bulundurularak, tek başına ele alınan maddi hüküm bağlamında sunulan şikâyet için geçerli olan süreyle aynı süre içerisinde sunulması gerekmektedir ([Avraamova/Ukrayna](#), 2022, § 105).

15. Bununla birlikte, 14. maddede olduğu gibi, 18. madde ile birlikte ileri sürülen maddenin ihlal edildiği kanaatine varılmasa bile 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varılabilir ([Merabishvili/Gürcistan](#) [BD], 2017, § 288; ayrıca bk. [Kamma/Hollanda](#), Komisyon raporu, 1974, s. 9; [Goussinski/Rusya](#), 2004, § 73; [Cebotari/Moldova](#), 2007, § 49; [Aliyev/Azərbaycan](#), 2018, § 198; [Navalnyy/Rusya](#) [BD], 2018, § 164; [Selahattin Demirtaş/Türkiye \(no. 2\)](#) [BD], 2020, § 421; [Miroslava Todorova/Bulgaristan](#), 2021, § 191; [Juszczyszyn/Polonya](#) 2022, § 307).

B. 18. Maddenin Uygulanabilirliği

16. 18. maddenin Sözleşme veya Protokolleri'nin başka bir maddesiyle birlikte uygulanabilmesi için, söz konusu olan hakkın bir kısıtlamaya tabi tutulmuş olması gerekmektedir (*Josephides/Türkiye* (k.k.), 1999 § 4 ve *Akhalaia/Gürcistan* (k.k.), 2022, § 67). Söz konusu maddi hüküm tarafından korunan başvuranın haklarına yönelik ciddi bir iddianın veya ihlalin varlığının tespit edilmediği durumlarda, 18. madde ileri sürülemez (*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve diğerleri/Gürcistan*, 2019, §§ 316-317; *Akhalaia/Gürcistan* (k.k.), 2022, §§ 67-68; *Juszczyszyn/Polonya* 2022, §§ 284-286 ile karşılaştırınız).

17. Ancak Sözleşme tarafından korunan ve ihlal edilmiş bir hakkın, Sözleşme uyarınca kısıtlamalara tabi tutulmuş olması (*Kamma/Hollanda*, Komisyon raporu, 1974, s. 9; *Oates/Polonya* (k.k.), 2000; *Goussinski/Rusya*, 2004, § 73), başka bir deyişle bu hakkın mutlak bir hak olmaması durumunda (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 265 ve 271; *Mammadli/Azerbaycan*, 2018, § 93; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan*, 2018, § 116; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 164; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 84 ve Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2), 2020, § 620; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 421; *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan*, 2021, § 98; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 193; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 308; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 67), 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varılabilir.

18. Dolayısıyla, mutlak bir hakka ilişkin olarak 18. madde alanında Mahkemeye sunulan bir şikâyetin, konu yönünden (*ratione materiae*) kabul edilemez olduğuna karar verilecektir (*Timurtaş/Türkiye*, Komisyon raporu, 1998, § 329; *Tretiak/Ukrayna* [Komite], 2020, §§ 66-68).

19. Mahkeme, 18. maddenin usuli güvencelere uygulanmasına ilişkin olarak, *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 80 davasında, söz konusu hükmün 5. maddenin 3. fıkrası (makul bir süre içerisinde yargılanma veya yargılama sırasında serbest bırakılma hakkı) ile birlikte ihlal edildiği iddiasını incelemeye davet edilmiştir.

20. Sözleşme'nin 6 ve 7. maddelerinin, Mahkemenin Sözleşme'nin 18. maddesi bağlamında inceleyebileceği açık veya zımni kısıtlamalar içerip içermediği hususu, bir süre karara bağlanmamıştır. Ancak Mahkeme, *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD] davasında bu sorunu incelemiş ve hazırlık çalışmalarından da anlaşılacağı üzere, 18. maddenin amacı ve hedefinin, bu hükmün, örneğin sadece açıkça kısıtlama öngören maddelerle sınırlı olacak şekilde dar bir şekilde uygulanmasına uygun olmadığı sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre, 18. madde, dolayısıyla, Sözleşme'nin zımni kısıtlamalar içeren diğer maddeleriyle birlikte uygulanabilir; ancak bu tür kısıtlamalara tabi olmayan mutlak haklarla birlikte uygulanamaz (*Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1335). Mahkeme, bu bağlamda, Sözleşme'nin 6. maddesinin hem açık hem de zımni kısıtlamalara izin verdiğini ve bu madde tarafından korunan hakların Devletler tarafından ciddi şekilde ihlal edilebilecek güvenceler arasında yer aldığını tespit etmiştir. Mahkeme, 18. maddenin Sözleşme'nin 6. maddesiyle bağlantılı olarak uygulanabileceği sonucuna varmıştır (*ibid.*, §§ 1337-1338). Öte yandan Mahkeme, Sözleşme'nin 7. maddesinin istisna getirilemeyecek hakları güvence altına aldığı gerekçesiyle, 18. maddenin 7. maddeyle bağlantılı olarak uygulanamayacağına karar vermiştir (*ibid.*, §§ 1339-1340).

C. 18. Maddenin Diğer Maddi Hükümlerle Birlikte Uygulandığı Örnekler

21. Sözleşme organları, aşağıda belirtilen hükümlerle birlikte 18. madde alanında sunulan şikâyetleri incelemiştir:

- Sözleşme'nin 5. maddesi (*Goussinski/Rusya*, 2004, § 78; *Cebotari/Moldova*, 2007, § 53; *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 254; *Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 110; *Dochnal/Polonya*, 2012, § 114; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 301; *Ilgar Mammadov/Azerbaycan*, 2014, § 144; *Rasul Jafarov/Azerbaycan*, 2016, § 163; *Tchankotadze/Gürcistan*, 2016, § 110; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 318-354; *Ramishvili ve Kokhredze/Gürcistan* (k.k.), 2007; *Mammadli/Azerbaycan*, 2018, § 105; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan*, 2018, § 127; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, § 216; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 176; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 86; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 225; *Batiashvili/Gürcistan*, 2019, § 103; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 232; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, § 71; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 158; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 119 ve *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 195; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 402; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 235; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 194; *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 228; *Mirgadirov/Azerbaycan ve Türkiye*, 2020, § 135; *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, 2022, § 640; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 142; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 131; *Melia/Gürcistan*, 2023, § 141; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1341);
- Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrası (*Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 80);
- Sözleşme'nin 6. maddesi (*Nastase/Romanya* (k.k.), 2014, §§ 105-109; *Khodorkovskiy/Rusya (no. 2)* (k.k.), 2011, § 16 ve *Lebedev/Rusya (no. 2)* (k.k.), 2010, §§ 310-314; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1341);
- Sözleşme'nin 8. maddesi (*Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016 § 73; *Khodorkovskiy/Rusya (no. 2)* (k.k.), 2011 § 16; *Lebedev/Rusya (no. 2)* (k.k.), 2010, §§ 310-314; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, § 216; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2)*, 2020, §§ 624-626; *Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna*; *Juszczyszyn/Polonya* 2022, § 338 ; *Kogan ve diğerleri/Rusya* 2023, § 77; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1341);
- Sözleşme'nin 9. maddesi (*C.R./İsviçre* (k.k.), 1999);
- Sözleşme'nin 10. maddesi (*Şener/Türkiye*, 2000 §§ 59-62; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 235; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 194; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 214; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1341);
- Sözleşme'nin 11. maddesi (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 176; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1341);
- 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (*Işık/Türkiye*, Komisyon kararı; 1995; *OAO Neftyanaya, Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, §§ 663-666; *Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016, § 73 ve *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve diğerleri/Gürcistan*, 2019, §§ 316-317; *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan*, 2021, §§ 97-98);
- 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi (*Democracy and Human Rights Resource Centre and*

Mustafayev/Azerbaycan, 2021, §§ 97-98).

22. Davalı Hükümete, başvuran tarafından dayanılan maddi hükümlerden biriyle birlikte 18. maddeye ilişkin bir şikâyetin bildirilmediği ve taraflara bu konuda özel bir soru yöneltilmediği durumlarda, Mahkeme söz konusu maddi hükümle birlikte 18. maddeye ilişkin şikâyeti değerlendirmeyecektir. Mahkeme, maddi hükümlerle birlikte 18. madde kapsamındaki şikâyetleri, ancak bunların başvurunun bildirildiği sırada davalı Hükümetin dikkatine sunulmuş olması halinde incelemektedir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no 2)* [BD], 2020, § 402 ; *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, 2022, § 623).

23. Mahkeme, belirli maddi bir hükme ilişkin bir şikâyetin tek başına ele alındığı ve usuli gerekçelerle kabul edilemez olduğuna karar verildiği bir durumda, söz konusu maddi hükümle birlikte 18. Madde bağlamındaki bir şikâyeti henüz incelememiştir. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranların 5. maddenin 1. fıkrası bağlamındaki şikâyetlerinin (bir suç işlediklerine dair “makul şüphe” olmaksızın tutuklanmalarına ilişkin) tek başına ele alınarak iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedildiği *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021 davasında, başvuranların tutukluluğunun 5. maddenin 1. fıkrasının c) bendinde sıralanan meşru amaçlardan birini izleyip izlemediği sorusunu 18. madde kapsamında ayrıca incelememeye karar vermiştir. Öte yandan Mahkeme, 5. maddenin 3. fıkrası ile birlikte 18. madde kapsamındaki şikâyeti incelemiş, yalnızca 5. maddenin 3. fıkrası kapsamındaki şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir (*Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021).

24. Başvuranın 5. madde dışındaki maddi hükümler kapsamındaki haklarına yönelik kısıtlamaların ilgili kişiye tutuklama kararının bir parçası olarak uygulandığı durumlarda, Mahkeme 18. madde kapsamındaki şikâyeti yalnızca 5. madde ile birlikte incelemenin uygun olduğuna karar verebilir (*Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 86).

25. Mahkeme, şimdiye kadar aşağıdaki hükümlerle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir:

- Sözleşme'nin 5. maddesi (*Goussinski/Rusya*, 2004; § 78; *Cebotari/Moldova*, 2007, § 53; *Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 110; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 301; *Ilgar Mammadov/Azerbaycan*, 2014, § 144; *Rasul Jafarov/Azerbaycan*, 2016, § 163; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 354; *Mammadli/Azerbaycan*, 2018, § 105; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan*, 2018, § 127; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, § 216; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 176; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 99; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, § 71; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 232; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 158; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 120; *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 195; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 438; *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, 2022, § 640; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 142; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1382);
- Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrası (*Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 80);
- Sözleşme'nin 6. maddesi (*Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1382);
- Sözleşme'nin 8. maddesi (*Aliyev/Azerbaycan*, 2018; *Juszczyszyn/Polonya* 2022, § 338 ; *Kogan ve diğerleri/Rusya* 2023, § 78; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1382);
- Sözleşme'nin 10. maddesi (*Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 214; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1382);
- Sözleşme'nin 11. maddesi (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 176; *Ukrayna/Rusya (Kırım)*

[BD], 2024, § 1382);

- 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (*Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan*, 2021, § 111);
- 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi (*Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan*, 2021, § 111).

D. Diğer Sözleşme Hükümleri Açısından İncelenen Gizli Amaç İddiaları

26. Sözleşme tarafından korunan haklara getirilen kısıtlamaların gayri meşru gerekçelerden kaynaklandığına veya gizli amaçlar içerdiğine dair iddialar, Mahkemeye sunulmakta ve Mahkeme tarafından Sözleşme'nin diğer maddi hükümleri alanında incelenmektedir. Mahkeme, bu türden iddiaları aşağıda belirtilen hükümler alanında incelemiştir:

- Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası - Davanın kendi bağlamında, özgürlükten yoksun bırakmanın özellikle gizli bir amaç içerdiğini gösteren açık bir uygunsuzluğun bulunması durumunda, Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın meşru bir amaç izlemediği ve bu sebeple Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Örneğin aşağıdaki davalarda durum bu şekildedir:
 - Başvuranlar, belirsiz ya da kanıtlardan yoksun suçlamalara dayanılarak özgürlüklerinden yoksun bırakılmışlar veya gösteri toplantılarına katılmalarını engellemek ya da onları bu toplantılara katılmakla suçlamak amacıyla özgürlükten yoksun bırakmanın süresi uzatılmıştır (*Shimovolos/Rusya*, 2011, §§ 52-57; *Hakobyan ve diğerleri/Ermenistan*, 2012, § 123; *Nemtsov/Rusya*, 2014, § 103; *Gafgaz Mammadov/Azerbaycan*, 2015, §§ 107-108; *Kasparov/Rusya*, 2016, §§ 50-56; *Huseynli ve diğerleri/Azerbaycan*, 2016, §§ 146-147; *Ibrahimov ve diğerleri/Azerbaycan*, 2016, §§ 126-127; *Navalnyy ve Yashin/Rusya*, 2014, §§ 92-95);
 - Yetkili makamlar, iç hukuk tarafından dayatılan özgürlükten yoksun bırakma (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin/Ukrayna*, 2010, §§ 86-88) veya gizli bir iade işlemi gerçekleştirmek (*Bozano/Fransa*, 1986, §§ 59-60; *Nowak/Ukrayna*, 2011, § 58; *Azimov/Rusya*, §§ 163 ve 165; *Eshonkulov/Rusya*, 2015, § 65) için adli bir izin alma yükümlülüğünü yerine getirme süresini geciktirmek için süreci kötüye kullanmışlardır;
 - Başvuran yasa dışı yollardan kaçırılarak başka bir Devlete götürülmüştür (*Iskandarov/Rusya*, 2010, §§ 109-115 ve 148-151);
 - Yetkili makamlar, kendilerinden iltica talebinde bulunan vatandaşları, güvenlerini kazanmak amacıyla kendilerine taleplerini yerine getirecekleri bahanesiyle, yakalamak ve sınır dışı etmek için huzurlarına davet etmişlerdir (*Čonka/Belçika*, 2002, § 41);
 - Başka bir Devletin vatandaşları, karşı önlem olarak, toplu olarak sınır dışı edilmeleri için ayırım yapılmaksızın yakalanmıştır (*Géorgie/Rusya (I)* [BD], 2014, §§ 185-186);
 - Başvuran, bir ceza davasına konu olan erkek kardeşine baskı yapılması amacıyla yakalanarak tutuklanmıştır (*Guiorgui Nikolaichvili/Gürcistan*, 2009, § 57);

- Soruşturmadan sorumlu kişinin asıl amacının başvurunu suçlamak olmasına rağmen özgürlükten yoksun bırakıldığı yerin makamlar için daha kolay erişilebilir olması için başvuran, tanık olarak tutulmuştur (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 142).
- Başvurana karşı yürütülen cezai kovuşturmalar, Mahkemenin hâlihazırda 18. maddeye aykırı olduğuna karar verdiği, hükümeti eleştirenlere ve sivil toplum aktivistlerine karşı yürütülenlerle aynı sistematik yetkinin kötüye kullanılması uygulamasını takip etmiştir. Mahkeme, başvuranın maruz kaldığı özgürlükten yoksun bırakmanın, 5. maddenin 1. fıkrasının c) bendi anlamında bir suç işlediğinden şüphelenmek için “inandırıcı nedenlere” dayanmadığı sonucuna varırken bu tespitine dayanmıştır (*Ayyubzade/Azərbaycan*, 2023, §§ 48-54).
- Sözleşme’nin 6. maddesi - *Jordan/Birleşik Krallık*, 2004 davasında, başvuran, özellikle hiçbir siyasi, sosyal veya şahsi faaliyete katılmaması şartıyla, sağlık durumuna ilişkin sebeplerle, kendisine karşı açılan ceza davasının ertelenmesinden faydalanmıştır, zira makamlar bu türden faaliyetlere katılımın, ilgili kişinin sağlık durumuna rağmen yargılanabileceği koşulunun bulunduğunu kanıtladığını iddia etmişlerdir. Mahkeme, bu durumun, ceza suçlamalarından vazgeçilmesi “karşılığında” dayatılan bir siyasi faaliyet yasağı olup olmadığını araştırmıştır. Mahkeme, *Nikëhasani/Arnavutluk*, 2022 davasında, malvarlığına ilişkin ciddi şüpheler uyandıran bir denetim prosedürünün sonuçları ışığında görevinden alınan bir savcı tarafından ileri sürülen şikâyetleri incelemiştir. Mahkeme özellikle, başvuranın, denetim prosedürünün yürütülme biçiminin, diğerlerinin yanı sıra, eşinin siyasi görüşleri ve faaliyetleri nedeniyle kendisini cezalandırmak gibi gizli bir amaca yönelik olduğu yönündeki şikâyetinin reddedilmesi sonucuna varmıştır (§77).
- Sözleşme’nin 11. maddesi - *Organisation macédonienne unie Ilinden – PIRIN ve diğerleri/Bulgaristan (no. 2)*, 2011 davasında, Mahkeme, başvuran tarafın kayıt talebinin reddedilmesinin, başvuran tarafı savunduğu görüş ve politikalar için cezalandırmayı amaçlayıp amaçlamadığını araştırmıştır (§§ 85-89).
- Sözleşme’nin 11. maddesiyle birlikte 14. maddesi – Mahkeme, *Bqczkowski ve diğerleri/Polonya*, 2007 davasında, belediyenin homofobi ile mücadele protesto yürüyüşünü reddetmesinin, belediye tarafından kamuya açık şekilde belirtilen homofob görüşlere bağlı olup olmadığını araştırmıştır (§§ 97 ve 100).

E. 18. Maddenin Uygulanma Koşulları

27. Yalnızca Sözleşme tarafından korunan bir özgürlüğe ya da hakka getirilen bir sınırlamanın buna imkân veren hükmün bütün koşullarını yerine getirmemesi, Sözleşme’nin 18. maddesi açısından mutlaka bir sorun ortaya koymamaktadır. Bu hükmeye ilişkin bir şikâyetin ayrıca incelenmesi, sadece kısıtlamanın Sözleşme’ye uygun olmayan bir amaç için dayatıldığı iddiasının, davanın temel bir yönüyle ilgili olduğunda, haklı gösterilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 291; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 421; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 97; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 120; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 199; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 164; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 92; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 198; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 63; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, § 150; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 112; *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 186; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 252; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 211; *Ahmet*

Hüsrev Altan/Türkiye, 2021, § 234; *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 68; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, §§194, 203; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 309; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 69).

28. Tarafların 18. madde kapsamındaki iddialarının, başvuranın Sözleşme'nin ilgili maddi hükümleri tarafından korunan haklarının ihlal edildiğine ilişkin iddialarıyla özünde aynı olduğu durumlarda, Mahkemenin 18. madde kapsamındaki şikâyetin davanın temel bir yönünü temsil ettiği sonucuna varması için bir neden bulunmamaktadır (*Razvozhayev/Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya*, 2019, § 305). Sonuç olarak, Mahkeme, 18. madde kapsamındaki bir şikâyetin incelemesine başlamadan önce, söz konusu şikâyetin temel unsurunun ilgili maddi hüküm açısından hâlihazırda incelenmiş olup olmadığını değerlendirmektedir (*Korban/Ukrayna*, 2019, § 204; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2)*, 2020, § 622; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 401; *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azərbaycan*, 2021, § 103). Bu durumda, Mahkeme genellikle 18. madde kapsamındaki şikâyetin ayrı bir sorun ortaya koymadığını değerlendirmektedir (*Navalnyy ve Gunko/Rusya*, 2020, §§ 96-98; *Staykov/Bulgaristan*, 2021, §§ 120-121). Mahkeme, daha önce aynı başvuran tarafından açılan başka bir davada, söz konusu başvuranın belirli bir şekilde hedef alındığını ortaya koyan yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin sistematik bir uygulama olduğunu tespit etmiş olsa bile bu yaklaşımı tercih edebilir (*Navalnyy ve diğerleri/Rusya*, 2022, § 18). Mahkeme ayrıca, ilgili maddi hükümlere ilişkin vardığı sonuçlarda, başvuranın davasının, ilgili Devlet aleyhindeki önceki kararlarda hâlihazırda gözlemlenen yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin aynı sistematik uygulamayı ortaya koyduğunu tespit ettikten sonra, 18. madde kapsamında ayrı bir sorunun ortaya çıkmadığına karar verebilmektedir (*Ayyubzade/Azərbaycan*, 2023, § 60). Mahkeme 18. maddenin ihlal edilmediğine de karar verebilmektedir (*Udaltsov/Rusya*, 2020, §§ 195-196).

29. Mahkeme genellikle 18. maddenin uygulanması konusunu re'sen incelememektedir. Ancak, *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021 davasında bu şekilde bir inceleme yapmış ve bu hükmün ihlal edildiği sonucuna varmıştır (ayrıca bk. *Haziyev/Azərbaycan*, 2018, § 43; *Rustamzade/Azərbaycan*, 2019, § 56; *Savalanli ve diğerleri/Azərbaycan*, 2022, § 107: bu başvuruların davalı Hükümete bildirildiği sırada, Mahkeme 18. maddeye ilişkin bir soruyu kendiliğinden sormuştur. Ancak sonuç olarak, bu sorunun ayrıca incelenmesi gerekmediğine ya da yerel mahkemeler önünde açıkça ya da özünde ileri sürülmediğine karar vermiştir).

30. Mahkeme, 18. maddenin özüne ilişkin şikâyetleri incelemiştir (*Lutsenko/Ukrayna*, 2012 § 104; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 80).

III. Kısıtlamaların Amacı

A. Gizli Amaç Kavramı

31. Gizli bir amaç, Sözleşme'nin ilgili hükmüyle öngörülmemen ve yetkili makamlar tarafından ileri sürülenden (veya bağlamdan makul olarak anlaşılabilirlerden) farklı bir amaçtır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 292; *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 255; *Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 106; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 294; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 899; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 137; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 153; *Tchankotadze/Gürcistan*, 2016, § 113).

32. Benzer görünmelerine rağmen, “kötü niyet” ve “gizli amaç” kavramları, bütün durumlarda

mutlak suretle eşdeğer değillerdir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 283).

33. Mahkeme, çürütülebilir olmakla birlikte ulusal makamların iyi niyetle davrandıklarına dair genel karineyi belirli bir süre boyunca uygulamış ve incelemesini kötü niyet delilleri açısından yapmıştır (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 255; *Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 106; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 294; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 899; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 137; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 153). Mahkeme, bugün söz konusu yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Mahkeme, günümüzde yetkinin kötüye kullanıldığını ortaya çıkaran gizli bir amacın bulunup bulunmadığını tarafsız olarak araştırmaya çalışmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 282-283).

34. Bununla birlikte, iyi niyet yükümlülüğü, Mahkeme kararlarının icrası bağlamında, özellikle de 18. maddenin ihlal edildiğinin tespit edildiği durumlarda, oldukça önemlidir. Mahkeme, Devletin, 46. madde kapsamındaki yükümlülüğüne uyup uymadığını incelerken, icra edilecek kararın “sonuçları ve ruhu” ile tutarlı bir şekilde “iyi niyetle” hareket edip etmediğini değerlendirmektedir (*Ilgar Mammadov/Azərbaycan* (ihlal süreci) [BD], 2019, §§ 214 ve 217 ve *Kavala/Türkiye* [BD], 2022, § 169).

35. Mahkeme, gizli amaç iddialarını, başvuranın şikâyetini sunma şeklini dikkate alarak incelemektedir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 425).

36. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda gizli amaç iddialarını incelemiştir:

- Başvuran, kendisinden bilgi almak ve başka şekillerde yararlanmak amacıyla yıldırma ve baskıya maruz bırakıldığını iddia etmiştir (*Goussinski /Rusya*, 2004, § 76; *Cebotari/Moldova*, 2007, § 53; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 353; *Dochnal/Polonya*, 2012, § 116);
- Başvuran, cezalandırıldığını ve susturulduğunu ve/veya faaliyetlerini yürütmesinin engellendiğini iddia etmiştir (*Ramishvili ve Kokhraidze/Gürcistan* (k.k.), 2007; *Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 109; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 299; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 143; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 162; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 104; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 125; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 215; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 70; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 232; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, § 157; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 119; *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 194; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 249; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 207; *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 238; *Mirgadirov/Azərbaycan ve Türkiye*, 2020, § 133; *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 79; *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azərbaycan*, 2021, § 110; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 213; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 141; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 337; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 77);

Başvuran, siyasi ve/veya ekonomik amaçlarla açılan ceza kovuşturmalarına veya başka davalara tabi tutulduğunu iddia etmiştir (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 254; *OAO, Neftyanaya Kompaniya Ioukos/Rusya*, 2011, § 665; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 889; *Nastase/Romanya* (k.k.), 2014, § 109; *Tchankotadze/Gürcistan*, 2016, § 114; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 332; *Batiashvili/Gürcistan*, 2019, §§ 101-103; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 203; *Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna*, 2023, § 130; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 123; *Melia/Gürcistan*, 2024, § 144);

- başvuran, siyasi çoğulculuğun bastırılmasından ve siyasi tartışmalara getirilen kısıtlamalardan şikâyetçi olmuştur (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 175; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 98; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 437; *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, § 639; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, § 1375).

B. Yöntem ve Genel İlkeler

1. Tek Amaç veya Birden Çok Amaç

37. Bazen bir hak veya özgürlük yalnızca Sözleşme'ye uygun olmayan bir amaçla kısıtlanır. Bir kısıtlamanın hem Sözleşme'ye uygun olmayan hem de Sözleşme tarafından öngörülen bir amaçla, yani birden fazla amaçla uygulanması da mümkündür (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 292; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 195; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 310).

38. Mahkemenin Sözleşme'nin 18. maddesi alanında kendisine sunulan bir iddiayı incelerken, aşağıdaki hususları belirlemesi gerekmektedir:

- Başvuranın hakkına ya da özgürlüğüne getirilen kısıtlamanın gizli bir amaç taşıyıp taşımadığı;
- Kısıtlamanın hem Sözleşme tarafından öngörülen bir amaç hem de Sözleşme'ye uygun olmayan gizli bir amaç taşıyıp taşımadığı, yani amaçların birden çok olup olmadığı,
- Amaçların birden çok olması durumunda, baskın olan amacın hangisi olduğu (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 309).

39. Mahkeme ayrıca, başvuranın hak veya özgürlüklerine getirilen kısıtlamanın meşru bir amaç izlediğini varsayımından hareket edebilir ve bir davayı muhtemel birçok amaç açısından inceleyebilir.

40. Örneğin Mahkeme, *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021 davasında, başvuranların tutukluluğunun 5. maddenin 1. fıkrasının c) bendinde sıralanan meşru amaçlardan birini izleyip izlemediği sorusunu inceleyememiştir; zira yalnızca söz konusu hüküm uyarınca ileri sürülen şikâyetin, usuli gerekçelerle (iç hukuk yollarının tüketilmemesi) kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. Mahkeme, bu sorunu 18. madde kapsamında *ayrıca* incelememeye karar vermiştir. Mahkeme, başvuranların tutukluluğunun meşru bir amacı olduğu varsayımından hareket etmiş, ancak tutukluluğun *muhtemel* olarak birden fazla amacı olup olmadığını incelemiştir (bunu 5. maddenin 3. fıkrası ile birlikte 18. madde kapsamında incelemiştir; yalnızca 5. maddenin 3. fıkrası kapsamındaki şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar verilmiştir) (*Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, §§ 68-70).

41. Mahkeme, benzer şekilde, *Juszczyszyn/Polonya*, 2022 davasında, Mahkeme, şikâyet edilen müdahalenin hukuka aykırı olduğu tespitini dikkate alarak, bu müdahalenin, tek başına ele alındığında 8. madde kapsamında meşru bir amaç izleyip izlemediğini incelemeye gerek olmadığına karar vermiştir. Öte yandan, başvuran tarafından 8. maddeyle birlikte 18. madde kapsamında sunulan şikâyete ilişkin olarak, Mahkeme, başvurana karşı alınan tedbirlerin davalı Hükümet tarafından ileri sürülen meşru amacı izlediğini kabul etmeye hazır olduğunu belirtmiş ve sonuç olarak, bu tedbirlerin birden çok amaç izleyip izlemediği sorusunu incelemiştir (bk. *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 318-321; ayrıca bk. *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 59 ve 77).

42. Mahkeme, *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024 davasında da aynı yaklaşımı izlemiştir. Mahkeme, Kırım'da Rus hukukunun uygulanmasının genişletilmesinin Sözleşme'nin 5, 6, 8, 10 ve 11. maddelerini ihlal ettiği sonucuna varmış olmasına rağmen, davayı birden çok amacın olası varlığı açısından incelemiştir (*Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, §§ 1354-1356).

43. Aşağıda belirtilen ve *birden çok amacın* söz konusu olduğu durumlarla ilgili olan ilkeler, meşru bir amacın varlığının gösterilemediği durumlar için de rehber teşkil etmektedir (*Navalnyy c. Rusya* [BD], 2018, § 165; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 195; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 310).

2. "Baskın Amaç" Kavramı

44. Kamuya ilişkin her türlü politikanın veya bireysel bir tedbirin "gizli bir maksatı" olabilir (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 255; *Lutsenko/Ukrayna*, § 106; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 294). Bir kısıtlamanın birden çok amacı hedef aldığı tespit edildiğinde, sadece kısıtlamaya ilişkin uygulanabilir hükümler tarafından öngörülme bir amacın bulunması, tek başına Sözleşme'nin 18. maddesini ihlal edemez. Diğer taraftan, bir kısıtlamanın Sözleşme ile öngörülen bir amacı hedeflediğinin tespiti de, mutlak suretle Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edilmediği anlamına gelmez. Sözleşme tarafından öngörülen amaç, Sözleşme'ye uygun olmayan bir amacı her durumda ortadan kaldırmaz (*Merabishvili/Gürcistan*, 2017, §§ 303-304; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, §§ 197-198; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 312).

45. Bir kısıtlamanın Sözleşme'ye uygun olmayan bir amaç ve Sözleşme ile öngörülen bir amaç içerdiği durumlarda, Mahkeme, hangi amacın daha baskın olduğunu, yani makamların hangi amaçla yola çıktığını ve hangi amacın onlar için daha fazla öneme sahip olduğunu araştırmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 303; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 211-213)

46. Bir kısıtlama, Sözleşme'nin izin verdiği normatif hükme uygun olabilir, bu sebeple bu hüküm tarafından öngörülen amaçları izlediği kanaatine varılabilir, aynı zamanda Sözleşme tarafından öngörülen amacın, mevcut haliyle gerçekte makamların kendileri için daha önemli olan başka bir amaca ulaşmasına imkân veren bir örtü olarak kullanıldığı gerekçesiyle, bu kısıtlamanın, Sözleşme'nin 18. maddesine aykırı olduğu kanaatine de varılabilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 305). Diğer bir deyişle, kısıtlamanın aynı zamanda gizli bir amaç içerdiğinin tespit edilmesi durumunda, Mahkeme, şayet bu diğer amaç makamlar için daha önem arz eden amaçsa, Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edildiğine karar verecektir (*ibid.*, § 318; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 211-213; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 199 ; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 314 ; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 68).

47. Aksi durumda, şayet Sözleşme ile öngörülen amaç, makamlar tarafından hedeflenen esas amaç ise, makamlar durumdan başka bir fayda sağlamak istemişse bile, kısıtlamanın Sözleşme'nin 18. maddesini ihlal etmediği sonucuna varılır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 305 ve *Navalnyy/Rusya* [BD], § 165; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 199).

48. Belirli bir davada hangi amacın ağır bastığı hususu, dava koşullarının tamamına bağlıdır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 307; *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 75; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 200; ; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 315; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 68).

49. Mahkeme, bu soruya ilişkin karar verirken, yetkili makamların iddia edilen gizli amacı takip etme konusundaki kararlılık derecesini değerlendirir (*Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 329). Bu bağlamda, şu hususlara ağırlık vermektedir: İlk olarak, yetkili makamların belirli bir kişi veya grubu hedef alan eylemlerine *son derece önem* atfedip atfetmedikleri ve ikinci olarak, incelenen davanın davalı Devlet tarafından yetkinin kötüye kullanılması modelinin bir parçasını oluşturup oluşturmadığı (*Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, §§ 76-77).

3. İddia Edilen Gizli Amacın Niteliği ve Suç Teşkil Etme Derecesi

50. Mahkeme, iddia edilen gizli amacın niteliğini ve suç teşkil etme derecesini dikkate almakta ve Sözleşme'nin hukukun üstünlüğü ilkesine göre düzenlenen demokratik bir toplumun fikir ve değerlerini korumak ve yüceltmek amacıyla oluşturulduğu anlayışını korumaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017 § 307, *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 214; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 200; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 315; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 68).

51. Mahkeme, gizli bir amacın varlığına ilişkin iddialar söz konusu ulusal bağlamla örtüştüğünde veya baskın amacın ne olduğunu belirlemeye çalışıldığında bu yöntemi uygulamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 307 ve *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 173-174 ve *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 436).

52. Mahkeme, bu bağlamda, başvuran tarafından sunulan 18. maddenin ihlaline ilişkin şikâyetin özünde tanımlandığı üzere, şikâyet konusu kısıtlamanın yarattığı etkinin ciddiyetini ve gizli amacın ciddiyet derecesini değerlendirmektedir. Mahkeme, özellikle, şikâyet konusu kısıtlamanın yalnızca başvuran ile ona destek veren aktivistleri ve destekçilerini mi yoksa bireysel özgürlüğün yalnızca kamu yararına kısıtlanabileceği bir toplum örgütlenme biçimi olarak demokrasinin özünü mü etkilediğini değerlendirebilmektedir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 173-174; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 69; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 231; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 436; ve *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 70 ve 77).

4. Devam Eden Durum

53. Sözleşme'ye uygun bir hakka getirilen kısıtlamanın devam eden bir durum teşkil ettiği davalarda, söz konusu kısıtlamanın Sözleşme'nin 18. maddesine uygun olduğuna hükmedilebilmesi için, izlediği esas amacın, Sözleşme tarafından öngörülen amaca uygulandığı süre boyunca devam ediyor olması gerekmektedir. Sonuç olarak Mahkeme, bu kısıtlamanın amacını/amaçlarını süresi boyunca incelemektedir. Mahkeme, baskın amacın değerlendirilmesinin zaman içinde değişebileceğinin göz ardı edilememesi nedeniyle, Sözleşme'ye uygun olmayan bir amacın Sözleşme amacının yerini almadığını veya kısıtlamanın uygulanması sırasında bir noktada baskın hale gelmediğini doğrulamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 308 ve 351 ve *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 171).

5. Tekrar Eden Kısıtlamalar ve Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılması

54. Bir başvuruyu özellikle ve kişisel olarak hedef alan bir dizi tekrarlayan tedbir, baskın amacın incelenen dönem boyunca değişebileceği devam eden bir durum olarak analiz edilebilir. Başlangıçta muhtemelen meşru bir amaç veya hedef gibi görünen şey, zaman içinde daha az makul görünebilir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 165-171).

55. Davalı bir Devlet tarafından gizli bir amaçla uygulanan kısıtlamaların tekrarlanan niteliği, dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Mahkeme, farklı başvurular tarafından açılan bir dizi benzer dava veya aynı başvuruya karşı alınan bir dizi aynı tedbir söz konusu olduğunda, ihtilaf konusu tedbirlerin bir bütün olarak ele alındığında, belirli grupları veya bireyleri hedef alan yetkinin sistemik olarak kötüye kullanılması anlamına gelip gelmediğini değerlendirecektir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 167-170; ve *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 223).

56. Mahkeme, bu durumda, davalı Devlete gizli amaçlar isnat eden sonraki sağlam temelli iddiaların hâlihazırda tespit edilmiş olan sistemik uygulamanın bir parçasını oluşturup oluşturmadığını değerlendirecektir (*Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 94; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, §§ 64-65; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, §§151-152; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 113-114 ve *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 187-188 ve *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 76).

57. Mahkemenin davalı Devlete atfedilebilen yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin sistemik bir uygulama tespit etmesi, bir davada gizli bir amaç olup olmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir faktördür (*Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azərbaycan*, 2021, § 109). Birden fazla amacın bulunduğu durumlarda, benzer bir tespit, ilgili Devletin yetkilileri tarafından izlenen gizli amacın baskınlığını da ortaya koyabilmektedir (*Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 77).

58. Mahkeme ayrıca, ulusal bağlamın davanın istisnai olmadığına ve aynı kısıtlamaların başvurularla aynı kategori veya aynı gruba mensup birçok kişiyi etkilediğine dair yeterli delil unsuru içermesi halinde, tek bir davaya dayanarak yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin sistemik bir uygulamanın varlığını tespit edebilmektedir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 427-428).

59. Mahkeme, davalı Hükümetin 18. maddeye aykırı olarak yetkisini kötüye kullanmaya ilişkin sistemik bir uygulama içinde olduğunu tespit etse bile, bir başvurunun belirli bir davranışının Sözleşme'nin 17. maddesi anlamında bir hakkın kötüye kullanılması anlamına gelip gelmediğini tespit etme yükümlülüğünden kurtulamaz (*Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 487-488 ve 638-640).

6. Birden Fazla Gizli Amaç İddiası

60. Mahkeme, makamların birden çok gizli amaç izlediği iddia edilen davaları incelerken, iddia edilen amaçlardan her birinin baskın olup olmadığını araştırmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 319).

61. Bazı durumlarda Mahkeme, konuyu siyasi nedenlerle gerekçelendirilen kovuşturma iddialarından ayrı olarak incelemesine imkân veren davanın özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır

(*Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 108; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 298; *Ilgar, Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 140; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 155).

C. Sadece Gizli Bir Amaca Uygulanan Kısıtlamalar

62. Bazı durumlarda Mahkeme, başvuruların özgürlükten yoksun bırakılmasının, herhangi geçerli bir gerekçeye dayanmaması sebebiyle (*Lutsenko/Ukrayna*, 2012, §§ 63-65 ve 67-72; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, §§ 269-271; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 71; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 93; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 135) veya ilgililerin maruz kaldığı suçlamaların, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendi anlamında "makul sebeplere" dayanmaması sebebiyle (*Cebotari/Moldova*, 2007, § 52; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 100; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 133; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 96; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 119; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 164; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 68; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 218; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, § 149; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 111 ve *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, §185; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 423) sadece gizli bir amaç taşıdığı kanaatine vararak, Sözleşme'nin 5. maddesinin 18. maddesiyle birlikte ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, *Aliyev/Azərbaycan*, 2018 ve *Democracy and Human Rights Resource Centre ve Mustafayev/Azərbaycan*, 2021 davalarında, itiraz edilen kısıtlamaların söz konusu hükümlerde belirtilen meşru amaçlardan herhangi birini izlemediği gerekçesiyle, diğer maddi hükümlerle (sırasıyla 11, 8, 1 No.lu Protokol'ün 1. ve 4 No.lu Protokol'ün 2. maddeleri) birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

1. Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılmasına İlişkin Olmayan Davalar

63. *Oferta Plus S.R.L./Moldova*, 2006 davasıyla yakından ilgili olan *Cebotari/Moldova*, 2007 davasında, kamusal bir enerji tedarik şirketi olan Moldtranselectro'nun yöneticisi sıfatını taşıyan başvuran, Moldova Ekonomi Bakanlığından, Ukrayna'dan Moldtranselectro'ya sağlanan ve özellikle kamu kuruluşları tarafından tüketilen elektriğin ücretini ödeyen özel bir şirket olan Oferta Plus lehine bir Hazine bonusu çıkarılmasını talep etmiştir. Bakanlık bonoyu çıkarmış ancak geri ödemeyi reddetmiştir ve Oferta Plus, bu sebeple Bakanlığa karşı dava açmış ve haklı bulunmuştur. Oferta Plus'ın lehinde verilen kesinleşmiş yargı kararının icra edilmemesine ilişkin olarak Mahkeme önünde yapmış olduğu başvuruya dair Moldova Hükümeti'ne bilgi verilmesinin ardından, bu karar iptal edilmiş ve Oferta Plus'ın genel müdürü olan Yönetim Kurulu Başkanı ve M. Cebotari hakkında kamu fonlarını büyük ölçüde zimmetine geçirmekle ilgili ceza davası açılmıştır. Suçlamalar, Oferta Plus'ın kamu kuruluşlarına sağlanan elektriğin ücretini ödemediği ve dolayısıyla hile ile Hazine bonusu elde ettiği iddiasına dayandırılmıştır. *Oferta Plus S.R.L./Moldova*, 2006 davasında, Mahkeme, ihtilaf konusu ceza davasının, şirketin Strazburg'da açmış olduğu davayı devam ettirmesini engellemeyi amaçladığı gerekçesiyle, Sözleşme'nin 34. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 143). *Cebotari/Moldova*, 2007 davasında, Mahkeme, hukuk mahkemelerinin Oferta Plus ile Ekonomi Bakanlığı arasındaki ihtilaf konusu kapsamında vermiş oldukları kesinleşmiş yargı kararlarında açıkladıkları belirli sonuçları dikkate alarak, Hükümetin başvuranı, suç işlemekle suçlaması için makul sebepler bulunduğunu kanıtlamadığını ve dolayısıyla başvuranın maruz kaldığı yakalama ve özgürlükten yoksun bırakmanın, haklı gösterilmediğini belirtmiştir. Mahkeme, başvurana verilen tutuklu yargılanma cezasının tek amacının, Oferta

Plus'ın kendi önünde girişimde bulunmasını engellemek amacıyla üzerinde baskı kurmak olduğu ve bu sebeple, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varmıştır (§§ 52-53).

64. *Lutsenko/Ukrayna*, 2012 davasında, başvuran, yani siyasi bir değişimin etkisiyle muhalif bir partinin liderine dönüşen içişleri eski bakanı, görevini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. İlgilinin kendisine yöneltilen suçlamaları yalanladığı bir röportajın yayımlanmasından kısa bir süre sonra, tutuklanmasına karar verilmiştir. Bu tutukluluk, Sözleşme ile öngörülen amaçlardan hiçbirini içermemiştir. Mahkeme, yetkili makamlar tarafından ileri sürülen gerekçelerden hiçbirisinin Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının gereklerine uygun olmadığına hükmetmiştir (§§ 66-74). Mahkeme ayrıca, başvuranın özgürlükten yoksun bırakılmasının, açıkça ilgilinin medya organlarıyla iletişim kurmasıyla gerekçelendirildiği hususunun, makamların ilgiliyi, kendisine karşı yöneltilen suçlamaları kamuya açık olarak reddettiği gerekçesiyle suçlamak istediklerini açıkça kanıtladığı ve bu durumun, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesine aykırı bir gizli amaç teşkil ettiği kanaatine varmıştır (§§ 108-110).

65. *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013 davası ise, siyasi bir değişimin ardından bir muhalefet partisi liderine, yani somut olayda eski Başbakanı karşı açılan bir ceza davasıyla ilgilidir. İlgili, yeki ve görevlerini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. Mahkeme, bu davada da yine, başvuranın tutuklu yargılanmasının, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası tarafından öngörülen amaçlardan hiçbirini taşımadığı gerekçesiyle, tek başına Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Üstelik ulusal makamlar tarafından ileri sürülen olgusal bağlam ve gerekçeler, başvuranın tutuklanmasının, aslında başvuranın davanın görülmesini engellediği ve mahkemeye saygı göstermediği algısı olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın sadece gizli bir amaç, yani başvuranı söz konusu yargılama sürecindeki tutumu sebebiyle cezalandırma taşıdığına ve bu sebeple, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 299-301).

66. *Kavala/Türkiye*, 2019 davasında başvuran, birçok sivil toplum kuruluşunun kurulmasına yardımcı olmuş insan hakları savunucusu bir Türk iş insanı olan başvuran, 2013 yılında meydana gelen geniş çaplı gösteriler sırasında ayaklanma başlatmaya ve 2016 yılındaki askeri darbe girişimi sırasında hükümeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs ettiği şüphesiyle tutuklanmıştır. Neticede, başvuran, bir yıldan uzun bir süredir önemli bir soruşturma tedbiri alınmaksızın tutuklu bulunmasına rağmen, Cumhurbaşkanı tarafından hakkında alenen suçlamada bulunulmasından kısa bir süre sonra, bu suçlardan yalnızca ikincisiyle suçlanmıştır. Mahkeme, başvuran hakkında alınan tedbirlerin makul sebeplere dayanmadığını ve bunların özünde sadece iç hukuka göre makul bir şekilde cezai suç olarak kabul edilemeyecek olaylara değil, aynı zamanda büyük ölçüde başvuranın Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleri tarafından güvence altına alınan haklarını kullanmasıyla bağlantılı olaylara dayandığını tespit etmiştir. Mahkemenin tek başına 5. maddenin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmasına neden olan bu koşullar, başvuran tarafından sunulan 18. maddenin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetin incelenmesinde de dikkate alınmıştır. Mahkeme, şikâyet edilen tedbirlerin yalnızca başvuranın bir insan hakları savunucusu ve STK aktivisti olarak susturulması yönünde gizli bir amaç taşıdığını tespit ederek, söz konusu hükmün ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, özellikle insan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının çoğulcu bir demokraside oynadıkları özel rol göz önüne alındığında, bu gizli amacın önemli bir ağırlığa sahip olduğu kanaatine varmıştır (§§ 220-232).

67. *Kutayev/Rusya*, 2023 davasında, Çeçenistan'da insan haklarını savunma kampanyası yürüten bir politikacı olan başvuran, 1944 yılında Stalin tarafından Çeçen nüfusun sürgüne gönderilmesinin 70. yıldönümü anısına bir konferans düzenlemiştir. Ertesi gün Çeçenistan Cumhurbaşkanı Ramzan Kadirov katılımcılarla bir araya gelmiş ve konferanslarını kendi belirlediği yeni tarihte, yani 10 Mayıs'ta değil de eski anma günü olan 23 Şubat'a yakın bir tarihte düzenledikleri için onları şiddetle eleştirmiştir. Bu toplantıya çağrılan başvuran toplantıya katılmayı reddetmiştir. Ertesi gün uyuşturucu bulundurmaktan yakalanmış ve tutuklanmıştır. Mahkeme, başvuranın hapsedilmesinin keyfi olduğu ve polis memurları ile soruşturmacıların açıkça kötü niyetle hareket ettikleri kanaatine vararak, tek başına 5. maddenin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, yetkili makamların davranışlarının 18. maddeye aykırı olarak yalnızca yasa dışı gerekçelere dayandığını, özellikle de başvurunu yeni anma günü tarihine uymadığı ve Kadirov ile bir toplantıya katılmayı reddettiği için cezalandırma gizli amacını taşıdığını eklemiştir (§§ 134-135 ve 141).

2. Belirli ve Bireysel Bir Hedeflemeyi Ortaya Çıkaran Uygulamalar

68. *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018 davasında, yolsuzlukla mücadele eden siyasi muhalefetin önemli bir üyesi olan başvuran, barışçıl kamusal toplantılar vesilesiyle iki yıl içinde yedi kez yakalanmış ve söz konusu toplantıların resmi olarak hukuka aykırılığına ilişkin idari suçlardan yargılanmıştır. Mahkeme, başvuranın yakalanması ve tutuklanmasının, keyfi ve hukuka aykırı olması nedeniyle, tek başına 5. maddenin 1. fıkrasını ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, bu yakalamaların beşinde alınan tedbirlerin orantısız olduğu ve diğer iki yakalamada alınan tedbirlerin 11. maddenin 2. fıkrasında öngörülen meşru amaçlardan herhangi birini izlemediği gerekçesiyle, tek başına 11. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme özellikle, başvuranın beşinci kez yakalanması sırasında, durağan bir gösteriden ayrıldıktan sonra bir grup insan tarafından takip edildiği için cezalandırıldığını kaydetmiştir. Başvuran, altıncı kez yakalandığında, duruşmaya girmesine izin verilmediği için kendisini bir mahkemenin bahçesinde bir grup eylemcinin arasında bulmuştur. Mahkeme, davayı 18. madde kapsamında incelerken, tek başına ele alındığında birden fazla amaca ilişkin herhangi bir soruyu gündeme getirmeyen bu iki yakalamaya odaklanmıştır. Bununla birlikte, olayların kronolojisi ve fizyonomisi bir bütün olarak dikkate alındığında, Mahkeme, başvuranın muhalif bir siyasetçi olarak hedef alınmasının yalnızca aktivistlerine veya destekçilerine değil, aynı zamanda demokrasinin özüne de zarar verdiğine ve "önemli bir ağırlığa" sahip gizli bir amaç teşkil ettiğine karar vermiştir. Mahkeme, ilgili dönemde Rus makamları tarafından muhalif siyasi faaliyetlere baskı uygulamak için yapılan girişimlerin daha geniş bağlamına yerleştirildiğinde, beşinci ve altıncı yakalamalar sırasında başvurana uygulanan kısıtlamaların, 5 ve 11. maddelerle birlikte 18. madde ihlal edilerek, siyasi çoğulculuğu bastırmak gibi gizli bir amaç taşıdığını değerlendirmiştir (§ 163-176).

69. *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019 davasında, aynı başvuran, haberleşme, iletişim, internet, radyo ve televizyon kullanımına kısıtlamalar getirilerek ev hapsine alınmıştır. Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin ceza soruşturmasının gereklilikleriyle belirgin bir bağlantısı olmaksızın uygulandığı gerekçesiyle, tek başına 5 ve 10. maddelerin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Söz konusu kısıtlamaların, *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018 davasında incelenen iki yakalamanın (altıncı ve yedinci yakalamalar, yukarıya bakınız) hemen ardından başvurana uygulanması nedeniyle, Mahkeme bunları olayların kronolojisi ve yukarıda bahsedilen Büyük Daire kararında incelenen bağlamsal unsurlar ışığında değerlendirmiştir. Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin, 5. maddeyle birlikte 18.

madde ihlal edilerek, başvuranın kamusal faaliyetlerini kısıtlayarak siyasi çoğulculuğu bastırmak gibi aynı gizli amacı taşıdığını tespit etmiştir (bkz. §§ 93-98).

3. Belirli Grupları Hedef Alacak Şekilde Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılması

70. *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020 davasında, Türkiye'deki siyasi muhalefetin Kürt yanlısı bir lideri olan başvuran, anayasa reformu kapsamında dokunulmazlığı kaldırılan 154 milletvekilinden biriydi. Söz konusu reform, kabul edildiği tarihten önce TBMM'ye bu yönde talepte bulunan tüm milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasını öngörmekteydi. Bu reform, Türkiye'de PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi, terör örgütü) dâhil olduğu ve "Kürt sorununu" çözmeye yönelik müzakerelerin durmasına neden olan ciddi şiddet olaylarından kaynaklanmıştır. Başvuran, yukarıda belirtilen konularda söylemlerde bulunduğu ve izin verilen gösterilere katıldığı gerekçesiyle terörle ilgili suçlardan dolayı tutuklanmıştır. Mahkeme, başvurana yöneltilen suçlamaların özü itibarıyla iç hukuka göre makul olarak cezai suç olarak değerlendirilemeyecek olaylara dayandığını ve büyük ölçüde başvuranın Sözleşme kapsamındaki haklarını kullanmasıyla ilgili olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, başvuranın tutuklanmasının, bir suç işlediğinden şüphelenmek için "makul sebeplerin" bulunmaması nedeniyle herhangi bir meşru amaç gütmeyeceği için 5. maddenin 1. fıkrasını ihlal ettiği ve ayrıca 10. maddenin de ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bir dizi muhalif milletvekili ve siyasetçinin başvuranla aynı zamanda yakalanıp tutuklandığını kaydeden Mahkeme, başvuranın durumunun muhalif sesleri hedef alan genel bir sürecin parçası olduğu kanaatine varmıştır. Başvuranın özellikle iki kritik kampanya sırasında (önemli bir anayasa reformu ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin referandum) devam eden tutukluluğunun, çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışmanın özgürce yapılmasını sınırlamak gibi gizli bir amaç taşıdığı gerekçesiyle, 5. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 437) (ayrıca bk. diğer muhalif milletvekilleri tarafından açılan *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 638-640).

71. Azerbaycan aleyhine açılan bir dizi benzer davada Mahkeme, hükümeti eleştiren kişilerin, sivil toplum aktivistlerinin ve insan hakları savunucularının, 18. madde ihlal edilerek cezai kovuşturma ve ceza kanununun kötüye kullanılması yoluyla keyfi olarak yakalanması ve tutuklanmasına yönelik sistemik bir uygulamayı vurgulamıştır (*Ilgar Mammadov/Azerbaycan*, 2014; *Rasul Jafarov/Azerbaycan*, 2016; *Mammadli/Azerbaycan*, 2018; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan*, 2018; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, § 223; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, §§ 64-65; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 152; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 113-114 ve *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 187-188).

72. *Ilgar Mammadov/Azerbaycan*, 2014 davasında, Hükümeti eleştiren muhalif bir siyasetçi olan başvuran, kendisine ait İnternet blogunda, olay yerine geldiği anda kendiliğinden ortaya çıkan yerel bir isyana ilişkin video kaydını yayınlamıştır. Basın tarafından anında ele geçirilen bu video kaydı, olayların Hükümetin ileri sürdüğünün aksine yaşandığını göstermiş ve iddia edildiğine göre, Hükümetin gizli tutmaya çalıştığı açık kaynaklı bilgiler içermiştir. Ertesi gün, Başsavcılık ve İçişleri Bakanlığı, başvuranı, ülkedeki durumu kötüleştirmek amacıyla yasa dışı davranmakla suçlayarak ortak bir basın açıklaması yayınlamışlardır. Birkaç gün sonra, sorgusu tamamlanan başvuran, isyan düzenlemekle suçlanmış ve ilgilinin tutuklu yargılanmasına karar verilmiştir. Bu davada Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Ulusal mahkemeler ve de başka bir merci önünde başvuranın suçlanması için “makul sebepler” gösteren herhangi bir nesnel unsur ortaya koyan suçlamanın bulunmaması sebebiyle, Mahkeme, başvuranın blogundan yayınladığı gönderiler sebebiyle özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ve dolayısıyla bu tedbirin sadece Hükümet’i eleştirdiği ve makamların saklamaya çalıştığı bilgileri yayınlamaya çalıştığı için başvurunu susturma ve cezalandırma gizli amacını taşıdığı sonucuna varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın ayrıca, Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlaline sebep olduğu kanaatine varmıştır (§§ 142-143).

73. Aşağıda belirtilen davalarda, tanınmış Azerbaycanlı şahsiyetler, sivil toplum aktivistleri, insan hakları savunucuları veya sivil toplum kuruluşu (STK) yöneticileri, tutuklu yargılanmış ve özellikle yasa dışı girişimcilik, büyük ölçekli vergi kaçakçılığı ve yetkinin kötüye kullanımından suçlanmışlardır. Başvuranlar, dernekleri veya kuruluşları tarafından yabancı sübvansiyonların toplanması ve kullanılmasıyla ilgili idari usulsüzlükler yapmakla suçlanmışlardır. Bu koşullar, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ve finansmanının gittikçe daha da sıkı ve kısıtlayıcı şekilde çevrenmesine ve Azerbaycan’da insan hakları savunucularına karşı yürütülen bir kampanyaya ilişkin genel bağlamla ilgilidir.

74. *Aliyev/Azerbaycan*, 2018 ve *Rasul Jafarov/Azerbaycan*, 2016 davalarında, başvuranlar, Azerbaycan’da bazıları uluslararası kuruluşlar tarafından düzenlenen insan haklarının durumuna ilişkin çeşitli raporların hazırlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Başvuranlar, Azeri makamlarının insan hakları ihlalleri işlediğini belirttiği Avrupa Konseyi’nin himayesinde düzenlenen bir toplantıya katıldıktan kısa bir süre sonra yakalanmışlardır.

75. *Mammadli/Azerbaycan*, 2018 davasında, başvuran, seçim gözlemi alanında uzmanlaşmış bir sivil toplum kuruluşunun başkanı ve kurucu üyesidir. Söz konusu sivil toplum kuruluşu tarafından 2013 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerini eleştiren ve bu seçimlerin demokratik standartlara uygun olmadığını belirten bir rapor yayımlanmasından birkaç gün sonra, bu sivil toplum kuruluşu hakkında, finansal faaliyetlerinde usulsüzlüklerin bulunduğu iddiasıyla, ceza davası başlatılmıştır. Başvuran, bir ay sonra yakalanarak, yargılanmıştır.

76. *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019 davasında, başvuran, bir referandumda önerilen Anayasa değişikliklerine karşı kampanya yürüten muhalif bir siyasi hareketin resmi temsilcisiydi. Referandum kayıt sürecinin aktif aşaması sırasında yakalanmış ve ancak hareketinin artık kampanyada yer almayacağını açıklamasından sonra serbest bırakılmıştır.

77. *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020 davasında, başvuran, Cumhurbaşkanı ve ailesinin iddia edilen yolsuzluklarını ifşa eden yazıları kendisine yönelik tehditlere yol açan tanınmış bir araştırmacı gazeteciydi (bk. *Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019). Dönemin Cumhurbaşkanı İdari İşler başkanının kendisini vatana ihanet ve yalan haber yapmakla suçlamasından kısa bir süre sonra, kişinin yapmaya zorlandığı sahte bir şikâyete dayanılarak yakalanmıştır.

78. *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)* davasında, sırasıyla bir sivil toplum kuruluşunun yöneticisi ve araştırmacısı olan ve iki ülke arasında barış ve uzlaşmayı teşvik etmek amacıyla Ermeni meslektaşlarıyla ortak projelerde yer alan başvuranlar, diğer hususların yanı sıra Ermeni gizli servisleriyle işbirliği yaptıkları şüphesiyle yakalanmış ve tutuklanmışlardır.

79. Mahkeme, başvuranların başvuranların kendilerine isnat edilen eylemleri işlediklerinden şüphelenmek için “makul sebepler” bulunmaksızın tutuklandıkları ve dolayısıyla Sözleşme’nin 5.

maddesinin 1. fıkrasının c) bendinin tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 185; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 111; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 62; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 164; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 156; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 96). Mahkeme, başvurulara, “esas oluşturan unsurların somut olaylardan doğduğu makul olarak söylenemeyen” ciddi suçlar atfedildiği kanaatine varmıştır.

80. Mahkeme, bu davaların dâhil olduğu genel bağlamı dikkate alarak, başvuruların yakalanmasının ve tutuklanmasının, siyasi katılımları ve/veya faaliyetleri sebebiyle onları susturma, cezalandırma ve bu faaliyetleri yürütmeden caydırma gizli amacını taşıdığı kanaatine vararak, Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 194; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 119; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 70; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 215; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, §§ 159-163; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, §§ 99-104). Mahkeme, *Aliyev/Azərbaycan*, 2018 davasında, aynı gerekçelerle, başvuruların evinde yapılan arama ve el koymaların tek başına dikkate alındığında 8. maddenin 2. fıkrasında sıralanan meşru amaçlardan herhangi birini izlemediği kanaatine vararak, 8. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 187).

81. *Democracy and Human Rights Resource Centre ve Mustafayev/Azərbaycan*, 2021 davasında, başvurular bir avukat ve insan hakları alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşuydu. Üçüncü şahıslara karşı yürütülen ceza davaları nedeniyle banka hesapları dondurulmuş ve başvuran avukata seyahat yasağı getirilmişti. Mahkeme, ihtilaf konusu kısıtlamaların yasal dayanaktan ve meşru bir amaçtan yoksun olduğunu tespit ederek, 1 No.lu Protokol’ün 1. maddesinin ve 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesinin tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, yetkinin sistematik olarak kötüye kullanıldığını tespit ettiği *Aliyev/Azərbaycan*, 2018 davasına atıfta bulunarak, ihtilaf konusu tedbirlerin başvuruları çalışmalarını nedeniyle cezalandırmayı ve faaliyetlerini (Mahkeme önündeki çok sayıda davada hukuki temsil de dâhil olmak üzere) engellemeyi amaçladığına karar vermiştir. Sonuç olarak Mahkeme, yukarıda belirtilen maddi hükümlerle birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

82. Aşağıdaki davalar, Azerbaycan’daki en aktif gençlik hareketlerinden biri olan ve Hükümete karşı yürütülen bir dizi protesto gösterisi düzenleyen NIDA adlı sivil toplum kuruluşunun üyelerine karşı açılan davalarla ilgilidir.

83. *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018 davasında, başvurular, yukarıda bahsedilen sivil toplum kuruluşunun aktivistleri ve yönetim biriminin üyeleridir. Başvurular, diğer NIDA üyeleriyle birlikte aktif olarak Azeri askerlerin askeri operasyonlar dışında yaşamını yitirmesine karşı bir dizi barışçıl protesto gösterisinin düzenlenmesine ve gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Söz konusu sivil toplum kuruluşunun bazı üyeleri, öngörülen gösterilerin birinden üç gün önce yakalanmış ve uyuşturucu madde ve molotof kokteyl bulundurmaktan suçlanmışlardır. Başsavcılık ve Milli Güvenlik Bakanlığı, ortak yayınladıkları bir basın açıklamasında, yakalanan NIDA üyelerinin, “kuruluşun birçok yasa dışı faaliyete aktif olarak katıldıklarını” ve halkı şiddete ve sivil bir ayaklanmaya teşvik etmeyi öngördüklerini belirtmişlerdir. Basın bildirisinde ayrıca, zararlı radikal güçler tarafından ilkenin sosyo-politik düzenini bozmak amacıyla yapılan yasa dışı girişimler de açıklanmıştır. Başvurular, basın bildirisinden birkaç gün sonra yakalanmışlardır. Başvurular, yasa dışı olarak Molotof kokteyl temin etmekten ve bunları,

daha önce yakalanan NIDA üyelerinin evinde depolamaktan suçlanmışlardır. Mahkeme, Savcılığın hiçbir suretle, başvuranların söz konusu Molotof kokteylleriyle bir ilgisinin bulunduğunu kanıtlayan unsurlar sunmaması, dolayısıyla başvuranların maruz kaldığı yakalama ve özgürlükten yoksun bırakmanın haklı olduğunu düşündürecek “makul sebepler” ileri sürmemesi sebebiyle, Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrasının tek başına ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, Azerbaycan’da sivil toplum aktivistlerine karşı yürütülen bir kampanya kapsamında değerlendirilen bu koşullarda, başvuranlara dayatılan özgürlükten yoksun bırakma cezasının gerçek amacının, başvuranları, NIDA bünyesinde yürüttükleri faaliyetler ve aktif sosyo-politik amaçları sebebiyle, susturmak ve cezalandırmak olduğu sonucuna varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme yine, Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varmıştır (§§ 122-125; ayrıca bk. aşağıda bir sonraki bölümde, aynı suçlardan tutuklanan ve aynı yargılama kapsamında mahkûm edilen NIDA’nın diğer üyeleri tarafından Mahkeme önüne getirilen ve olası birden fazla amaç açısından incelenen *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021 davası).

84. *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020 davasında, NIDA adlı sivil toplum kuruluşunun üyeleri olan başvuranlar, eski Azerbaycan Cumhurbaşkanı’nın heykeli üzerine Hükümet karşıtı sloganlar içeren grafitiler çizdikten ve fotoğrafları sosyal medyada paylaştıktan birkaç saat sonra yakalanmışlardır. Başvuranlar, uyuşturucu ile ilgili ciddi suçlarla itham edilmişlerdir. Bu noktada Mahkeme, başvuranların statüleri, olayların seyri, soruşturmanın yürütülme şekli ve yetkili makamların tutumu göz önünde bulundurulduğunda, bir yakalamayı haklı çıkarmak için gereken şüphelerin inandırıcılığına ilişkin asgari standardın karşılanmadığı kanaatine vararak, 5. maddenin 1. fıkrasının tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, genel bağlam ve yukarıda bahsedilen yetkili makamların özellikle NIDA sivil toplum kuruluşunu ve üyelerini hedef alan bir uygulamasını yansıtan *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan* davasındaki tespitleri ışığında, başvuranların tutuklanmasının ve kovuşturulmasının gerçek amacının, Hükümete muhalif faaliyetleri nedeniyle onları cezalandırmak olduğuna karar vermiştir. Sonuç olarak Mahkeme, 5. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 151-157).

D. Birden Çok Amacı Hedef Alan Kısıtlamalar

1. Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılmasına İlişkin Olmayan Davalar

85. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda, başvuranın özgürlükten yoksun bırakılmasının, Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendine uygun olarak ilgilinin yetkili adli makam önüne çıkarılmasını amaçlasa bile, özellikle Sözleşme tarafından öngörülmemiş başka bir amaç izlediği gerekçesiyle, Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

86. *Goussinski/Rusya*, 2004 davasında (§§ 73-78), başvuran, Devlet tarafından denetlenen doğal gaz dağıtımını sağlayan tekelleri bir şirket ve özel bir medya holdingi olan Media Most’un eski yönetim kurulu başkanı ve en büyük hissedarlarından biridir ve bu konuda söz konusu şirket ile arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucunda yürütülen davada hissedar olarak taraftır. Bu bağlamda, başvuran sahtecilikle suçlanmış ve yakalanarak, hapsedilmiştir. Başvuranın tutuklu olduğu sırada, Basın ve İletişim Bakanı vekili, Gazprom’un belirlediği bir fiyata, Media Most’u Gazprom’a satması durumunda, kendisine isnat edilen fiillerden beraat edeceğine dair bir öneride bulunmuştur. Taraflar arasında bir anlaşma sağlanmış ve Bakan vekili tarafından onaylanmıştır. Soruşturmada sorumlu yetkili, birkaç gün sonra başvuranın, sahip olduğu Media Most hisselerinden belirli bir

miktarı gönüllü olarak Gazprom'a vererek, Devlet menfaatlerine vermiş olduğu zararı geniş ölçüde telafi ettiği gerekçesiyle, kovuşturmaya son vermiştir. Bu davada, Mahkeme, soruşturma makamları tarafından toplanan unsurların, başvuranın suçu işlediğine "tarafsız bir gözlemciyi ikna" etmeye hazır olduğu ancak olayların gerçekten, başvuranın maruz kaldığı kovuşturmaların aslında "ticari bir müzakere stratejisi kapsamında kullanıldığını" düşündürdüğü kanaatine varmıştır. Mahkeme, dolayısıyla özgürlükten yoksun bırakmanın baskın amacının, başvuranın yetkili adli makam önüne çıkarılması değil, şirketini satması için korkutulması olduğu ve bu sebeple, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 76).

87. *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017 kararında, olaylar siyasi bir değişimin ardından meydana gelmiştir ve eski Başbakan olan başvuran, muhalefet partisinin lideri olmuştur. Başvurana, fonları zimmetine geçirmek, yetkisini kötüye kullanmak ve başka suçlar isnat edilmiş ve başvuran tutuklanmıştır. Bu tutukluluk sırasında, başvuran, başka eski bir Başbakanın ölümü ve eski Cumhurbaşkanı Saakashvili'nin finansal faaliyetleriyle ilgili olarak Başsavcı tarafından sorgulanmak için gece hücresinden gizlice alınmıştır. Mahkeme, başvuran aleyhinde sunulan unsurların hiçbirinin, olayların meydana geldiği dönemde başvuranın maruz kaldığı suçlamaların makul niteliği hakkında şüphe doğuracak nitelikte olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, ilgilinin tutukluluğunun, kanunla öngörüldüğünü ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendine uygun bir amaç izlediğini kaydetmiştir (§§ 187, 206 ve 208). Bununla birlikte, devam eden bir durumun söz konusu olması sebebiyle, Mahkeme, bu tedbirin uygulandığı süre boyunca hangi amaçları izlediğini tespit etmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, başvuranın sorgulanmak için hücresinden alınmasından önce, yani yaklaşık olarak yedi ay boyunca, makamların gizli bir amaç izlediğini gösteren hiçbir unsurun bulunmadığı kanaatine varmıştır, ancak Mahkeme, buna karşın, bu sürecin, makamların başvuranın tutukluluğunu, kendisinden bilgi almak amacıyla baskı yapmak için kullandıklarını ortaya koyduğuna ve dolayısıyla, bu sırada, tedbirin Sözleşme ile öngörülenden başka bir amaç daha taşıdığına hükmetmiştir. Üstelik, tutukluluğun devamı için gösterilen gerekçelerin, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermesine sebep olan bu süreçten kısa bir süre önce somut olayla ilgisini zaten yitirdiği görülmüştür. Mahkeme, başvuranın hücresinden alınmasını çevreleyen koşulların tümünü dikkate alarak, ilgilinin özgürlükten yoksun bırakılmasının baskın amacının, dolayısıyla değişmediği ve Sözleşme'ye uygun bir amaç olarak, makul şüphelerin bulunduğu gerekçesiyle bir suçun işlenmesi hakkında soruşturma amacını artık taşımadığı, buna karşın Sözleşme'ye uygun olmayan şekilde başvurandan bilgi elde etme amacını taşıdığı kanaatine varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 353).

88. *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021 davasında Mahkeme, bir hâkimin Yüksek Yargı Kurulu ve yürütmeye yönelik eleştirilerine karşılık olarak maruz kaldığı disiplin süreci ve yaptırımları nedeniyle 10. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Başvuran, hâkimlerin ana meslek birliği olan Bulgaristan Hâkimler Birliğinin seçilmiş başkanı olarak, yargının bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla daha fazla şeffaflık sağlamaya ve hâkimlerin terfilerinde yürütmenin müdahalesini sınırlandırmaya yönelik çok sayıda kamuoyu açıklaması yapmıştır. Bu açıklamalar, Yüksek Yargı Kurulunun ve Hükümetin olumsuz tepkilerine yol açmıştır. Özellikle İçişleri Bakanı, başvuranın hâkim olarak görevini yerine getirme şeklini kamuoyu önünde eleştirmiştir. Yüksek Yargı Kurulu Genel Müfettişi, başvuranın görev yaptığı Sofya Belediye Mahkemesinde denetim yapılmasını emretmiştir. Müfettiş, basına açıklamalarında, bu denetimin,

İçişleri Bakanı'nın yakın arkadaşı olduğu bilinen bir hâkimin Sofya Belediye Mahkemesine başkan olarak atanmasına ilişkin olarak bazı hâkimler ve Bulgaristan Hâkimler Birliği tarafından ifade edilen eleştirilere bir yanıt teşkil ettiğini belirtmiştir. Bu denetimin sonuçları, davalara geç bakmakla suçlanan başvuran hakkında disiplin soruşturması başlatılmasına yol açmıştır. Başvuran öncelikle iki yıl süreyle maaş kesintisi cezası almış ve ardından görevden alınmıştır. Ancak, bu son ceza başvuranın temyizi üzerine Yüksek İdare Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve yerine iki yıllık kıdem düşürme cezası verilmiştir. Bu süreç boyunca Yüksek İdare Mahkemesi, Bulgaristan Hâkimler Birliği ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan eleştirel açıklamaların Yüksek Yargı Kurulu tarafından bir tür savaş ilanı olarak algılandığını kaydetmiştir. Mahkeme, bir yandan, ihtilaf konusu tedbirlerin resmi nedeninin başvuranın mesleki yükümlülüklerini yerine getirmedeki tartışmasız eksikliği olduğunu kabul etmiş, ancak diğer yandan, bu tedbirlerin başvuranın kamuoyuna yaptığı açıklamalarla doğrudan bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, söz konusu tedbirlerin meşru bir amaç izlediği, ancak aynı zamanda başvuranı Yüksek Yargı Kuruluna ve yürütmeye yönelik eleştirileri nedeniyle cezalandırma ve korkutma gibi gizli bir amaç da taşıdığı kanaatine varmıştır. Mahkeme nihayetinde, (yukarıda açıklanan) olayların sırasını, Yüksek Yargı Kurulunun Bulgaristan Hâkimler Birliğine ve diğer sivil toplum kuruluşlarına yönelik açıkça düşmanca görüşlerini ve başvuran aleyhindeki görevden alma kararının istisnai ağırlığını dikkate alarak, gizli amacın baskın olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, faaliyetleri yasa dışı olmayan ve Yargı Etiği Kurallarına aykırı olmayan başvurana karşı disiplin soruşturmasını bir cezalandırma aracı olarak kullanma niyetinin özellikle endişe verici olduğunu belirtmiştir (§§ 205-212).

89. *Juszczyszyn/Polonya*, 2022 davası, Polonya yargı sisteminde art arda yapılan ve yargı bağımsızlığının zayıflamasına yol açan geniş kapsamlı reformlar bağlamında yer almıştır. Bu konuda başvuru Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), özellikle yeni oluşturulan Ulusal Yargı Konseyi'nin ("UYK") bağımsız olmaması ve bu organın tavsiyesi üzerine atanan hâkimlerin statüsü ile ilgili önemli sonuçlara vardığı bir karar vermiştir. Hâkim olan başvuran, yukarıda bahsedilen kararı uygulayarak, UYK'nın tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanan bir ilk derece hâkiminin bağımsızlığını doğrulayan bir emir vermiştir. Kısa bir süre sonra, Adalet Bakanı veya Adalet Bakanı tarafından atanan kişiler, başvurana karşı bir dizi tedbir almıştır (istinaf mahkemesindeki geçici görevinin sonlandırılması ve adli görevlerinin derhal durdurulması). Nihayetinde, Yargıtay Disiplin Dairesi, başvuranı adli görevlerinden uzaklaştırmış ve maaşını azaltmıştır. Mahkeme, başvuranın görevden uzaklaştırılmasının, Hükümet tarafından öne sürülen meşru amaçlardan birini, yani başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasını hedeflediğini kabul etmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Ancak, başvuranın görevden uzaklaştırılmasından sonra mevzuatta ve içtihadta meydana gelen gelişmeler ışığında, Mahkeme, yetkili makamların, yeni oluşturulan UYK'nın katılımıyla atanan hâkimlerin statülerine yönelik herhangi bir itirazın bu hâkimleri yaptırımlara maruz bırakacağını göstermeye kararlı olduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, başvuranı cezalandırmak ve onu hâkimlerin statüsünü incelemekten caydırmak olan ihtilaf konusu disiplin tedbirlerinin gizli amacının baskın olduğuna hükmederek, 8. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 322-337).

90. *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023 davasında Mahkeme, önde gelen bir insan hakları aktivistinin ikamet izninin, açıklanmayan ulusal güvenlik gerekçeleriyle haksız yere iptal edilmesi nedeniyle, 8. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvuran avukatların görevlerini yerine getirmeleriyle bağlantılı olarak baskıya maruz kaldıklarını gösteren

unsurları göz önünde bulundurarak, ihtilaf konusu tedbirin başlıca, Rusya'da insan haklarını savunma faaliyetleri nedeniyle onları cezalandırmayı ve bu faaliyetleri yürütmekten caydırmayı amaçladığını değerlendirmiştir (*Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 77).

2. Belirli Grupları Hedef Alacak Şekilde Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılması

91. *Aziov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021 davası, hükümete yönelik eleştirilerde bulunan kişilerin, sivil toplum aktivistlerinin ve insan hakları savunucularının keyfi olarak yakalanmasına ve hapsedilmesine yönelik tekrar eden bir uygulamayı ortaya koyan ve ceza kovuşturması ve ceza hukukunun kötüye kullanılmasını içeren bir dizi davadan biridir (*Aliyev/Azərbaycan*, 2018). Bu davaların çoğu, yalnızca gizli bir amaç için uygulanan kısıtlamalarla ilgiliydi, ancak *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan* davasında Mahkeme, başvuruların tutukluluğunun meşru bir amacı olduğu ilkesinden hareket ederek, potansiyel olarak birden fazla amaç izleyip izlemediğini değerlendirmiştir. Bu davada, hükümet karşıtı barışçıl gösterilere katılan ve "NIDA" adlı sivil toplum kuruluşunun üyesi olan başvurular, *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018 davasındaki başvurularla aynı gerekçelerle tutuklanmış ve daha sonra aynı ceza yargılamaları sonucunda mahkûm edilmişlerdir. Mahkeme, başvuruların hükümet karşıtı gösterilere aktif olarak katılmaları nedeniyle cezalandırılmaları ve susturulmaları gizli amacının, tutukluluk hallerinin devamındaki baskın amaç olduğuna karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, davalı Devlet tarafından yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin yerleşik bir uygulamanın varlığını kaydederek, kolluk kuvvetlerine yapılan aşırı vurgunun NIDA sivil toplum kuruluşu ve üyelerinin özel olarak hedef alındığını açıkça ortaya koyduğuna karar vermiştir (ayrıca bk. *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020). Sonuç olarak Mahkeme, 5. maddenin 3. fıkrası ile birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

92. Mahkeme, Kırım'daki "Ukraynalı siyasi tutukluların" hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına yönelik idari bir uygulamanın varlığının söz konusu olduğu *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024 davasını, birden çok amacın olası varlığı açısından incelemiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 5, 6, 8, 10 ve 11. maddeleriyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme ilk olarak, sahip olduğu unsurları dikkate alarak, bu kişilerin iddianamelerinin ve mahkûmiyetlerinin, nihayetinde herhangi bir siyasi muhalefeti bastırmayı ve susturmayı amaçlayan gizli bir siyasi amaç taşıdığını kaydetmiş ve "Ukraynalı siyasi tutukluların" haklarına getirilen kısıtlamaların gizli amacının baskın amaç olduğuna karar vermiştir (*Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD], 2024, §§ 1375 ve 1380).

3. Baskın Olarak Değerlendirilmeyen Gizli Amaç

93. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda, makamların gizli bir amaç izlediği olasılığını bertaraf etmemiş, ancak bu amacın baskın bir amaç olduğu kanaatine varmamıştır.

94. Mahkeme, *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017 davasında ayrıca, başvuranın yakalanmasının ve tutuklanmasının, başvurunu siyaset sahnesinden indirmeyi amaçladığına ilişkin bir iddiayı incelemiştir. Mahkeme, daha geniş bir siyasi bağlamı, bilhassa, başvuranın tutuklandığı sırada önderlik ettiği muhalefet partisi ile iktidar partisi arasındaki güçlü düşmanlığı ve başvurana isnat edilen suçların niteliğini dikkate alarak, başvurana yapılan suçlamalar açıkça siyasi nitelikli olmasa

bile, başvuran hakkında yürütülen kovuşturmanın siyasi bir gerekçesi olduğundan şüphe duymanın anlaşılabilir bir durum olduğuna hükmetmiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, ceza yargılamasının yürütülme şeklini inceledikten sonra, başvuranın tutukluluğunun baskın amacının, kendisine karşı yürütülen ceza yargılamasının doğru işleyişini sağlamaktan ziyade, ilgilinin siyasi hayata katılımını engellemek olduğu kanaatine varmıştır (§§ 320-332).

95. *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013 davasında, zengin iş adamları ve petrol şirketi Yukos'un üst düzey yöneticileri olan başvuranlar, dolandırıcılık ve vergi kaçırma nedeniyle yargılanmışlardır. Başvuranlar, tabii tutuldukları yargılamaların siyasi nedenlerle gerekçelendirildiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, başvuranların siyasi profilini ve davaya ilişkin diğer koşulları dikkate alarak, bazı siyasi grupların veya hükümet yetkililerinin başvuranların yargılanmasını desteklemek için kendi sebeplerinin bulunduğunu kabul ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, yargılama sırasında başvuranların haklarından bazılarını sınırlandırarak, bazı makamların veya devlet yetkililerinden bazılarının "gizli niyetlere" cevap verme ihtimalini gözardı etmemiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, başvuranların "davalarının bir bütün olarak değerlendirildiğinde bir adalet parodisi olduğu yönündeki" "genel iddiasına" katılmayacağı kanısına varmıştır. Başvuranlar hakkında dava açılmasına ilişkin sebeplerde "meşru olmayan gerekçe" veya "farklı niyetler" şeklindeki unsurların olası varlığının başvuranların bu unsurlar bulunmadan mahkûm edilmedikleri sonucuna varmak için yeterli olmadığı kanısına varan Mahkeme, iddia edilen gizli amacın ağır basan bir amaç olmadığı kanaatiyle Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (§§ 906- 908).

IV. Delil Konuları

A. Delile İlişkin Genel Kurallar

96. Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında bir karar verirken, makamların iyi niyetine ilişkin genel bir karineyi ya da delil konusunda özel bir kuralı bundan böyle uygulamamaktadır (bk. *aksi yönde (a contrario)* bir karar için *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, §§ 255-256 ve 260 ve *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 899). Mahkeme, daha önceki bazı davalarda bu madde kapsamında uyguladığı daha katı kriterini değil, delil konusunda olağan yaklaşımını izlemektedir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 310; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 202; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 316).

97. Bu yaklaşımın birinci yönü, ispat yükünün taraflardan herhangi birine ait olmadığı yönündeki genel ilkedir: Mahkeme, elinde bulunan unsurların tamamını ve bu unsurların nereden geldiğini incelemektedir ve gerektiğinde, diğerlerini resen elde etmektedir. Mahkeme, özellikle başvuranların iddialarını kanıtlamak için belli zorluklarla karşılaştıkları durumlarda, bir iddiayı ispatlama yükünün bu iddiayı dile getiren tarafa ait olduğu yönündeki ilkenin katı bir şekilde uygulanmasının mümkün olmadığını birçok defa kabul etmiştir (<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-179262Merabishvili/Gürcistan> [BD], 2017, § 311; *İrlanda/Birleşik Krallık*, 1978, §§ 160-161; *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi/Türkiye* [BD], 2001, §§ 112-113 ve 115; *Gürcistan/Rusya (I)*<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-145552> [BD], 2014, §§ 93 ve 95; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 215; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 202; *Juszczyszyn/Polonya*,

2022, § 316).

98. Mahkeme, tarafların kendiliğinden sundukları unsurlara dayanmakta, ancak başvurular ile davalı hükümetlerden, kendisi önünde dile getirilen iddiaları destekleyecek ya da çürütecek nitelikte olan unsurları sunmasını resen talep edebilmektedir. Mahkeme tarafından talep edilen bilgilerin tatmin edici bir gerekçe olmaksızın bir hükümet tarafından bildirilmemesi, Mahkemenin başvuranın iddialarının esası hakkında sonuçlar çıkarmasını sağlayabilmektedir (*Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, § 202). Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44C maddesinin 1. fıkrası, Mahkemenin bu sonuçları dolaylı unsurlarla birleştirmesine de imkân vermektedir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 312; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422).

99. Özellikle Devletin başvuranın iddialarını doğrulayacak veya çürütecek nitelikteki bilgilere erişebilecek tek kişi olması halinde, Mahkemenin kendisi önündeki dava boyunca davalı Hükümet tarafından benimsenen tutumdan sonuçlar çıkarma yeteneği özellikle, iddianın gizli bir amacın varlığıyla ilgili olması durumunda uygulanmaktadır (bk. diğer kararlar arasından, *Timurtaş/Türkiye*, 2000, § 66, *Aktaş/Türkiye*, 2003, § 272, *El-Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-115622> [BD], 2012, § 152 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 313; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422).

100. Mahkeme tarafından kabul edilen yaklaşımın ikinci yönü, uyguladığı delil kriterinin “her türlü makul şüphenin ötesinde” delil kriteri olmasıdır. Bu kriter, bazı ulusal hukuk sistemlerinde kullanılan kriterle bağdaşmamaktadır. Öncelikle, bu türden bir delil, yeterince ağır, somut ve uyumlu birtakım ipuçlarından veya aksi kanıtlanmamış karinelere çıkarılabilmektedir. İkinci olarak, bir sonuca ulaşmak için gereken inanç derecesi kendiliğinden, olayların özelliğine, sunulan iddianın niteliğine ve Sözleşme’de yer alan ilgili hakka bağlıdır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 314; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 215; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 202; *Juszczyszyn/Polonya*, § 316).

101. Bu yaklaşımın üçüncü yönü, Mahkemenin yalnızca dosyadaki unsurların her birinin kabul edilebilirliğini ve uygunluğunu değil, bunların delil değerini de özgürce değerlendirmesidir. Mahkeme, formüllere bağlı kalmamaktadır ve olaylardan ve tarafların görüşlerinden çıkarabileceği sonuçlar da dâhil olmak üzere, delil unsurlarının tamamına ilişkin bağımsız bir değerlendirmeyle desteklenen sonuçları kabul etmektedir (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, § 147). Dahası, Mahkeme, bir tarafın karşılaşılabileceği delil yönetimindeki olası güçlüklerle karşı duyarlıdır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 315; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 215; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 202; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 316).

102. Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında dile getirilen şikâyetlerle kendisine başvuru Mahkeme, doğrudan delillerle sınırlı kalmamakta ve özel bir delil kriteri uygulamamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 282 ve 310; bk. aksi yönde (*a contrario*) bir karar için *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 260, *Dochnal/Polonya*, 2012, § 116, *Nastase/Romanya* (k.k.), 2014, § 109, *OAo Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 603, *Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016, § 73; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 899 ; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 98; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 120; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 204; *Navalnyy/Rusya*

[BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 215; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422; *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 237; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 68). Davanın özel koşulları göz önünde bulundurulduğunda, yetkili makamların eyleminin gerçek gerekçesini açıkça ortaya koyan özellikle suçlayıcı bir delil unsuruna dayanarak gizli bir amacın varlığını göstermek her zaman mümkün olmayabilir (örneğin, *Goussinski/Rusya*, 2004 davasında olduğu gibi yazılı bir belge veya *Mirgadirov/Azərbaycan ve Türkiye*, 2020, § 132 davasında olduğu gibi münferit bir olay veya *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 125 ve *Kavala/Türkiye*, 2019, § 222 davalarında olduğu gibi sorgulama sırasında başvurana yöneltilen soruların aleyhindeki yargılamalarla ilgisi olmayan olaylara ilişkin olması).

103. Son olarak, Mahkeme, başlıca olaylara ilişkin bilgilerin veya bağlamsal olguların ya da başlıca olaylar hakkında sonuçlar çıkarmaya imkân veren olaylar dizisinin dolaylı unsurlarla anlaşıldığını açıklamıştır (*Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 142 ; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 158; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 317; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 215; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 422; *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, § 202; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 316; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 68).

104. Mahkeme, olayların seyrini incelerken, bir bütün olarak ele alındığında, olayların belirli ve kişisel bir hedef alma uygulamasını ortaya koyup koymadığını değerlendirebilir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 167-170). Mahkeme ayrıca, aynı başvurana tarafından açılan önceki ilgili davalardaki tespitlerine dayanabilir. Olayların meydana geldiği dönemde yetkililerin ihtilaf konusu uygulamanın Sözleşme gereklilikleriyle bağdaşmadığının farkında olması da dikkate alınması gereken bir faktördür (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 171).

105. Mahkeme ayrıca, bir bütün olarak ve ortaya çıktıkları daha geniş bağlam ışığında, aynı Devlete karşı açılan tek bir davanın veya bir dizi benzer davanın, belirli grupları veya muhalif sesleri (hükümeti eleştirenler ve siyasi muhalifler gibi), sivil toplum aktivistlerini ve/veya insan hakları savunucularını hedef alan sistematik bir yetkinin kötüye kullanılmasına yönelik bir uygulamayı ortaya koyup koymadığını inceleyebilmektedir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 427-428; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 223; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, §§ 64-65; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, §§ 151-152; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 113-114; *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 187-188; *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 76; *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azərbaycan*, 2021, § 109).

106. Davalı Devletin yetkisini kötüye kullandığına ilişkin bir tespit, belirli bir davada gizli bir amaç olup olmadığının tespit edilmesinde önemli bir unsurdur (*Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azərbaycan*, 2021, § 109). Bu unsur, birden fazla amacın bulunduğu bir bağlamda ortaya çıktığında, ilgili Devletin yetkilileri tarafından izlenen gizli amacın baskınlığını ortaya çıkarabilir (*Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 77).

107. Mahkeme özellikle olaylara ışık tutmak veya gerçekleştirdiği tespitleri desteklemek için uluslararası gözlemcilerin, hükümet dışı kuruluşların veya medya organlarının rapor ve açıklamaları ile ulusal veya uluslararası diğer mahkemelerin kararlarını sık sık değerlendirmektedir (*Baka/Macaristan* [BD], 2016, § 148; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 317; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 95; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 118; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 205; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 165; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 215; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 422, 423 ve 434; *Miroslava*

Todorova/Bulgaristan, 2021, § 202; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 139; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 316; *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 68).

108. Mahkeme ayrıca, söz konusu dönemde gerçekleşen ilgili mevzuat değişikliklerini de inceleyebilir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 172; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, § 212; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 159 ve *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 99).

109. Belirli bir davanın belirli olgusal koşulları gizli bir amacın varlığını ortaya koyacak şekilde yorumlanabiliyorsa ve bu koşullar, söz konusu dönemde siyasi partiler, medya ve/veya sivil toplum tarafından gerçekten de bu şekilde algılanmışsa, Mahkeme bu koşulları göz önünde bulunduracak, ancak değerlendirmesini başvuranın 18. maddenin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetine dayanak olarak ileri sürdüğü belirli argümanların esasına odaklayacaktır (*Korban/Ukrayna*, 2019, §§ 218-224). Bu argümanların kesinlik derecesi Mahkemenin incelemesinde önemli bir unsurdur (*Mirgadirov/Azərbaycan ve Türkiye*, 2020, § 133).

110. Mahkeme, siyasi sürecin ve yargı sürecinin temelde farklı olması nedeniyle, kararını yukarıda belirtilen kriterlere göre "hukuki anlamda delillere" (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, §§ 310-317) ve davanın özel olaylarına ilişkin kendi değerlendirmesine dayandırmalıdır (*Kavala/Türkiye*, 2019, § 217; *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 259; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 140; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, § 155; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 250; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 209; *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 238; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 123; *Melia/Gürcistan*, 2023, § 140). Mahkeme bu bağlamda, başvuran tarafından ileri sürülen unsurların ayrı ayrı veya birlikte ele alındığında yeterince homojen bir bütün oluşturup oluşturmadığını değerlendirecektir (*Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 256; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 218 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 246).

111. Mahkeme, siyasi hususlardan etkilenmiş olabilecek ifadeleri incelerken dikkatli olmalıdır (*Akhalaia/Gürcistan* (k.k.), 2022, § 66).

112. İhtilaf konusu bir kısıtlamanın meşru bir amaç gütmeyen ve/veya usulüne uygun olarak gerekçelendirilmeyen ancak hitap ettiği herkese ayırım gözetmeksizin uygulanan bir iç hukuk hükmüne dayandığı durumlarda, belirli bir davada uygulanması Mahkeme için başvuranlar tarafından iddia edilen gizli amacın varlığını gösterebilecek bir unsur olarak değerlendirilmemektedir (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2)*, 2020, §§ 624-625).

B. Tutukluluk ve Ceza Yargılamalarına İlişkin Spesifik Sorular

113. Ceza yargılamalarının gizli bir amacı hedeflediğinin iddia edildiği durumlarda, tutuklamanın ceza yargılamasından ayrı tutulması zordur. Mahkeme, tutukluluğun tedbir kararının verildiği ceza yargılamasından ayrı tutulmasının mümkün olması koşuluyla, tutukluluğun gizli siyasi veya başka bir amaçla yapıldığı iddialarını inceleme yetkisine sahip olduğunu daha önce kabul etmiştir (*Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 85; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* (ihlal süreci) [BD], 2019, § 185; *Lutsenko/Ukrayna*, 2012, § 108; *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013, § 298; *Tchankotadze/Gürcistan*, 2016, § 114).

114. Bununla birlikte, başvuranın yalnızca yasa dışı gerekçelerle suçlandığı ve tutuklandığı tespit edildiğinde, bunun sonucunda 5. madde ile birlikte 18. maddenin ihlali, mahkûmiyeti ve hapsedilmesi de dâhil olmak üzere, başvuran aleyhine yapılan kötü niyetli suçlamalardan

kaynaklanabilecek tüm tedbirleri geçersiz kılar (*Ilgar Mammadov/Azərbaycan* (ihlal süreci) [BD], 2019, § 189).

115. Mahkemeye Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesi bağlamında yapılan bir iddiayla başvurulduğunda, Mahkeme, tutuklanmaya ve/veya tutukluluk halinin devamına hükmeden mahkeme kararları hakkında incelemesini yapmaktadır. Mahkeme ayrıca ihtilaf konusu ceza yargılamasının seyri dikkate alabilmektedir (*Merabishvili/Gürcistan*<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-179262> [BD], 2017, §§ 320 ve 325).

C. Siyasi Amaç İddiaları

116. Mahkeme, ceza yargılamalarının siyasi amaçları hedeflediği yönündeki iddiaları incelerken, aşağıdaki faktörleri göz önünde bulundurmaktadır:

- Başvuran hakkında ceza yargılamalarının başlatıldığı daha geniş siyasi ve yasal bağlam (*Merabishvili/Gürcistan*<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-179262> [BD], 2017, § 322; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 426-431; *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 257; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 901; *Nastase/Romanya* (k.k.), 2014, § 107; *Ilgar, Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 142; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, 2016, §§ 159-161 ; *Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 103; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 124; *Aliyev/Azərbaycan*, 2018, §§ 212 ve 214; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 171-173; *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 96; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 222; *Natig Jafarov/Azərbaycan*, 2019, § 67; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, § 156; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 118 ; *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, §§ 191-193; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 253; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 212 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 241; *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, § 76; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 138);
- Savcılığın ve adli makamların gizli amaçları hedefleyip hedeflemedikleri hususu (*Tchankotadze/Gürcistan*, 2016, § 114; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 323 ve *Batiashvili/Gürcistan*, 2019, § 102). Bu bağlamda:
 - Söz konusu makamlar tarafından kamuoyuna yapılan açıklamalar, bazı durumlarda, ilgili kişi veya kuruluşların özel olarak hedef alındığını ortaya koyabilir (*Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 2014, § 142; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, §§ 122-124; *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020, § 155; *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021, §§ 71-73);
 - Belirli bir siyasi iklim, ulusal mahkemelerin başvuran ve onunla aynı grup veya kategoriye mensup diğer kişilerle ilgili kararlarını etkileyebilecek bir ortam yaratabilir. Böyle bir ortamın varlığı, davalı Devletin tüm adli mekanizmasının sistematik olarak kötüye kullanıldığını ve adli makamların hedeflenen grup veya kategoriyle ilgili tüm davalarda sürekli olarak kötü niyetle ve Sözleşme'yi açıkça ihlal ederek hareket ettiğini göstermeye gerek olmaksızın tespit edilebilir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 434 ve 436);
 - Mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadıklarını belirten unsurların varlığı ya da yokluğu (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 324; *Batiashvili/Gürcistan*, 2019, § 102). Bu bağlamda, Mahkeme, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonunun (Venedik Komisyonu) ilgili tespitlerine, özellikle de hâkim ve

savcılarının atanmaları, disiplin tedbirleri ve görevden alınmalarından sorumlu olan yargının temel özerk yönetim organının yapısına ilişkin olanlara büyük önem atfetmektedir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 434);

- Başvuranın yakalandığı zaman ve yakalamanın gerçekleştirilme şekli ve/veya ceza yargılaması veya tutukluluğa ilişkin adli kontrol (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 325; *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 167-168; *Batiashvili/Gürcistan*, 2019, § 102; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 218; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, § 68; *Kavala/Türkiye*, 2019, §§ 222-229; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 153; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 429-433; *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 73; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 139) ve özellikle:

- Başvurana isnat edilen eylemlerin işlenmesi ile bunlara ilişkin ceza soruşturmasının açılması veya başvuranın tutuklanması arasında geçen sürenin aşırı veya makul niteliği (*Kavala/Türkiye*, 2019, § 229; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 254; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 213 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 242; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 126);
- Başvuranın davasına yönelik herhangi bir özel muamele (*Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan*, 2018, § 124), örneğin üst düzey yetkililerin başvuranın davasına açıklanamayan katılımı (*Kutayev/Rusya*, 2023, § 140);
- Başvuran hakkında yürütülen kovuşturmada muhtemel zorla alınan itirafların kullanılması (*Kutayev/Rusya*, 2023, § 139);

- Başvuran hakkında yapılan suçlamaların gerçek olup olmadığı ve bunların Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi anlamında, başvuranın söz konusu suçları işlediğinden şüphelenmek için "makul sebeplere" dayanıp dayanmadığı hususu (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 258; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 908; *Dochnal/Polonya*, 2012, § 111; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 318; *Korban/Ukrayna*, 2019, § 216; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, § 209; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, § 68; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 218; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 154; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 111; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 338-339 ve 423; *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 251; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 217 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 239; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 125); suçlamaların iç hukukta makul bir şekilde cezai suç olarak değerlendirilemeyecek olaylara dayandığı ve özellikle bu olayların başvuranın Sözleşme kapsamındaki haklarını kullanmasıyla ilgili olduğu durumlarda, bu koşullar 18. maddenin ihlaline ilişkin bir şikâyetle özellikle ilgilidir ve suçlamaların gizli bir amaç izlediği görüşünü destekler nitelikte kabul edilebilir (*Kavala/Türkiye*, 2019, §§ 220 ve 224);

- Başvurana atfedilen suçlamaların ilgilinin siyasi faaliyetleriyle veya genel hukuka ilişkin suçlarla ilgili olup olmadığı hususu (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 906; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 320, *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 130);

- Ulusal mahkeme kararlarının gerektiği gibi gerekçelendirilip gerekçelendirilmediği ve iç hukuktaki ilgili hükümlere dayanıp dayanmadığı hususu (*Nastase/Romanya* (k.k.), 2014, § 107; *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 78).

- Yerel mahkemelerin, başvuranın şikâyetlerini Sözleşme'nin maddi hükümleri

bağlamında kapsamlı bir şekilde inceleyip incelemeyeceği (*Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 256; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 217 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 245);

- Başvurana uygulanan önleyici tedbirlerin ve bu tedbirlere bağlı kısıtlamaların ceza hukuku amaçlarıyla yeterli bir bağlantısı olup olmadığı ve sürelerinin söz konusu suçlamaların niteliğine uygun olup olmadığı (*Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019, § 95).

117. Yukarıda belirtilen unsurlar aynı zamanda disiplin yargılamaları için de geçerlidir (*Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, §§ 205-213; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 322-337). Belirli bir davanın koşullarından, bir disiplin yargılamasının ve bunun sonucunda uygulanan yaptırımların gizli amaçlar taşıdığı anlaşıldığında, Mahkeme, incelemeleri sırasında yerel mahkemelerin konuyu başvuranın iddiaları ışığında usulüne uygun olarak değerlendirip değerlendirmeyeceğini inceleyecektir (*Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, §§ 205-213).

118. Bir şüphelinin siyasi muhaliflerinin veya işindeki rakiplerinin şüphelinin mahkûm edilmesinden doğrudan veya dolaylı olarak yararlanabilmeleri, ilgiliye karşı yöneltilen suçlamaların ciddi olması halinde makamların ilgiliyi yargılamasını engellememelidir. Başka bir ifadeyle, ön planda siyasi bir rol oynamak dokunulmazlık güvencesi değildir (*Khodorkovskiy/Rusya*<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104983>, 2011, § 258 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 90; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 128).

119. Siyasi bir değişimin ardından, politikacılar ve üst düzey kamu görevlileri hakkında başlatılan ceza yargılamaları bu kişileri veya partilerini ortadan kaldırma ya da bunlara zarar verme isteğini gösterebilse bile, üyelerine iktidarda oldukları sırada sorumluluk yüklenemeyecek olan önceki bir hükümet altında işlendiği varsayılan ve suç teşkil eden eylemlerle mücadele etme isteği bu bağlamda görülebilmektedir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 323; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 903).

120. Bir seçim kampanyası veya referandum sırasında bile, yalnızca bir politikacıya karşı ceza yargılamalarının başlatılması kendiliğinden ilgilinin aday olma hakkının ihlaline yol açmamaktadır ve izlenen amacın siyasi tartışmayı kısıtlama teşkil ettiğini göstermemektedir (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 424; <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170083Uspaskich/Litvanya>, 2016, §§ 90-100). Sözleşme böylelikle, cezai alanda yargılanmama hakkını güvence altına almamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 320; *Melia/Gürcistan*, 2023, § 135).

121. Başvuranın seçimlerde aday olmaması, kendisine uygulanan kısıtlamalar ile söz konusu seçimler arasında bir bağlantı olabileceği yönündeki iddiasının inandırıcılığını zayıflatabilmektedir (*Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 126). Mahkeme, bir başvuranın yetkili makamların kendisini siyasi hayattan dışlamayı amaçladığı iddiası hakkında karar verirken, başvuranın milletvekili seçimlerine uygun bir şekilde katılabilmesini sağlamak için hakkındaki ceza yargılamasını askıya alma ve bu amaçla kimlik belgelerini iade etme kararlarını da dikkate almıştır (*Melia/Gürcistan*, 2023, § 137).

122. Mahkeme, başvuranın özel statüsünü ve faaliyetlerini dikkate almaktadır (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 174; *Aliyev/Azerbaycan*, 2018, §§ 208; *Kavala/Türkiye*, 2019, § 231; *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019, § 66; *Ibrahimov ve Mammadov/Azerbaycan*, 2020, § 153; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 115; *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, § 189; *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 257 ve *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 424; *Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan*, 2021, § 73; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 138; *Kogan ve*

diğerleri/Rusya, 2023, § 70). Öte yandan, başvuranın muhalefet lideri veya kamu görevlisi gibi belirli bir siyasi statüye sahip olmaması, itiraz edilen tedbirlerin siyasi bir gerekçesinin bulunduğu gözardı edilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Mahkeme, bilinen sivil toplum aktivistlerinin veya hükümet dışı kuruluş yöneticilerinin seçimlerin yapılmasını eleştirdikten sonra özgürlüğünden yoksun bırakıldıkları veya hükümete karşı protesto eylemlerine katıldıkları davalarda siyasi amaçların bulunduğu sonucuna varmıştır (*Mammadli/Azərbaycan*, 2018, § 103; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018, § 124)

123. Mahkeme bu bağlamda, yetkili makamların ve/veya Devlet destekli medya kuruluşlarının başvurana statüsü ve faaliyetleri ile ilgili baskı uyguladığına dair göstergeleri dikkate almaktadır. Mahkeme ayrıca, şekli kusurların birlikte ele alındığında, ihtilaf konusu tedbirin gizli bir amaç izlediğini ortaya koyup koymadığını belirlemek için ilgili yargılamaları incelemektedir. Mahkeme dahası, ilgili grup veya kişi kategorisinin faaliyet gösterdiği genel bağlamı ve siyasi ve sosyal iklimi de dikkate almaktadır (*Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 71-76).

124. Mahkeme, bir hâkimin 18. madde uyarınca kendisine karşı alınan disiplin tedbirleri veya diğer tedbirlere karşı yaptığı şikâyet hakkında karar verirken, yargının bağımsızlığını göz önünde bulundurmakta ve yargı mensuplarının bağımsızlıklarını ve özerkliklerini tehdit edebilecek tedbirlere karşı korunmalarına, öncelikle (*a fortiori*) verdikleri bir karar sonucunda hukuki sorumluluğa veya disiplin sorumluluğuna maruz kalma riskinin bulunduğu durumlarda, özellikle dikkat etmektedir. Mahkeme, böyle bir durumda disiplin sisteminin meşru amaçlarından saptırılması ve yargı kararları üzerinde siyasi kontrol veya hâkimler üzerinde baskı amacıyla kullanılması riskinin farkındadır (*Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 327 ve 333-335).

125. Başvuranın özel statüsü ve faaliyetleri, belirli koşullar altında, kendisine karşı alınan tedbirlerin siyasi amaçlı olduğunu düşündürebilir. Ancak, bu koşullar, başvuranın gizli amaç iddialarını yeterli kesinlikte ortaya koyma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Başvuranın, kendi görüşüne göre, yetkili makamların misilleme tedbirleri almasına veya kendisini cezalandırmasına neden olan faaliyeti (örneğin, bir konuşma veya yazı) belirtmediği bir davada, Mahkeme, başvuranın bu konudaki iddialarının dayanaksız olduğu kanaatine varmıştır (*Mirgadirov/Azərbaycan ve Türkiye*, 2020, § 133).

126. Politikacılar veya hükümet üyeleri tarafından kamuoyuna yapılan açıklamaların, bazı koşullarda, özellikle mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadıklarını belirten unsurların varlığı durumunda (*Tchankotadze/Gürcistan*, 2016, § 114; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 324; *Batiashvili/Gürcistan*, 2019, § 102; *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 127; *Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 322-327), bir mahkeme kararının gizli bir amacı hedeflediğini gösterdikleri kabul edilebilmektedir (*Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 255; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 214; *Kutayev/Rusya*, 2023, § 140; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 117).

127. Bu tür ifadeler, iddia makamının güvenilirliğini zayıflatabilecek diğer unsurlarla birleştirildiğinde, özellikle bu ifadeler ile ihtilaf konusu kısıtlamalar arasında yakın zamansal bağlantılar (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 424-426 ve 432-434; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan (no. 2)*, 2020, § 117; bk. *aksi (a contrario)* yönde, *Ugulava/Gürcistan*, 2023, § 127) veya suçlamaların sunulması ile ihtilaf konusu ifadelerin içeriği arasında bir korelasyon (*Kavala/Türkiye*, 2019, §§ 229-230) olduğu durumlarda yetkili makamların gizli amaçlar izlediği iddialarını destekleyebilmektedir.

128. Aksine, mahkemelerin bu tür ifadelerden etkilendiğine dair delil bulunmaması halinde, bu ifadeler Mahkemenin incelemesinde daha az önem taşımaktadır (*Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 255 ve *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 214).

129. Mahkeme, bu bağlamda, ayrıca, başvuranın ihtilaf konusu ifadelerden ne ölçüde doğrudan hedef alındığını da dikkate almaktadır. Mahkeme, ifadelerin belirli bir kuruluşu ve kuruluşun politikalarını ilgilendirdiği durumlarda, doğrudan çalışanlarını ve yöneticilerini hedef aldığını otomatik olarak değerlendirmemektedir (bir gazete ve gazetecileri ile ilgili olarak, bk. *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 255 ve *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 214).

130. Kovuşturma ve tutukluluk, başvuranın kamusal alanda kendini ifade etme isteği üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olabilir ve hatta bunların, özellikle gazeteci veya siyasi muhalefet üyesi vb. meslektaşları için bir otosansür ortamı yaratması muhtemeldir. Ancak, bu tür koşullar Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmesi için tek başına yeterli değildir (bk. *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, § 256; *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020, § 216 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021, § 244).

131. İade talebini reddeden ulusal mahkeme kararları, ceza yargılamalarına temel teşkil eden siyasi bir gerekçenin varlığına ilişkin Mahkemenin değerlendirmesini mutlaka belirlememektedir, zira Mahkemenin geçmiş olaylarla ilgilenmesine rağmen, iade talepleri hakkında karar veren mahkemeler esasen gelecekteki bir riski değerlendirmeye davet edilmişlerdir; bu farklılık mahkemelerin kesin olmayan dolaylı unsurlara ilişkin karşılıklı değerlendirmeleri üzerinde bir etki yaratmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 330).

D. 18. Maddenin İhlalinin Tespit Edilmesine Yol Açan Unsurlar

1. Doğrudan Deliller

132. Aşağıdaki davalarda, Mahkeme, gizli bir amacın varlığına ilişkin doğrudan yazılı deliller hakkında Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna dayanmıştır. Aşağıda belirtilen davalar, Mahkeme tarafından varlığı tespit edilmiş olan yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin sistematik bir uygulamanın kapsamına girmemektedir.

133. *Goussinski/Rusya*, 2004 davasında, makamlar, medya şirketini bir kamu şirketine satması amacıyla kendisi üzerinde baskı kurmak için zengin bir iş adamını suçlamış ve tutuklamışlardır. Bu amaç, başvurana atfedilen suçlamalardan vazgeçilmesini şirketin satışına bağlayan bir bakan tarafından onaylanmış yazılı bir anlaşma ve bu anlaşmadan açıkça bahseden, ceza yargılamalarından vazgeçme kararına ilişkin ifadelerle doğrudan kanıtlanmıştır. Davalı Hükümet ayrıca, birbirleri arasındaki bağın varlığını inkâr etmeye çalışmamıştır (§§ 73-78).

134. *Lutsenko/Ukrayna*, 2012 davasında, Mahkeme, başvuranın tutuklanması talebi çerçevesinde, soruşturmacının, başvuranın medya organlarından bahsederken, kamuoyunu çarpıtmaya, yargılama makamlarının itibarını düşürmeye ve gelecekteki davasının sonucunu etkilemeye çalıştığını ileri sürmesi hususuna dayanmıştır. Mahkeme, bu iddiaların, tutukluluğun başvuranı masum olduğunu alenen ilan etmesi nedeniyle cezalandırmayı amaçladığını gösterdiği kanısına varmıştır (§§ 26 ve 108-109).

135. *Tymoshenko/Ukrayna*, 2013 davasında, Mahkeme, başvuranın tutuklanması talebinde ve bu

talep üzerine söz konusu mahkeme tarafından verilen kararda kabul edilen gerekçeye dayanmıştır. Mahkeme, bu gerekçenin, amacın başvuranı ilgili mahkeme nezdinde saygı göstermemesi ve engelleyici olduğu kanaatine varılan, duruşmalar sırasındaki davranışı nedeniyle cezalandırmak olduğunu gösterdiği kanaatine varmıştır (§§ 30-31 ve 299).

2. Dolaylı Deliller

136. Aşağıdaki davalarda, Mahkeme, gizli bir amacın varlığına ilişkin dolaylı delillere dayanarak Sözleşme'nin 5 veya 11. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

a. Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılmasına İlişkin Olmayan Davalar

137. *Cebotari/Moldova*, 2007 davasında, Mahkeme, bir kamu şirketinin yöneticisinin bağlantılı olduğu özel bir şirket olan Oferta Plus'ın Mahkeme önündeki başvurusunu sürdürmesini engellemek amacıyla söz konusu yöneticiye baskı yapmak için uydurma suçlamalara dayanarak, bu yöneticinin tutuklandığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, bu sonucu, davaya ilişkin unsurların başvuranın tutuklanmasına neden olan suçu işlemiş olabileceğine inandıracak makul sebeplerin bulunduğu yönünde objektif bir gözlemciyi ikna edecek nitelikte olmadığı hususuna dayandırmıştır. Mahkeme ayrıca, davanın bağlamını (§§ 50-53), özellikle aşağıdaki unsurları dikkate almıştır:

- Mahkemenin başvuran şirketin başvuru hakkının ihlal edilmesine ilişkin *Oferta Plus S.R.L./Moldova*, 2006 davasında vardığı sonuçlar (§§ 137-143);
- Başvuran hakkında kabul edilen suçlamaların Oferta Plus'ın Başkanı-Genel Müdürü hakkında kabul edilen suçlamalardan ayrılmaz olması ve Oferta Plus tarafından Mahkemeye sunulan başvurunun konusuyla yakından ilişkili olması (*Oferta Plus S.R.L./Moldova*, 2006, § 137);
- Başvuranın ve Oferta Plus'ın Başkanı-Genel Müdürü'nün aynı zamanda ceza yargılamalarına tabi tutulmaları ve aynı zamanda tutuklanmaları, karşılıklı davalarının aynı soruşturmacılar tarafından açılması ve incelenmesi ve ilgili belgelerde benzer ifadelerin yer alması;
- Yargılamaların Moldova Hükümetinin Oferta Plus tarafından Mahkemeye sunulan başvurudan haberdar edilmesinin ardından başlatılması ve ceza yargılamasının, sona erdirilmesine rağmen davanın Hükümete bildirilmesinin ardından kısa bir süre sonra yeniden başlatılması (*Oferta Plus S.R.L./Moldova*, 2006, § 142).

138. Mahkeme, *Merabishvili/Gürcistan* [BD] davasında, başvuranın tutuklanması sırasında, tedbirin ağır basan amacının, Sözleşme'ye uygun olan bir amaçtan, ilgiliden bilgiler almak için ilgiliye baskı yapmaktan ibaret olan Sözleşme'ye uygun olmayan bir amaca doğru kaydığı gerekçesiyle, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu gelişme, başvuranın eski Başbakan'ın ölümü ve eski Cumhurbaşkanı'nın mali faaliyetleri hakkında Cumhuriyet Başsavcısı tarafından sorgulanmak üzere hücresinden gizlice çıkarılmasıyla kanıtlanmıştır.

139. Mahkemenin bu sonuca varmasını sağlayan unsurlardan bazıları, bu olayın gerçekleştiği tarihle ilgilidir: Başvuranın tutukluluk halinin devamına ilişkin gerekçeler uygunluğunu kaybetmiştir; birçok ceza soruşturmasına tabi tutulan eski Cumhurbaşkanı, görev süresinin sona ermesinden itibaren Gürcistan'dan ayrılmıştır; ve eski Başbakan'ın ölümüne ilişkin soruşturmanın

pek ilerleme kaydetmediği anlaşılmıştır.

140. Diğer unsurlar, iki kişiye ilişkin sorunların makamlar için büyük önem arz ettiğini göstermiştir. Böylelikle, Hükümet, başvuranın bu hususla ilgili “başlıca soruna” yine cevap vermesi gerektiğini Büyük Daire önündeki duruşmada açıklamıştır. Yargılama makamları, her aşamada ve herhangi bir yargısal denetim olmaksızın, başvurana atfedilen bütün suçlamalardan vazgeçme yetkisine sahiptirler ve başvuranın talep edilen bilgiyi sunması halinde bunu yapmaya söz vermişlerdir ve böylelikle, mahkemelerin başvuranın davasında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermeleri gerekmektedir. Başvuran, üç hafta önce görevine atanmış olan bir kişiyle görüşmek için, gecenin ortasında gizli bir operasyon kapsamında açıkça yasaya aykırı bir şekilde ve gizlice hücrelerinden çıkarılmıştır. Makamların bu iddia karşısındaki ilk tepkisi, şiddetle inkâr etmek olmuştur, ancak birbiri ardına gelen soruşturma ve incelemelerde, makamların olayı susturmaya istekli oldukları sonucuna varılabilecek bir dizi ihmal yapılmıştır: Failer ilk soruşturma sırasında dinlenmişler, ancak yalnızca olayların ardından üç yıla yakın bir süre sonra dinlenmişlerdir ve cezaevinin güvenlik kamerası kayıtları gibi davaya ilişkin başlıca delil unsurları elde edilmemiştir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 352-353).

141. Mahkeme, *Kavala/Türkiye*, 2019 davasında, başvuranın tutuklanmasının yalnızca bir insan hakları savunucusu ve sivil toplum kuruluşu aktivisti olarak kendisini susturmak gibi gizli bir amaca yönelik olduğu gerekçesiyle 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu gizli amacın kanıtı, özellikle başvuranın yakalanma zamanı ve kendisine yöneltilen suçlamalar olmak üzere, davaya özgü ilgili olguların bir araya gelmesinden kaynaklanmıştır. Mahkeme, ilk olarak, yetkili makamların, başvuranın tutuklanmasına neden olan olaylar ile tutuklanmasına hükmeden mahkeme kararları arasında, yani kitlesel gösterilerin üzerinden dört yıldan fazla ve darbe girişiminin üzerinden bir yıldan fazla bir süre geçtikten sonra, neden önemli bir süre geçtiğini açıklayacak herhangi bir makul argüman ileri sürmemiş olmasının çok önemli olduğunu değerlendirmiştir. Ayrıca, savcılık tarafından dayanılan delil unsurlarının çoğu, yakalama tarihinden çok önce toplanmıştır. İkinci olarak, ihtilaf konusu tedbirler, başvurana isnat edilen olayların objektif bir değerlendirmesine dayanan makul şüphe ile gerekçelendirilmemiştir; bu nedenle Mahkeme, tek başına ele alındığında 5. maddenin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir. Dahası, özellikle 18. maddeyle ilgili olarak, bu tedbirler iç hukukta makul bir şekilde suç olarak değerlendirilemeyecek olaylara dayanmaktadır ve esas olarak Sözleşme’nin 10 ve 11. maddeleri tarafından güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla ilgilidir. Benzer şekilde, iddianame, bir insan hakları savunucusu ve sivil toplum kuruluşu liderinin olağan ve meşru faaliyetlerine atıfta bulunmuş, bunların başvuranın suçlandığı bir ayaklanmaya teşvikle nasıl bir ilgisi olduğunu belirtmemiş ve başvuranın cezai sorumluluğuna yol açan olay veya eylemleri açıkça belirtmemiştir. Üçüncü olarak, soruşturma makamları başlangıçta başvuranın yukarıda bahsedilen olaylara karıştığı iddiasıyla ilgilenmemiştir. Nitekim başvurana, polis tarafından sorgulanması sırasında, bu olaylarla herhangi bir bağlantısı olmayan çok sayıda soru sorulmuştur. Başvuran, resmi olarak suçlanmadan önce, herhangi bir önemli soruşturma işlemi yapılmaksızın bir yıldan fazla bir süre tutuklu kalmıştır. Son olarak, suçlamaların sunulması ile üç ay önce Cumhurbaşkanı tarafından başvurana karşı alenen yapılan suçlamalar arasında bir ilişki bulunmaktaydı. Tüm bu faktörler birlikte ele alındığında ve Türkiye’de insan hakları savunucularına yönelik daha geniş çaplı baskı kampanyası hakkında dile getirilen uluslararası endişeler göz önünde bulundurulduğunda, Mahkeme, savcılığın güvenilirliğinin, başvuranın gizli bir amaç olduğuna dair iddialarını destekleyecek ölçüde zayıfladığına karar vermiştir. İhtilaf konusu tedbirler yalnızca başvuranı,

insan hakları savunucularını ve sivil toplum kuruluşu aktivistlerini değil, aynı zamanda demokrasinin özünü de etkilediği için, Mahkeme, özellikle insan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının özel rolü göz önünde bulundurulduğunda, başvuruları susturmaya yönelik gizli amacın önemli bir ağırlığı olduğu kanaatine varmıştır (§§ 220-232).

142. *Miroslava Todova/Bulgaristan*, 2021 davasında, hâkim olan başvuranın davaları geç gördüğü gerekçesiyle kendisine disiplin cezaları uygulanmış. Mahkeme, bununla birlikte, söz konusu tedbirlerin, başvuranın Bulgaristan Hâkimler Birliği başkanı olarak kamuoyuna yaptığı açıklamalarla doğrudan bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, ihtilaf konusu yaptırımların izlediği amacın (yargı sisteminin düzgün işleyişini sağlamak) meşruiyetini sorgulamaksızın, bu yaptırımların aynı zamanda başvuruları cezalandırma ve korkutma gibi gizli bir amaç güttüğü kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu bağlamda, başvuran aleyhindeki disiplin sürecinin, Bulgaristan Hâkimler Birliği ile yürütme arasında sert tartışmaların yaşandığı bir dönemde başlatıldığını kaydetmiştir. Yürütmenin hâkimlerin terfisine müdahil olmasına yönelik Bulgaristan Hâkimler Birliği tarafından yapılan eleştiriler, Hükümet ve Yüksek Yargı Kurulunun düşmanca tepkilerine neden olmuştur. Özellikle Yüksek Yargı Kurulu Genel Müfettişi, başvuran hakkında disiplin soruşturması başlatılmasına neden olan denetimlerin, İçişleri Bakanı'nın yakın arkadaşı olduğu bilinen bir hâkimin Sofya Belediye Mahkemesi başkanlığına atanmasına ilişkin olarak bazı hâkimler ve Bulgaristan Hâkimler Birliği tarafından dile getirilen eleştirilere bir yanıt teşkil ettiğini alenen ifade etmiştir. Dahası, İçişleri Bakanı başvurularına kişisel olarak hakaret etmiştir.

143. Mahkeme, bu davada birden fazla amacın söz konusu olduğunu tespit ederek, gizli amacın baskın olup olmadığını incelemiştir. Mahkeme, ilk olarak, (yukarıda açıklanan) olaylar dizisini dikkate almış ve bunun, yapılan denetimlerin öncelikle başvuruları cezalandırma amacıyla yapıldığını düşündüğünü değerlendirmiştir. Mahkeme bu sonuca varırken, denetimlerin Bulgaristan Hâkimler Birliği tarafından yapılan eleştirilerden kısa bir süre sonra, bazen de bu eleştirilerin hedef aldığı ilgili hâkimlerin teşviki üzerine gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. Mahkeme, ikinci olarak, Bulgaristan Hâkimler Birliği ve diğer sivil toplum kuruluşlarına karşı açıkça düşmanca görüşlerin, başvuranın görevden alınması kararından birkaç gün sonra yapılan bir Yüksek Yargı Kurulu toplantısında dile getirildiğini ve Yüksek İdare Mahkemesinin, Bulgaristan Hâkimler Birliği tarafından yapılan eleştirilerin Yüksek Yargı Kurulu tarafından bir tür savaş ilanı olarak algılandığını gözlemlediğini vurgulamıştır. Mahkeme, üçüncü olarak, başvurularına karşı alınan görevden alma tedbirinin istisnai ciddiyetine ve orantısız niteliğine ağırlık vermiş, ayrıca bu yaptırıma hükmederken Yüksek Yargı Kurulunun başvuranın disiplin sorumluluğunun zaman aşımına uğradığı gecikmeleri dikkate aldığını belirtmiştir. Son olarak Mahkeme, Yüksek İdare Mahkemesinin başvuranın görevden alınmasını iptal etmesine rağmen, başvuranın bu tedbirin gizli bir amaç taşıdığı yönündeki iddialarını dikkate almadığını gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca, nihai olarak Yüksek Yargı Kurulu tarafından başvurularına verilen cezaya (iki yıllık kıdem düşürme) ilişkin adli denetimin, disiplin sürecinin başlatılmasının, başvuruları, hukuka veya yargı etiği kurallarına aykırı olmayan duruşu ve faaliyetleri nedeniyle cezalandırmayı amaçlayıp amaçlamadığı sorusunu göz ardı ettiğini kaydetmiştir. Bu koşullar altında Mahkeme, gizli amacın baskın olduğuna karar vermiş ve dolayısıyla 10. madde ile birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (*Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2021, §§ 205-213).

144. Mahkeme, *Juszczyszyn/Polonya*, 2022 davasında, başvuran hâkime verilen disiplin cezasının baskın amacının Hükümet tarafından ileri sürülen meşru amaç değil, bir yandan Polonya yargı sisteminde yapılan geniş kapsamlı bir reform bağlamında hâkimlerin atanmasının hukuka

uygunluğunun yargı kararıyla gözden geçirilmesini talep ettiği için kendisini cezalandırmak ve diğer yandan, böyle bir girişimi tekrarlamaktan caydırmak gibi gizli bir amaç olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, bu reformu içeren bir davada ilk kez, aşağıdaki gerekçelerle 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, ilk olarak, genel bağlamın, birbirini izleyen yargı reformlarının yargının bağımsızlığını zayıflatmayı amaçladığını ve bunu başardığını açıkça gösterdiğine karar vermiştir. Mahkeme, ikinci olarak, Adalet Bakanı'nın veya atadığı kişilerin, başvuranın yukarıda belirtilen kararı almasından kısa bir süre sonra kendisine karşı bir dizi tedbir aldığını ve bu tedbirlerin, Adalet Bakanı tarafından açıkça "Polonya yargı sistemini anarşiye sürüklenme girişimi ve hâkimlere verilen yetkilerin kötüye kullanılması" olarak nitelendirilen karara doğrudan bir cevap teşkil ettiğini tespit etmiştir. Mahkeme üçüncü olarak, başvuranın görevden uzaklaştırılması kararının bağımsız olmayan bir organ tarafından verildiğine, bunun yargının bağımsızlığı ilkesinin esasıyla bağdaşmadığına ve açıkça makul olmadığına ve Avrupa Birliği Adalet Divanı ("ABAD") ve Polonya Yüksek Mahkemesi tarafından varılan temel sonuçları dikkate almadığına karar vermiştir. Mahkeme, dördüncü olarak, bir yandan, başvuran aleyhindeki yargılamalarla aynı zamanda kabul edilen ve özellikle meslektaşlarının atanmasına itiraz etmek gibi hâkimler için yeni disiplin suçları oluşturan yeni bir kanunu ve diğer yandan, Anayasa Mahkemesinin yakın zamanda kabul ettiği ve mahkemelerin, atanmasına yol açan prosedür ışığında belirli bir hâkimin "yargılama hakkını" sorgulamasını yasaklayan kararları dikkate almıştır. Mahkeme, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu yeni unsurların, yetkili makamların, bu tür bir adımın kendilerini yaptırımlara maruz bırakacağını hâkimlere açıkça belirtme konusundaki kararlılığını gösterdiğini ve bu nedenle, başvuranın görevden uzaklaştırılmasıyla izlenen gizli amacın baskın olduğunu gösterdiğini değerlendirmiştir. Mahkeme bu sonuca varırken, bu konuda Venedik Komisyonu tarafından verilen görüşün yanı sıra, ABAD tarafından *Komisyon/Polonya (hâkimler için geçerli disiplin rejimi)* davasında alınan karara ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin bir kararına da dayanmıştır.

145. *Kutayev/Rusya*, 2023 davasında Mahkeme, başvuranın tutukluluğunun, Çeçenistan Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen tarihten farklı bir tarihte 1944 sürgünü mağdurlarının anısına bir konferans düzenlemesi ve Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenen bir toplantıya katılmayı reddetmesi nedeniyle cezalandırılması yönünde tek – gizli – bir amacı olduğuna karar vermiştir. Mahkeme bu sonuca varırken, davanın koşulları ve bağlamıyla ilgili bir dizi delil unsuruna dayanmıştır. İlk olarak, başvuran, katılmayı reddettiği toplantının ertesi günü yakalanmıştır. Cumhurbaşkanı, kısa bir süre sonra, başvuranın yakalanmasının konferans için seçtiği tarihle bağlantılı olduğunu kamuoyuna açıklamıştır. İkinci olarak, başvuranın yakalanması keyfidir ve polis memurları ile soruşturmacılar kötü niyetle hareket etmişlerdir. Üçüncü olarak, üst düzey yetkililerin başvuran aleyhindeki soruşturmaya katılmış olması, her ne kadar katılımları başvuran aleyhindeki yargılamalarla bağlantılı nedenlerle açıklanamasa da Çeçen Hükümetinin en üst makamlarının davaya verdiği önemi göstermektedir. Dördüncü olarak, başvuran işkence görmüş ve 3. maddeye aykırı olarak kendisinden alınan itiraflar mahkûmiyetiyle sonuçlanan yargılamalarda kullanılmıştır. Beşinci olarak, başvuran bir insan hakları savunucusuydu ve davası, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve bir dizi sivil toplum kuruluşu tarafından bildirildiği üzere, Çeçenistan'da insan hakları aktivistlerine yönelik sindirme ve baskının genel bağlamı içinde değerlendirilmeliydi. Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (ibid., §§ 137-141).

146. Mahkeme, *Kogan ve diğerleri/Rusya*, 2023 davasında, yetkililerin oturma iznini iptal

etmesinin temel olarak başvuran avukatları Rusya'da insan haklarını savunma faaliyetleri nedeniyle cezalandırmak ve faaliyetlerini sürdürmekten caydırmak amacını taşıdığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, bu sonuca varırken, özellikle Devlet tarafından desteklenen medyanın başvuranlara karşı çok olumsuz bir önyargı sergilediğini, yetkililerin başvuranlara yönelik tehditlere tepki vermediğini ve Federal Güvenlik Servisi'nin (FSB) bir temsilcisinin, başvuranlardan birinin başkanlığını yaptığı sivil toplum kuruluşuna ve ona bağlı kuruluşlara karşı baskıcı faaliyetler yürüten kolluk kuvvetleriyle temas kurduğunu tespit ederek, esas olarak, yetkililerin başvuranlara baskı uyguladığına ve faaliyetlerine karşı düşmanlık gösterdiğine dair göstergelere dayanmıştır. Mahkeme ayrıca, birlikte ele alındığında, tespit ettiği usule ilişkin eksikliklerin, oturma izninin iptal edilmesine karar verilen başvuranın bu karara itiraz ederken aşılmaz engellerle karşılaştığını gösterdiğini ve bunun da yetkililerin kendisini Rusya'da kalmak için herhangi bir yasal sebepten mahrum bırakmayı amaçladığını değerlendirmiştir. İlgili dönemde ve önceki yıllarda Rusya'da sivil toplum aktörlerinin faaliyetlerini yürüttükleri genel düşmanca bağlam göz önünde bulundurulduğunda, Mahkeme tarafından tespit edilen gizli amaç, Sözleşme'nin değerlerini açıkça ihlal etmiştir ve insan hakları savunucularının demokratik bir toplumda oynadıkları kilit rol göz önünde bulundurulduğunda özellikle ciddidir; bu nedenle Mahkeme, 8. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 70-78).

b. Belirli ve Bireysel Bir Hedeflemeyi Ortaya Çıkaran Uygulamalar

147. [Navalnyy/Rusya](#) [BD], 2018 davasında, Rusya'nın önde gelen muhalif isimlerinden biri olan başvuran, yedi kez yakalanmış ve izinsiz ancak barışçıl gösterilere katıldığı iddiasıyla yargılanmıştır. Mahkeme, incelemesini bu olaylardan ikisine odaklayarak, ihtilaf konusu kısıtlamaların söz konusu iki maddi hükümde sıralanan meşru amaçlardan herhangi birini izlemediği ve yalnızca siyasi çoğulculuğu bastırmak gibi gizli bir amaca yönelik olduğu gerekçesiyle, 5 ve 11. maddelerle birlikte 18. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme bu karara varırken, özellikle bir bütün olarak ele alınan ve ilgili dönemde Rus yetkililer tarafından muhalefetin siyasi faaliyetlerini kontrol altına almak için yapılan girişimlerin daha genel bağlamında değerlendirilen olayların kronolojisine ve seyrine dayanmıştır.

148. Mahkeme, ilk olarak, yakalamaların kronolojisinden belirli bir uyumun ortaya çıktığını tespit etmiştir: Başvuran, nispeten kısa bir süre içinde (iki yıl) ve neredeyse aynı şekilde yedi kez yakalanmıştır. Başvurana atfedilen potansiyel veya gerçek olayların ciddiyeti azaldıkça, yakalama nedenleri de giderek daha az inanılır hale gelmiştir. Özellikle, başvuran ilk dört olay sırasında toplantıların liderlerinden biriyken, sonraki olaylarda özel bir rol oynamamıştır. Bu durum, başvurana karşı alınan tedbirlerin baskın amacının söz konusu dönemde değiştiğini göstermektedir.

149. İkinci olarak, daha geniş bağlamda, yetkili makamlar, ihtilaf konusu uygulamaların Sözleşme'nin gereklilikleriyle bağdaşmadığının yedi olay boyunca giderek daha fazla farkına varmış olmalıdır (bk. diğerlerinin yanı sıra, Mahkemenin [Navalnyy ve Yashin/Rusya](#) davasında daha önceki bir gösteriyle ilgili olarak ve [Navalnyy ve Ofitserov/Rusya](#) ve [Navalnyy/Rusya](#) davalarında başvuranın paralel olarak yargılandığı ceza davalarıyla ilgili olarak vardığı benzer sonuçlar).

150. Üçüncü olarak, yetkili makamların, başvuranın muhalefet lideri olarak konumu göz önünde bulundurulduğunda, başvuranın ve diğer siyasi aktivistlerin davranışlarına ve aslında siyasi

nitelikteki kamusal toplantılara artan bir şiddetle tepki gösterdiğine dair destekleyici bağlamsal unsurlar bulunmaktadır. Özellikle, (*Lashmankin ve diğerleri/Rusya* davasında incelenen veya daha sonra kabul edilen) yasal reformlar, kamuya açık etkinliklerin yürütülmesindeki usul ihlallerine ilişkin sorumluluğu ağırlaştırmış ve genişletmiştir ve bu nedenle, çeşitli Avrupa Konseyi organlarının endişelerini dile getirdiği toplanma özgürlüğüne yönelik kısıtlamalara ilişkin devam eden bir eğilimin göstergesidir.

151. Mahkeme, dördüncü olarak, iddia edilen gizli amacın niteliği ve suç teşkil etme derecesi göz önünde bulundurulduğunda, bunun önemli bir ağırlığa sahip olduğunu değerlendirmiştir. Nitekim kamusal alanda önemli bir rol oynamaya azmetmiş muhalif bir siyasetçiyi hedef alan ihtilaf konusu kısıtlama, tek başına bir birey olarak onu etkilemediği gibi, sadece onun destekçisi olduğunu iddia eden aktivistleri ve destekçileri de etkilememiş, demokrasinin özünü etkilemiştir. Aslında siyasi çoğulculuğu bastırmayı amaçlamıştır (§§ 167-175).

152. Mahkeme, *Navalnyy/Rusya (no. 2)*, 2019 davasında, *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018 davasında incelenen yedi yakalamanın sonuncusundan hemen ardından başvurana uygulanan iletişim araçlarına erişim yasağının beraberinde uygulanan ev hapsini incelerken, Büyük Daire kararında olduğu gibi aynı delil unsurlarına dayanmıştır. Zaman içinde giderek daha yersiz hale gelen ve ceza yargılaması amaçlarına aykırı olan ihtilaf konusu tedbirler, Mahkemenin tek başına ele alındığında 5 ve 10. maddelerin ihlal edildiği sonucuna varmasına yol açmıştır. Mahkeme ayrıca, söz konusu ceza suçlamalarının niteliği göz önünde bulundurulduğunda, bu tedbirlerin süresinin (on ay) uygun olmadığı kanaatine varmış ve özellikle de ilgili ceza davasında asıl sanığa bu tür herhangi bir tedbir uygulanmadığını belirtmiştir. Mahkeme, yukarıda bahsi geçen Büyük Daire kararında vardığı sonuçlara paralel olarak, söz konusu tedbirlerin, 5. maddeyle birlikte 18. maddeyi ihlal ederek, yalnızca siyasi çoğulculuğu bastırma gibi gizli bir amaç güttüğü sonucuna varmıştır.

c. Belirli Grupları Hedef Alacak Şekilde Yetkinin Sistemik Olarak Kötüye Kullanılması

153. *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020 davasında Mahkeme, bir muhalefet milletvekilinin konuşmalarına ve yasal gösterilere katılmasına ilişkin suçlamalara dayanılarak tutukluluğunun uzatılmasının Sözleşme tarafından tanınan meşru amaçlardan herhangi birini izlemediğine ve yalnızca çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışmaların özgürce yapılmasını sınırlamak gibi gizli bir amaca yönelik olduğuna karar vermiştir. Mahkeme bu sonuca varırken şu unsurlara dayanmıştır. Mahkeme özellikle, terör saldırıları ve ciddi şiddet olaylarının ardından ortaya çıkan “Kürt sorununun” çözümüne ilişkin görüşmelerin kesilmesiyle oluşan ulusal bağlamı dikkate almıştır. Mahkeme, ilk olarak, bir yandan bir muhalefet partisi ile iktidar partisi arasında yukarıda belirtilen konulardaki karşıtlık, diğer yandan, büyük ölçüde bu muhalefet partisinin başarısı nedeniyle iktidar partisinin meclisteki çoğunluğunu kaybettiği seçimlerin sonucu nedeniyle gergin siyasi iklimi göz önünde bulundurmuştur. Mahkeme ikinci olarak, zaman açısından birbiriyle yakından bağlantılı olan sonraki olaylar zincirini incelemiştir. Mahkeme, Türkiye Cumhurbaşkanı’nın, başvuranın ve partisinin diğer liderlerinin terör eylemlerinin “bedelini ödemek” zorunda olduklarını açıkça ifade ettiğini ve bu yöndeki açıklamalarını Anayasa’ya karşı işlenmiş bir suç ve ihanet olarak nitelendirdiğini kaydetmiştir. Mahkeme, aynı zamanda, başvuran aleyhindeki ceza soruşturmalarının arttığını ve hızlandığını ve birkaç ay sonra, başvuran ve neredeyse tüm parti arkadaşları da dâhil olmak üzere 154 muhalefet milletvekilinin

dokunulmazlığının yeni kabul edilen bir anayasa değişikliği ile kaldırıldığını ve ardından başvuran ve diğer bazı muhalefet liderlerinin tutuklandığını gözlemlemiştir. Mahkeme, bu unsurlar ışığında, muhalif seslerin susturulmasına yönelik genel bir uygulamanın söz konusu olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, üçüncü olarak, başvuranın tutuklandığı ve tutukluluk halinin devamına karar verildiği tarihlere, özellikle de sırasıyla iktidar ve muhalefetin derin görüş ayrılıkları içinde olduğu önemli bir anayasa reformuna ilişkin referandum ve başvuranın aday olduğu cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin iki kritik kampanya dönemine ağırlık vermiştir. Mahkeme, dördüncü olarak, başvuranın serbest bırakıldığı gün tekrar tutuklanmasına neden olan koşulların, yetkililerin sadece başvuruları tutuklu tutmaya çalıştığını gösterdiğini kaydetmiş, bu bağlamda, başvuranın hâlihazırda yargılandığı aynı olaylarla ilgili ayrı bir soruşturma açıldığını ve Türkiye Cumhurbaşkanı'nın ertesi gün davayı takip ettiğini ve başvuranın "serbest bırakılmayacağını" söylediğini belirtmiştir. Mahkeme beşinci olarak, Venedik Komisyonunun yeni anayasa reformunun Türk yargısının bağımsızlığını ciddi şekilde zayıflatma riski taşıdığı yönündeki tespitlerine büyük önem atfetmiş ve bu bağlamda, Cumhurbaşkanı ve partisinin, hâkim ve savcıların atanması, hâkim ve savcılara yönelik disiplin tedbirleri ve bunların görevden alınmasından sorumlu olan yargının ana özerk yönetim organının yapısını kontrol altına aldığını kaydetmiştir. Mahkeme, bu bağlamın ulusal mahkemelerin bazı kararlarını etkileyebilecek bir ortam yarattığı sonucuna varmıştır - özellikle de yüzlerce hâkimin görevden alınmasına yol açan bir darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal sırasında ve bilhassa muhalif seslere karşı açılan ceza davalarında. Bu unsurlar, Mahkemenin, 5. madde ile birlikte 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmasına yol açmıştır (ayrıca bkz. diğer muhalif milletvekilleri tarafından açılan [Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye](#), 2022, §§ 638-640).

154. Hükümeti eleştiren kişilere, sivil toplum aktivistlerine, siyasi muhaliflere ve insan hakları savunucularına yönelik keyfi yakalama, tutuklama ve diğer kısıtlamaların sistematik bir şekilde uygulandığının görüldüğü Azerbaycan'a karşı açılan aşağıdaki davalarda, gizli bir amacın - başvuranları susturmak veya faaliyetlerinden dolayı cezalandırmak ve faaliyetlerini sürdürmelerini engellemek - varlığının kanıtı, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendi anlamında ilgililerin bir suç işlediklerine dair şüphelenmek için "makul sebeplerin" bulunmaması (veya diğer maddi hükümler ışığında meşru bir amacın bulunmaması) ile birlikte olgusal koşulların veya davaların her birine özgü bağlamsal faktörlerin tamamından kaynaklanmıştır ("makul sebeplerin" bulunmamasına dayanan şikâyetin usule ilişkin gerekçelerle kabul edilemez olduğuna karar verilen [Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan](#) davası hariç).

155. [Ilgar Mammadov/Azerbaycan](#), 2014 davasında, başvuranın makamları eleştirdiği ve makamların yayımlanmasını önlemeye çalıştıkları bilgileri açıkladığı blog gönderileri, makamların bu gönderilerden şikâyet eden kamu açıklaması, yargılamaların başlatılması ve başvuranın yakalanması arasında sıkı bir kronolojik bağ bulunmaktadır (§§ 141-143).

156. Mahkemenin genel olarak [Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan \(no. 2\)](#), 2020 (§§ 191-193), [Khadija Ismayilova/Azerbaycan \(no. 2\)](#), 2020, § 118, [Natig Jafarov/Azerbaycan](#), 2019 (§ 67), [Aliyev/Azerbaycan](#), 2018 (§§ 208-215), [Rasul Jafarov/Azerbaycan](#), 2016 (§§ 156-162), [Mammadli/Azerbaycan](#), 2018 (§§ 98-104) ve [Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan](#), 2021, davalarında dikkate aldığı ilgili faktörler arasında, sivil toplum kuruluşlarının ve bunların Azerbaycan'daki finansmanlarının giderek daha sıkı bir şekilde denetlenmesi ve üst düzey görevliler ile Hükümet lehine medya organlarının başvurular gibi aktivistlerin yabancı görevliler ve hainler olduğunu söylemeleri ve aynı zamanda, aynı profile sahip

diğer aktivistlerin de yakalanmaları ve ceza yargılamalarına tabi tutulmaları yer almaktadır. Genel olarak Mahkeme, bu davaların, Azerbaycan makamlarının, sivil toplum aktivistlerine karşı yetkinin sistematik olarak kötüye kullandığını gösterdiğine ağırlık vermiştir. Ayrıca Mahkeme, başvuruların faaliyetlerinin özelliklerini ve/veya ihtilaf konusu olayların birbirini takip etmesini dikkate almıştır.

157. Mahkeme, *Aliyev/Azerbaycan*, 2018 ve *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan*, 2021 davalarında, başvuruların, kendisine sunulan birçok davada temsilci ve insan hakları avukatları olarak üstlendikleri özel role özel önem vermiştir. Mahkeme, Aliyev'in evinde ve ofisinde gerçekleştirilen keyfi arama sırasında yetkililerin, yalnızca kendisinin yönettiği sivil toplum kuruluşundaki faaliyetlerine ilişkin belgelere değil, aynı zamanda avukat ile müvekkili arasındaki ilişkilerin mesleki gizliliğini ihlal ederek, bazıları Mahkeme önünde derdest başvurularla ilgili olan gizli dosyalara da el koyduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak başvuran, faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütememiştir (*Aliyev/Azerbaycan*, 2018, §§ 208, 211 ve 213).

158. *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azerbaycan*, 2021 davası, başvuruların banka hesaplarının dondurulması ve başvurulardan birine uygulanan seyahat yasağı ile ilgilidir. Mahkeme, yetkili yerel mahkemenin, Avrupa Konseyi tarafından başvurulardan birine hukuki yardım için aktarılan bir miktar para ile ilgili olarak, bu miktarın cezai suç teşkil edeceği ve suçun işlenmesine "araç" olarak hizmet edeceği gerekçesiyle ihtiyati tedbir kararı almış olmasından özellikle etkilendiğini belirtmiştir. Mahkeme, başvuruların herhangi bir suçla suçlanmadıkları ceza yargılaması sonunda haklarının kısıtlanmasının herhangi bir hukuki dayanağı olmadığına ve çalışmalarını durduracak şekilde uygulandığına karar vermiş; bu bağlamda, yetkililerin, ihtiyati tedbirlerin yalnızca belirli miktarlarla ilgili olmak yerine neden başvuruların tüm banka hesaplarını etkilediğini açıklamadıklarını tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca, yetkililerin ihtilaf konusu seyahat yasaklarını haklı gösterecek meşru gerekçeler ileri sürmediklerini gözlemlemiştir (§§ 107-109).

159. Mahkeme, *Mammadli/Azerbaycan*, 2018 davasında, başvuranın hükümet dışı kuruluşunun Cumhurbaşkanlığı seçiminin seyrini eleştiren bir rapor yayımlamasının ardından yalnızca birkaç gün sonra açılan ceza yargılamasının başlatılma tarihine önem atfetmiştir. Mahkeme aynı zamanda, başvurana karşı yöneltilen suçlamalarda, 2013 tarihli Cumhurbaşkanlığı seçiminin takibini finanse etmek için ilgiliye ödenen meblağlardan açıkça bahsedildiğini dikkate almıştır (§ 102).

160. Mahkeme, *Natig Jafarov/Azerbaycan*, 2019 davasında, başvuran hakkındaki cezai kovuşturmanın başlatılma zamanına ve olayların sırasına, yani başvuranın referandum kayıt sürecinin aktif aşamasında yakalanmasına ve mensubu olduğu siyasi hareketin, bazı üyelerinin tutuklanmasının ardından kampanyaya artık katılmayacağını açıklamasından kısa bir süre sonra serbest bırakılmasına özel önem atfetmiştir. Mahkeme, gizli amacın niteliği ve suç teşkil etme derecesine ilişkin olarak, bir anayasa referandumuna hazırlık sürecinde kampanya yürüten bir muhalefet üyesinin korkutulmasının, muhalefet destekçilerini açık siyasi tartışmalara katılmaktan caydırma riskinin yüksek olduğunu ve bunun sadece başvuranı ve onun destekçisi olduğunu belirten muhalif aktivist ve yandaşlarını değil, aynı zamanda demokrasinin özünü de etkilediğini kaydetmiştir (§§ 68-69).

161. *Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2)*, 2020 davasında, Mahkeme olayların sırasını özellikle dikkate almıştır: araştırmacı bir gazeteci olan başvuran, üst düzey bir yetkilinin faaliyetlerini

vatana ihanet ve yabancı ülkelerin gizli servislerine istihbarat sağlamak olarak nitelendirmesinden iki gün sonra yakalanmıştır. Başlangıçta zorlama ile yapılan sahte bir şikâyete dayanılarak yakalanan başvuran, kovuşturma makamlarının eylemlerinin ortaya çıkmak üzere olduğu anlaşılınca başka suçlarla suçlanmıştır (§§ 116-117).

162. Mahkeme aynı şekilde, *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018 ve *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021 davalarında, başvuranların hükümet dışı kuruluşları (NIDA) tarafından düzenlenen ve yapılan bir dizi hükümet karşıtı gösterinin ardından kısa bir süre sonra ve başka bir gösterinin ertesi günü ilgililer hakkında açılan ceza davasının başlatılma tarihine önem atfetmiştir. Bu bağlamda, Mahkeme, Ulusal Güvenlik Bakanlığı'nın katılımıyla, polisin değil, Savcılığa bağlı Ağır Suçlar Müdürlüğü'nün bir soruşturmasına konu edilen, başvuranların davalarına ilişkin yapılan özel incelemeyi göz önünde bulundurmıştır. NIDA'nın birçok üyesinin yakalanmasının ardından bu makamlar tarafından yayımlanan ortak basın bildirisinden, NIDA'nın öncelikle soruşturmaya tabi tutulduğu ve makamların, başvuranlara yöneltilen uyuşturucu ve molotof kokteyli bulundurma suçlamalarını söz konusu kuruluşa üye olmalarıyla bağdaştırdığı anlaşılmaktadır. Mahkeme, başvuranların - yönetim organının dört üyesi - yakalanmasından yalnızca birkaç gün önce, neden ya da delil olmadan, NIDA'nın bu bildiriye "yıkıcı güç" ve faaliyetlerinin yasa dışı olarak nitelendirildiği hususuna önem atfetmiştir. Mahkeme, özellikle, makamların, kendilerine göre başvuranların birinin evinde "acil demokrasi ihtiyacı, tel: + 994, adres: Azerbaycan" yazılı broşürlerin bulunmasından anlaşıldığı üzere, başvuranların şiddete ve sivil ayaklanmaya kışkırtmayı amaçladıkları yönündeki iddialarını dikkate almıştır.

163. Mahkeme, *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018 davasında, başvuranların suç teşkil eden fiilleri işlediklerini düşündürecek "makul sebeplerin" bulunmadığını tespit ettikten sonra, başvuranların özgürlüğünden yoksun bırakılmasının kendileri tarafından bildirilen gizli amacı hedeflediği sonucuna varmak için yeterli bir dayanağın bulunduğu kanaatine varmıştır (§§ 122-125). Öte yandan Mahkeme, *Azizov ve Novruzlu/Azərbaycan*, 2021 davasında, başvuranların tutukluluğunun 5. maddenin 1. fıkrasının c) bendi kapsamında meşru bir amaç izleyip izlemediği sorusunu inceleyememiştir, zira başvuranların bu bağlamdaki şikâyetlerinin usuli gerekçelerle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. Bu nedenle Mahkeme, başvuranların tutukluluğunun meşru bir amacı olduğu varsayımından hareket etmiş, ancak potansiyel olarak birden fazla amaç izleyip izlemediğini incelemiştir. Mahkeme, başvuranlar tarafından şikâyet edilen gizli amacın, temel olarak belirtilen nedenlerden dolayı, baskın olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, yetkili makamların, NIDA adli sivil toplum kuruluşuna yönelik eylemlerine *son derece önem* verdiklerini ve bu eylemlerin, daha fazla gösteri yapılmasını engellemeyi ve dört liderini hapsederek faaliyetlerini durdurmayı amaçladığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel mahkemelerin başvuranların tutukluluk sürelerinin uzatılmasına ilişkin karar verme şeklini incelemiş, özellikle de başvuranlardan birinin azınlık olmasını dikkate almadıklarını, oysa bu önemli unsurun dikkate alınması halinde başvuranın kısa sürede serbest bırakılmasına yol açacağını belirtmiştir (bkz. 77-78. paragraflar).

164. Mahkeme, *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan*, 2020 davasında, bazı üyeleri eski Cumhurbaşkanı'nın heykeli üzerine grafiti çizdikten birkaç saat sonra tutuklanan ve daha sonra bu suçları işlediklerine dair şüphelenmek için "makul sebep" olmamasına rağmen uyuşturucu ile ilgili suçlarla suçlanan NIDA sivil toplum kuruluşunun hedef alınmasıyla ilgili başka bir davayı görmeye çağırılmıştır. Mahkeme, *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, 2018 kararında tespit edilen genel bağlam ve özel unsurlara dayanarak, ihtilaf konusu tedbirlerin başvuranları grafiti çizdikleri

için cezalandırmayı amaçladığını tespit etmiştir (§§ 151-157).

165. *Mammadli/Azərbaycan*, 2018 (§ 103) ve *Rashad Hasanov ve diğərləri/Azərbaycan*, 2018 (§ 124) davalarında, bir yandan, başvuranların sivil toplum aktivistleri olduklarını ve diğər yandan, yukarıda belirtilen ilgili diğər bağlamsal faktörler ışığında, Mahkemenin başvuranlar hakkında yürütölen yargılamaların kendilerinin muhalefet liderleri ya da kamu görevlileri olmamaları sebebiyle siyasi bir gerekçeye sahip olamayacağını belirten Hükümetin iddiasını reddettiğini kaydetmek gerekmektedir.

E. Yeterince Dayanak Gösterilmeyen Şikâyetler

166. Aşağıdaki davalarda, Mahkeme, ulusal makamların Sözleşme tarafından öngörölen amaçlardan başka bir amacı hedefledikleri veya Sözleşme'ye uygun olmayan bu türden bir amacın bu makamların yaklaşımlarında ağır basan bir rol oynadığı sonucuna varmak için yeterli unsurlara sahip olmadığı kanısına varmıştır.

167. *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017 davasında, Mahkeme, başvurunu siyasi sahneden uzaklaştırmaktan ibaret olan ve iddia edilen gizli amacın ilgilinin maruz kaldığı tutukluluğun ağır basan amacı olduğu sonucuna varacak bir durumda bulunmamıştır. Mahkeme, davanın daha geniş siyasi bağlamını ve ceza yargılamasının yürütölme şeklini dikkate almıştır. Öncelikle, Mahkeme, mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadıklarını belirten herhangi bir unsurun bulunmaması nedeniyle, başvuranın siyasi partisinin birçok üst düzey görevlisinin yargılanmasının ve Hükümetin temsilcileri tarafından bu konuda yapılan açıklamaların, mahkemeler tarafından verilen başvuranın tutuklanması yönündeki kararın siyasi nedenlerle gerekçelendirildiği sonucuna varılmasına imkân vermediği kanaatine varmıştır (§ 324). İkinci olarak, Mahkeme, davanın süresinin makul olmayan bir şekilde uzun olmadığı ve yargılamanın yapıldığı yerin (başkent dışında) mahkeme seçimi girişiminin göstergesi olmadığı kanısına varmıştır (*forum shopping*). Üçüncü olarak, Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrası açısından ulusal mahkeme kararlarında bulunan eksikliklerin, bu kararlarda siyasi değerlendirmelerden esinlendiğini kanıtlamadığı kanaatine varmıştır. Dördüncü olarak, Mahkeme, diğər üye devletlerin mahkemelerinin, başvuranın partisinin diğər eski görevlileri hakkında başlatılan ceza yargılamalarının siyasi nedenlerle gerekçelendirildiği gerekçesiyle söz konusu görevlilerin iade taleplerini reddetmelerinin Mahkemenin bu husustaki değerlendirmesini mutlaka belirlemediği, zira bu davaların temelinde yer alan olayların davadaki olaylara benzer olmadığı ve bu iade talepleri hakkında karar veren mahkemelerin, Mahkemenin geçmiş olaylarla ilgilenmesine rağmen, gelecekteki bir riski değerlendirmeye davet edildikleri kanısına varmıştır (§§ 322-332) (ayrıca bk. *Ugulava/Gürcistan*, 2023, §§ 126-131, yeni ve eski iktidar partileri arasındaki şiddetli düşmanlık kapsamında bulunan ve başvuran da dâhil olmak üzere bazı liderleri ceza yargılamalarına tabi tutulan bu davada Mahkeme, 5. maddenin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir).

168. Başvuran, *Kamma/Hollanda* davasında (Komisyon Raporu, 1974) haraç nedeniyle suçlandığı gerekçesiyle özgürlüğünden yoksun bırakılmıştır ve polis, adam öldürmeye karışma ihtimali hususunda ilgiliyi sorgulamak için gözaltı süresini kullanmıştır. Komisyon, polisin yaptığı gibi buna devam etme hakkına sahip olduğu ve başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının adam öldürme davası kapsamında ilgiliye zarar vermediği kanısına vararak, Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (sayfalar 10-13).

169. *Ramishvili ve Kokhraidze/Gürcistan* (k.k.), 2007 davasında, televizyon kanalının ortak kurucuları ve hissedarları olan başvuranlar, rüşvet aldığı iddia edilen bir milletvekili hakkında utandırıcı bir belgeselin yayımlanmaması karşılığında bir ödeme yapılmasını istemeleri nedeniyle haraçla suçlandıkları gerekçesiyle tutuklanmışlardır. Mahkeme, başvuranların iddia ettikleri üzere, özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının, kendi televizyon kanallarını susturma ve ilgili milletvekilinin ve iktidar partisinin itibarını korumak amacıyla gazetecilik yoluyla yaptıkları eleştirilere son verme yönünde gizli bir amacı hedeflediği sonucuna varacak bir durumda bulunmamıştır. Başvuranlar, Gürcistan'da insan haklarına saygıya ilişkin genel sorunları dile getirmişler, ancak kendi davalarında gizli amaca ilişkin iddialarını destekleyen belirli bir olaydan bahsetmemişlerdir. Diğer yandan, Mahkeme, gizli bir amacın bulunmadığını belirten bazı unsurların varlığını tespit etmiştir. Özellikle, başvuranların konu edildikleri suçlamalar gazetecilik faaliyetleriyle ilgili değildir. Hükümet, *Goussinski/Rusya*, 2004 davasında belirtilenlerin aksine, ilgililere konu edildikleri ceza yargılamalarından vazgeçme karşılığında herhangi bir pazarlık teklif etmemiştir. Başvuranların kanalları yayın yapmaya devam etmiş ve ilgililerin özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının ardından tartışmalı belgesel yayımlanmıştır. Dahası, Gürcistan Meclisi, milletvekilinin ticari faaliyetleri hakkında kendi soruşturmasını yürütmüş ve bu soruşturmanın sonunda milletvekili istifa etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesi kapsamında başvuran tarafından dile getirilen şikâyeti dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir.

170. *Dochnal/Polonya*, 2012 davasında, işadami ve lobici olan başvuran vergi kaçakçılığı, kara para aklama ve bir milletvekiline rüşvet verme teşebbüsü nedeniyle tutuklanmıştır. Bu suçlamalar, başvuranın bir suç işlediğine dair "şüphelenmek için makul sebepleri" teşkil etmiştir ve bu nedenle, özgürlükten yoksun bırakma Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendiyle öngörülen bir amacı hedeflemiştir. Mahkeme, başvuranın durumunun, makamların gerçek niyetinin farklı hassas siyasi konulara ilişkin kendisinden başka ifadeler almak olup olmadığı hususunda belirli bir derecede şüphe doğurabileceğini kabul etmiş, ancak ilgilinin gizli bir amaca ilişkin olarak yaptığı açıklamaların, makamların ilgiliye eziyet etmek ve kötü davranmak için kendisini özgürlüğünden yoksun bıraktığı iddiasıyla sınırlı olduğunu kaydetmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesi kapsamında başvuran tarafından dile getirilen şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir (§§ 115-116).

171. *Mirgadirov/Azərbaycan ve Türkiye*, 2020 davasında, Ermeni istihbarat servislerine bilgi sızdırdığı iddiasıyla vatana ihanetle suçlanan siyasi bir gazeteci olan başvuran, Azerbaycan'da tutuklanmıştır. Mahkeme, başvuranın bir suç işlediğine dair şüphelenmek için makul sebeplerin bulunmaması nedeniyle, başvuranın hapsedilmesinin 5. maddenin 1. fıkrasının ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Başvuranın, tutukluluğunun mesleki faaliyetlerini engellemeyi amaçladığını iddia ettiğini kaydeden Mahkeme, bu iddianın kısa ve genel nitelikte olması nedeniyle yeterince kesin olmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme, bu bağlamda, başvuranın, attığı hangi adımların veya siyasi bir gazeteci olarak hangi yazılarının veya belgenin yetkililerin kendisini cezalandırma veya baskı amacıyla tutuklamasına ve hapsedilmesine yol açmış olabileceğini belirtmediğini tespit etmiştir. Bu nedenle Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesi ile birlikte 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

172. *Nastase/Romanya* (k.k.), 2014 davasında, eski Başbakan ve bir siyasi partinin başkanı olan başvuran, yolsuzluk suçları nedeniyle mahkûm edilmesinin siyasi sebeplerle gerekçelendirildiğini

iddia etmiştir. Başvuran, bu iddiayı desteklemek amacıyla “siyasi sınıfın yolsuzluğunu [temsil ettiğini]” ve “örnek bir ceza” uygulamasının gerekli olduğunu belirttiği mahkeme kararının ilgili kısımlarına atıfta bulunmuştur (§§ 34 ve 106). Mahkeme, bu açıklamaların, gizli bir amacın varlığından ziyade ilgilinin ceza sorumluluğu hakkında ulusal mahkemenin verdiği kararın sonucunu belirttiği kanısına varmıştır. Mahkeme öte yandan, ulusal mahkeme kararlarının gerekçelendirildiğini ve iç hukuktaki ilgili hükümlere dayandırıldığını tespit etmiştir. Mahkeme, başvuranın siyasi görüşünün, mahkûm edilmesinde makamların gerçek niyetine ilişkin şüphelerin kaynağı olabilese bile, ilgilinin bu bağlamdaki iddialarının çok belirsiz olduğu ve yetkiyi kötüye kullanmaya ilişkin somut bir delil oluşturmadığı kanaatine varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesi kapsamında başvuran tarafından dile getirilen şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir (§§ 108-109).

173. *Tchankotadze/Gürcistan*, 2016 davasında, üst düzey bir memur olan başvuran, yetkiyi kötüye kullanma nedeniyle yargılanmış ve Saakashvili’nin Gürcistan’ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından kısa bir süre sonra tutuklanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyası sırasında, Saakashvili başvuranın “cezaevine gönderilebileceğini” açıkça ilan etmiştir. Mahkeme, başvuranın tabi tutulduğu yargılamanın ve tutukluluğun gizli bir amacı izlediği sonucuna varabilmek için bu tehdidin yetersiz olduğu kanısına vararak, ilgilinin Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesi kapsamında dile getirdiği şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir. Mahkeme, başka unsur veya iddiaların bulunmaması nedeniyle, söz konusu ceza yargılamasının başlatılmasının mutlaka bu tehditle ilgili olduğunu veya Cumhurbaşkanı Saakashvili’nin başka bir şekilde davanın seyri üzerinde aşırı bir etki yarattığını tespit edecek bir durumda bulunmadığı kanısına varmıştır. Mahkeme ayrıca, savcılığın veya adli makamların gerek resmi gerekse gayri resmi yollarla, herhangi bir gizli amacın varlığını gösterdiklerini belirten bir unsurun bulunmadığını kaydetmiştir (§§ 114-115).

174. *Batiashvili/Gürcistan*, 2019 davasında, muhalefetin önde gelen isimlerinden biri olan başvuran, silahlı bir grubun ayaklanma başlatmasına yardım etmekle suçlandığı bir ceza davası kapsamında tutuklanmıştır. Başvuran, yakalanmasından hemen önce ve sonra üst düzey siyasetçiler tarafından yapılan açıklamalara dayanarak, tutuklanmasının kendisini siyasetten uzaklaştırmayı amaçladığını iddia etmiştir. Ancak Mahkeme, mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadığına dair herhangi bir unsur bulunmaması nedeniyle, bu unsurların tek başına mahkemelerin gizli bir amaç güttüğü sonucuna varılmasına imkân vermediği kanaatine varmıştır. Başvuranın tutukluluğuna ilişkin adli denetimin hızlı ve düzgün bir şekilde gerekçelendirilmiş kararlara yol açması nedeniyle, Mahkeme, 5. maddenin 1. fıkrasının c) bendi uyarınca meşru bir amaç taşıyan tutukluluğun aslında gizli bir amaç izlediğinin tespit edilemediğini değerlendirmiştir (§§ 101-103).

175. *Melia/Gürcistan*, 2023 davasında, muhalefete mensup bir milletvekili olan başvuran, Parlamento önünde yapılan gösterilerin şiddetlenmesinde rol oynadığı iddiasıyla yargılanmıştır. Daha sonra kefalet ödemeyi reddettiği için tutuklanmıştır. Başvuran, maruz kaldığı ceza yargılamasının açılma koşullarını ve tutukluluk koşullarını eleştirerek, tutukluluğunun kendisini siyasi arenadan dışlamak gibi gizli bir amaca hizmet ettiğini iddia etmiştir. Mahkeme, başvuran tarafından öne sürülen tüm argümanları değerlendirdikten sonra, ihtilaf konusu tutuklamanın gerçekleştiği siyasi gerilim bağlamına rağmen, Sözleşme’de öngörülmemeyen bir amaç gütmeye karar vermiştir. Sonuç olarak Mahkeme, 5. maddenin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 135-144).

176. Basın özgürlüğü ile korunan editoryal duruşları haksız bir şekilde terör örgütlerinin propagandası ve darbe girişimine katılım ile eşdeğer tutulan gazeteci ve yayın yönetmenlerinin uzun süreli tutuklu yargılanmalarına ilişkin *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, 2020, *Şık/Türkiye (no. 2)*, 2020 ve *Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye*, 2021 davalarında Mahkeme, ilgililere yöneltilen suçlamaların 5. maddenin 1. fıkrasının c) bendi anlamında “makul sebeplere” dayanmadığı, ancak iç hukuk kapsamında makul olarak cezai suç kabul edilemeyecek ve ifade özgürlüklerinin kullanılmasıyla ilgili olaylara dayandığı gerekçesiyle, tek başına ele alındığında 5. maddenin 1. fıkrası ve 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Öte yandan Mahkeme, bu davaların özelliklerinin, yetkililerin gizli bir amaç izlediğini düşündürmek için “yeterince homojen bir bütün oluşturmadığını” değerlendirmiştir. Mahkeme, darbe girişiminin bağlamına önem vermiş ve özellikle neden olduğu ciddi karışıklıklar ve ölümler ve yol açtığı ulusal olağanüstü hal ilanı göz önüne alındığında, geniş kapsamlı bir soruşturma gerektirdiği kanaatine varmıştır. Ayrıca Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin kronolojisinde herhangi bir anormallik bulunmadığına karar vermiş ve başvurulara isnat edilen eylemlerin gerçekleşmesi ile tutuklandıkları tarih arasındaki sürenin aşırı olmadığını değerlendirmiştir. Ayrıca, *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye* ve *Şık/Türkiye (no. 2)* davalarında Mahkeme, Cumhurbaşkanı’nın bir haberin yazarını “bedelini ödeyeceği” yönünde tehdit ettiği açıklamanın *doğrudan* başvuruların kendilerine değil, o zamanki genel yayın yönetmeninin önderliğinde bir bütün olarak gazetelerine yönelik olduğuna ve her hâlükârda bu açıklamanın yerel mahkemeler üzerinde herhangi bir etkisi olduğuna dair bir unsur bulunmadığına karar vermiştir. Her üç davada da Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin başvuruların şikâyetlerini kapsamlı bir şekilde incelediğini kaydetmiştir. Son olarak Mahkeme, hapis cezalarının başvuruların kendileri ve diğer gazeteciler üzerinde muhtemelen caydırıcı bir etkisi olmasına rağmen, bu tespitin tek başına Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrası ve 10. maddesi ile birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmak için yeterli olmadığına karar vermiştir.

177. Mahkeme, siyasi nedenlerle özgürlüğünden mahrum bırakıldığını iddia eden tanınmış bir siyasetçinin şikâyetleri hakkında karar vermeye çağırıldığı *Korban/Ukrayna*, 2019 davasında, başvuranın bir suç işlediğinden şüphelenmek için makul sebepler bulunduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, ceza kovuşturmalarının başlatılmasından bir yıldan fazla bir süre sonra ve belirgin bir neden olmaksızın, başvuranın özel kuvvetlerin müdahalesiyle aniden yakalandığını ve davasının kovuşturma makamları için özel bir gayret gerektiren acil bir nitelik kazandığını kaydetmiştir. Her ne kadar bu olaylar siyasi partiler, medya ve sivil toplum tarafından genel olarak seçici adaletin uygulandığını gösteriyor olarak algılansa ve gerçekten de gizli bir amaç izlendiğini gösteriyor olarak yorumlanabilse de, Mahkeme incelemesini başvuranın 18. maddenin ihlal edildiği iddiasına dayanak olarak ileri sürdüğü spesifik argümanlar üzerinde odaklanmıştır. Mahkeme, bu argümanlardan hiçbirinin, gizli amaçların olduğu ve bunların baskın olduğu sonucuna varmasına imkân vermediğine karar vermiştir. Mahkeme, bu sonuca varırken, ilk olarak, başvurana göre, Ukrayna Cumhurbaşkanı ile arasındaki bir anlaşmazlığın ardından istifa eden eski bir bölgesel yönetim liderinin siyasi ekibinin bir üyesi olmasına rağmen, söz konusu liderin veya diğer destekçilerinin siyasi baskıdan şikâyetçi olmadıklarını kaydetmiştir. Mahkeme, ikinci olarak, milletvekili seçimlerini kazanan Cumhurbaşkanı’nın partisinin adayının, kullanılan oyların yarısından daha azını alan başvurandan intikam almayı istemesinin olası olmadığını değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, seçim sonuçlarına hile karıştırıldığını iddia eden başvuranın, 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesi uyarınca herhangi bir şikâyette bulunmadığını kaydetmiştir. Üçüncü olarak Mahkeme, eski Cumhurbaşkanı veya Hükümete yönelik eleştirileri bastırma girişimlerine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme dördüncü olarak,

başvuran aleyhindeki ceza davasının, partisinin kurulmasından yaklaşık bir yıl önce başlatıldığını ve partisi yerel seçimlerde iyi sonuçlar elde etmesine rağmen, eski cumhurbaşkanı ile bağlantısı olmayan ve daha iyi sonuçlar elde eden diğer iki partinin baskıdan şikâyetçi olmadığını kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, 5. maddeyle birlikte 18. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir (§§ 216-225).

178. *Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna*, 2023 davasında, başvuranlar, Ukrayna “Onur Devrimi” olarak bilinen olaylar bağlamında Anayasa Mahkemesi hâkimi olarak görevlerinden alınmışlardır. Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin gizli bir amaç gütmeyişini ve yetkililerin, başvuranların diğerleriyle birlikte, başta kuvvetler ayrılığı olmak üzere temel demokratik ilkelere aykırı olduğuna karar verilen bir kararı benimseyerek “yeminlerini ihlal ettiklerine” dair kesin inançlarından kaynaklandığını kabul etmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvuranların 18. madde kapsamındaki şikâyetlerini açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir (§§ 134-136).

179. *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya Khodorkovskiy/Rusya*, 2011 ve *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2011 davaları, Rusya’nın en büyük petrol üreticileri arasında sayılan bir şirket ve Rusya’nın en zengin kişileri arasında bulunan, bu şirketin üst düzey yöneticileri ve başlıca hissedarları tarafından sırasıyla yapılan başvurularla ilgilidir. Öte yandan, Khodorkovskiy siyasetle uğraşmıştır: İlgili, muhalefet partilerine yüksek meblağlar ödemiştir. İki yönetici, özgürlüğünden yoksun bırakılmış, ancak vergi kaçakçılığı ve dolandırıcılıktan suçlu bulunmuşlardır. Aynı süre boyunca, vergi borçlarının ve aşırı icra masraflarının karşılanmasındaki uzlaşmazlık nedeniyle tasfiyeye tabi tutulan Yukos şirketi hakkında vergi davası ve cebri icra prosedürü başlatılmıştır.

180. Mahkeme, bu davaları çevreleyen koşulların, başvuranların tabi tutuldukları yargılamaların meşru olmayan gerekçelere dayandırıldığı yönündeki iddiasını desteklediği şeklinde yorumlanabileceğini kabul etmiştir: Makamlar, “oligarkların” siyasi etkisini azaltmaya çalışmışlar ve Yukos’un ticari projeleri şirketin dağılmasından yararlanan Devletin petrol politikasına aykırı olmuştur (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 910; *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, §§ 237-238). Bununla birlikte, Mahkeme, ihtilaf konusu yargılamanın esasen, başvuranların iddia ettikleri üzere, Khodorkovskiy’i siyaset sahnesinden uzaklaştırma ve Devlete Yukos’un varlıklarını sahiplenme imkânı verme yönünde gizli bir amaç izlediğinin tespit edilmediği kanısına varmıştır (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 260; *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 665 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 908).

181. Başvuranlar, Sözleşme’nin 18. maddesi kapsamında sundukları iddiaları destekleyen siyasi kurumlar, hükümet dışı kuruluşlar veya kamu görevlileri tarafından açıklanan bağlamsal delillere ve otoriter görüşlere dayanmışlardır. Mahkeme, başvuranların ileri sürdükleri husus hakkında “doğrudan ve itiraz edilemez bir delil” sunamadıkları kanısına varmıştır (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, § 260; *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 663; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 902). Bununla birlikte, *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017 kararında, Mahkeme, Sözleşme’nin 18. maddesi bağlamındaki şikâyetleri incelerken, doğrudan delillerle sınırlı kalmadığını ve Mahkeme önündeki ispat yükünün herhangi bir tarafa ait olmadığını belirtmiştir (§§ 311 ve 316). Dolayısıyla, bu davaları söz konusu açıklama ışığında anlamak gerekmektedir. Mahkeme ayrıca, aşağıda yer alan gerekçeyi kabul etmiştir.

182. Öncelikle, makamların Khodorkovskiy’in ciddi bir siyasi muhalif olduğu yönündeki algısı ve kamu şirketinin Yukos’un tasfiyesinden sağladığı yarar, Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edildiğini kanıtlamak için yeterli unsurlar değildirler, zira bu kadar etkili olan bir kişinin tabi

tutulduğu ceza yargılaması da söz konusu kişinin muhaliflerine yarar sağlayamamıştır. Dahası, bu değerlendirme, böyle bir kişiye karşı ciddi suçlamalar yöneltildiğinde, makamların bu kişiyi yargılamasını engellememelidir: “Yüksek bir siyasi konum, dokunulmazlık sağlamamaktadır” (*Khodorkovskiy/Rusya*, 2011, §§ 257-58; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 903).

183. İkinci olarak, Yukos’un yöneticilerine karşı yöneltilen suçlamalar gerçek ve ciddidir ve ilgililer hakkında yürütülen ceza yargılamaları “temelde sağlamdır” (<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104983Khodorkovskiy/Rusya>, 2011, § 258; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 908). Dahası makamlar, bu durumda Yukos tarafından işlendiği varsayılan vergi kaçakçılığıyla mücadele etmek için meşru bir şekilde hareket etmişlerdir (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 664). Bu bağlamda, Mahkeme, başvuran şirketin, borcunun iç hukukun öngörülemez, yasaya aykırı ve keyfi şekilde yorumlanmasının bir sonucu olduğunun kabul edildiğinin belirtilmesinden ibaret olan iddiasını reddetmiştir (*ibid.*, §§ 605, 616 ve 664).

184. Üçüncü olarak, Yukos’un yöneticilerine karşı yöneltilen suçlamalardan hiçbiri ilgililerin siyasi faaliyetleriyle ilgili değildir: Söz konusu yöneticiler genel hukukla ilgili suçlamalardan dolayı yargılanmışlardır (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 906).

185. Son olarak, diğer üye devletlerin mahkemelerinin, başvuranların ortaklarının Rusya’ya iade edilmesini reddetmeleri, Rus makamlara adli yardım sağlamamaları, bu makamlar hakkında kararlar yayımlamaları veya Yukos’a ilişkin davalarda bu makamları tazminat ödemeye mahkûm etmeleri, şüphesiz sağlam ancak yeterli olmayan bir gerekçeyi teşkil etmiştir, zira bu mahkemelere sunulan delil ve gerekçeler, muhtemelen Mahkemeye sunulanlarla aynı olmamıştır (*Khodorkovskiy/Rusya* <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104983>, 2011, § 260 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, § 900).

186. Mahkeme, iddia edilen gizli amaçların varlığını tespit edecek bir durumda bulunmamıştır ve *Khodorkovskiy/Rusya*, 2011 davasında Sözleşme’nin 5. maddesiyle ve *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011 davasında Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 1. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Mahkeme, *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013 davasında, başvuranlar hakkında yürütülen ceza yargılamasının gizli bir amacı hedeflediğini kabul etmiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır, zira iddia edilen gizli amacın ağır basan bir amaç olduğu kanıtlanmamıştır.

187. *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2)*, 2020 davasında, başvuranlar, 5. madde ile birlikte 18. madde kapsamında, cezalarını çektikleri ceza infaz kurumlarından çıkarılmalarının ardından nakledildikleri tutukluluk merkezlerinde - yeni bir soruşturmanın yürütülmesi sırasında - uzun süreli aile ziyaretleri alamadıklarını iddia etmişlerdir. Mahkeme, ihtilaf konusu kısıtlamanın herhangi bir meşru amaç gütmeye, gerekçelendirilmediğine ve tek başına ele alındığında 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir. Bununla birlikte, söz konusu kısıtlama, tutukluluk merkezlerindeki tüm tutuklulara ayırım gözetmeksizin uygulanan bir iç hukuk hükmüne dayanması nedeniyle, Mahkeme, bu hükmün mevcut davada uygulanmasının, başvuranlar tarafından iddia edilen gizli amacın varlığını gösteren bir unsur teşkil etmediği kanaatine varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 624-626).

Anılan Davalar Dizini

Mevcut rehberde anılan içtihatlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen karar ve hükümler ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Dava adının ardından belirtilen özel bir ifade bulunmaksızın yapılan atıf, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. “(k.k.)” ifadesi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verilen bir kararına (hüküm) atıf yapmaktadır ve “[BD]” ifadesi ise, davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir.

Mevcut güncellemenin yapıldığı tarihte, Sözleşme’nin 44. maddesi anlamında “kesinleşmiş” olmayan Daire kararları, bu kısımdan sonra yer alan listede yıldız (asteriks) (*) işaretiyle belirtilmiştir. Sözleşme’nin 44. maddesinin 2. fıkrası şu şekilde hükmeder: “Bir Daire’nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire’ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire’ye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse.” Büyük Daire heyetinin, davanın kendisine gönderilmesini kabul etmesi durumunda, Daire kararı hükümsüz kılınır ve ardından Büyük Daire tarafından nihai karar verilir.

Rehber’in elektronik versiyonunda atıf yapılan davaların bağlantıları, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen karar ve hükümler, bildirilen davalar, istişari görüşler ve içtihatlarla ilişkin bilgi notlarından alıntı yapılan hukuki özetler), Komisyon içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişimi sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirilmektedir. Komisyonun bazı kararları, HUDOC veri tabanında yer almamaktadır ve yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Almanasının ilgili cildinde basılı şekilde mevcuttur.

-A-

Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye, no. 13252/17, 13 Nisan 2021
Akhalaia/Gürcistan (k.k.), no. 30464/13 ve 19068/14, 7 Haziran 2022
Aktaş/Türkiye, no. 24351/94, AİHM 2003-V
Aliyev/Azerbaycan, no. 68762/94 ve 71200/14, 20 Eylül 2018
Ashingdane/Birleşik Krallık, 28 Mayıs 1985, A serisi no. 93
Avraamova/Ukrayna [Komite], no. 2718/12, 20 Eylül 2022
Ayyubzade/Azerbaycan, no. 6180/15, 2 Mart 2023
Azimov/Rusya, no. 67474/11, 18 Nisan 2013
Azizov ve Novruzlu/Azerbaycan, no. 65583/13 ve 70106/13, 18 Şubat 2021

-B-

Baka/Macaristan [BD], no. 20261/12, 23 Haziran 2016
Bączkowski ve diğerleri/Polonya, no. 1543/06, 3 Mayıs 2007
Batiashvili/Gürcistan, no. 8284/07, 10 Ekim 2019
Beyeler/İtalya [BD], no. 33202/96, AİHM 2000-I
Bîrsan/Romanya (k.k.), no. 79917/13, 2 Şubat 2016
Bozano/Fransa, 18 Aralık 1986, A serisi no. 111

-C-

C.R./İsviçre (k.k.), no. 40130/98, 14 Ekim 1999
Cebotari/Moldova, no. 35615/06, 13 Kasım 2007
Čonka/Belçika, no. 51564/99, AİHM 2002-I

-D-

Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev/Azərbaycan, no. 74288/14 ve 64568/16, 14 Ekim 2021
Denisov/Ukrayna [BD], no. 76639/11, 25 Eylül 2018
De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika, 18 Haziran 1971, A serisi no. 12
Dochnal/Polonya, no. 31622/07, 18 Eylül 2012

-E-

El-Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti [BD], no. 39630/09, AİHM 2012
Eshonkulov/Rusya, no. 68900/13, 15 Ocak 2015

-G-

Gafgaz Mammadov/Azərbaycan, no. 60259/11, 15 Ekim 2015
Guiorgui Nikolaïchvili/Gürcistan, no. 37048/04, 13 Ocak 2009
Gürcistan/Rusya (I) [BD], no. 13255/07, AİHM 2014
Gürvistan/Rusya (IV) (k.k.), no. 39611/18, 28 Mart 2023
Gillow/Birleşik Krallık, 24 Kasım 1986, A serisi no. 109
Goussinski/Rusya, no. 70276/01, AİHM 2004-IV
Guzzardi/İtalya, 6 Kasım 1980, A serisi no. 39
Güney Kıbrıs/Türkiye [BD], no. 25781/94, AİHM 2001-IV

-H-

Hakobyan ve diğerleri/Ermenistan, no. 34320/04, 10 Nisan 2012
Haziyev/Azərbaycan, no. 19842/15, 6 Aralık 2018
Huseynli ve diğerleri/Azərbaycan, no. 67360/11 ve diğer 2 başvuru, 11 Şubat 2016

-I-

Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan, no. 63571/16 ve diğer 5 başvuru, 13 Şubat 2020
Ibrahimov ve diğerleri/Azərbaycan, no. 69234/11 ve diğer 2 başvuru, 11 Şubat 2016
Ilgar Mammadov/Azərbaycan, no. 15172/13, 22 Mayıs 2014
Ilgar Mammadov/Azərbaycan (no. 2), no. 919/15, 16 Kasım 2017
Ilgar Mammadov/Azərbaycan (ihlal süreci) [BD], no. 15172/13, 29 Mayıs 2019
İrlanda/Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, A serisi no. 25
Isik/Türkiye, no. 24128/94, 29 Kasım 1995 tarihli Komisyon Kararı
İskandarov/Rusya, no. 17185/05, 23 Eylül 2010

-J-

Janowiec ve diğerleri/Rusya [BD], no. 55508/07 ve 29520/09, AİHM 2013
Jordan/Birleşik Krallık (k.k.), no. 22567/02, 23 Kasım 2004
Josephides/Türkiye (k.k.), no. 21887/93, 24 Ağustos 1999
Juszczyszyn/Polonya, no. 35599/20, 6 Ekim 2022

-K-

Kafkaris/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi [BD], no. 21906/04, AİHM 2008
Kamma/Hollanda, no. 4771/71, 14 Temmuz 1974 tarihli Komisyon Raporu
Kasparov/Rusya, no. 53659/07, 11 Ekim 2016
Kavala/Türkiye, no. 28749/18, 10 Aralık 2019
Kavala/Türkiye [BD], no. 28749/18, 11 Temmuz 2022

Khadija Ismayilova/Azerbaycan, no. 65286/13 ve 57270/14, 10 Ocak 2019
Khadija Ismayilova/Azerbaycan (no. 2), no. 30778/15, 27 Şubat 2020
Khodorkovskiy/Rusya, no. 5829/04, 31 Mayıs 2011
Khodorkovskiy/Rusya (no. 2) (k.k.), no. 11082/06, 8 Kasım 2011
Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya no. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2), no. 42757/07 ve 51111/07, 14 Ocak 2020

Kogan ve diğerleri/Rusya, no. 54003/20, 7 Mart 2023
Korban v. Ukrayna, no. 26744/16, 4 Temmuz 2019
Koutcherouk/Ukrayna, no. 2570/04, 6 Eylül 2007
Kutayev/Rusya, no. 17912/15, 24 Ocak 2023

-L-

Lashmankin ve diğerleri/Rusya, no. 57818/09 ve 14 diğer başvuru, 7 Şubat 2017
Lawless/İrlanda (no. 3) 1 Temmuz 1961, A serisi no. 3
Lebedev/Rusya (no. 2) (k.k.), no. 13772/05, 27 Mayıs 2010
Lingens/Avusturya, 8 Temmuz 1986, A serisi no. 103
Lutsenko/Ukrayna, no. 6492/11, 3 Temmuz 2012

-M-

Mammadli/Azerbaycan, no. 47145/14, 19 Nisan 2018
Melia/Gürcistan, no. 13668/21, 7 Eylül 2023
Merabishvili/Gürcistan [BD], no. 72508/13, 28 Kasım 2017
Mirgadirov/Azerbaycan ve Türkiye, no. 62775/14, 17 Eylül 2020
Miroslava Todorova/Bulgaristan, no. 40072/13, 19 Ekim 2021

-N-

Natchova ve diğerleri/Bulgaristan [BD], no. 43577/98 ve 43579/98, AİHM 2005-VII
Nastase/Romanya (k.k.), no. 80563/12, 18 Kasım 2014
Natig Jafarov/Azerbaycan, no. 64581/16, 7 Kasım 2019
Navalnyy/Rusya [BD], no. 29580/12 ve 4 diğerleri, 15 Kasım 2018
Navalnyy/Rusya (no. 2), no. 43734/14, 9 Nisan 2019
Navalnyy ve Gunko/Rusya, no. 75186/12, 10 Kasım 2020
Navalnyy ve Ofitserov/Rusya, no. 46632/13 ve 28671/14, 23 Şubat 2016
Navalnyy ve diğerleri/Rusya [Komite], no. 25809/17 ve diğerleri, 4 Ekim 2022
Navalnyy ve Yashin/Rusya, no. 76204/11, 4 Aralık 2014
Navalnyy/Rusya, no. 101/15, 17 Ekim 2017
Nemtsov/Rusya, no. 1774/11, 31 Temmuz 2014
Nevzlin/Rusya, no. 26679/08, 18 Ocak 2022
Nikêhasani/Arnavutluk, no. 58997/18, 13 Aralık 2022
NIT S.R.L./Moldova Cumhuriyeti [BD], no. 28470/12, 5 Nisan 2022
Nowak/Ukrayna, no. 60846/10, 31 Mart 2011

-O-

OAQ Neftyanaya Kompaniya Ioukos/Rusya, no. 14902/04, 20 Eylül 2011
Oates/Polonya (k.k.), no. 35036/97, 11 Mayıs 2000
Oferta Plus S.R.L./Moldova, no. 14385/04, 19 Aralık 2006
Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin/Ukrayna, no. 1727/04, 24 Haziran 2010
Organisation macédonienne unie Ilinden – PIRIN ve diğerleri/Bulgaristan (no. 2), no. 41561/07 ve 20972/08, 18 Ekim 2011

Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna, no. 27276/15 ve 33692/15, 12 Ocak 2023

-R-

Ramishvili ve Kokhraidze/Gürcistan (k.k.), no. 1704/06, 27 Haziran 2007

Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan, no. 148653/13 ve diğer 3 başvuru, 7 Haziran 2018

Rasul Jafarov/Azerbaycan, no. 69981/14, 17 Mart 2016

Razvozhayev/Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya, no. 75734/12 ve 2 diğerleri, 19 Kasım 2019

Rustamzade/Azerbaycan, no. 38239/16, 7 Mart 2019

Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve diğerleri/Gürcistan, no. 16812/17, 18 Temmuz 2019

-S-

Shimovolos/Rusya, no. 30194/09, 21 Haziran 2011

Saakashvili/Gürcistan (k.k.), no. 6232/20 ve 22394/20, 1 Mart 2022

Sabuncu ve diğerleri/Türkiye, no. 23199/17, 10 Kasım 2020

Savalanlı ve diğerleri/Azerbaycan, no. 54151/11, 15 Aralık 2022

Selahattin Demirtaş v. Türkiye (no. 2) [BD], no. 14305/17, 22 Aralık 2020

Shimovolos/Rusya, no. 30194/09, 21 Haziran 2011

Staykov/Bulgaristan, no. 16282/20, 8 Haziran 2021

-Ş-

Şener/Türkiye, no. 26680/95, 18 Temmuz 2000

Şık/Türkiye (no. 2), no. 36493/17, 24 Kasım 2020

-T-

Tchankotadze/Gürcistan, no. 15256/05, 21 Haziran 2016

Timurtaş/Türkiye, no. 23531/94, 29 Ekim 1998 tarihli Komisyon Raporu

Timurtaş/Türkiye, no. 23531/94, AİHM 2000-VI

Treitak/Ukrayna [Komite], no. 16215/15, 17 Aralık 2020

Tymoshenko/Ukrayna, no. 49872/11, 30 Nisan 2013

-U-

Udaltsov/Rusya, no. 76695/11, 6 Ekim 2020

Ugulava v. Gürcistan, no. 5432/15, 9 Şubat 2023

Ukrayna/Rusya (Kırım) [BD], no. 20958/14 ve 38334/18, 25 Haziran 2024

Uspaskich/Litvanya, no. 14737/08, 20 Aralık 2016

-W-

Weeks/Birleşik Krallık, 2 Mart 1987, A serisi no. 114

Winterwerp/Hollanda, 24 Ekim 1979, A serisi no. 33

-Y-

Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye, no. 14332/17 ve diğerleri, 8 Kasım 2022

Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2), no. 68817/14, 16 Temmuz 2020